گەشتێک

بە نێو رێزمانی کاردا

پرۆفیسۆر

د. شێرکۆ بابان

کۆلێژی ئەندازیاری زانکۆی سەلاحەدین /هەولێر

هەولێر ٢٠١٦

گەشتێك بە نێو رێزمانی کاردا

پرۆفیسۆر

د. شێرکۆ بابان

کۆلێژی ئەندازیاری زانکۆی سەلاحەدین

هەولێر ٢٠١٦

ناوی کتێب: **گەشتێك بە نێو ڕێزمانی کاردا**

ناوی نووسەر: پ. د. شـێرکۆ بـابـان

بابەت: ڕێزمانی کوردی

تیراژ: (٣٠٠) دانە

دیزاین: دەزگای گۆڤار بۆ چاپ بڵاوکردنەوە (ماهر موعین مستەفا)

چاپی یەکەم / ٢٠١٦

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٨٣٧) ساڵی ٢٠١٥ ی

پێدراوە.

ناوەڕۆك

بابەتی پێنجەم

پانوڕامایەك بۆ واتاكانی كاری (دان)

بابەتی شەشەم

سێتی ڕێزمانی وەك كەرەستەیەك بۆ فێركردن لە وانەی ڕێزماندا

بابەتی هەفتەم

كاری ئاراستەدار و كاری ئامرازدار لە ڕێزمانی كوردیدا

کرۆنۆلۆژیای بڵاوکردنەوەی بابەتەکان

پێداچوونەوە (٢٠١٥)

١- هەندێك لە سیما رێزمانیەکانی (کار)

٢- کاری (کردن) یان دیوە تێپەڕەکەی کاری بوونی رووداودار

گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٩٣)، هەولێر ٢٠٠٥

٣- رێزمانی کاری (کردن) بۆ مۆستایانی زمانی کوردی

گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی)، ژمارە (٥٨)، هەولێر ٢٠٠٥

٤- گەشتێك بەنێو رێزمانی کاری (دان)دا

گۆڤاری (ئەکادیمی)، ژمارە (٤)، هەولێر ٢٠٠٦

٥- پانۆرامایەك بۆ واتاکانی کاری (دان)

گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٤٥)، هەولێر ٢٠٠٩

٦- سێتی رێزمانی وەك کەرەستەیەك بۆ فێرکردن لە وانەی رێزماندا

گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی)، ژمارە (٦٧)، هەولێر ٢٠٠٦

٧- کاری ئاراستەدار و کاری ئامرازدار لە رێزمانی کوردیدا.

گۆڤاری (نەوشەفەق)، ژمارە (٥٧)، هەولێر ٢٠٠٨

٨- کارەکانی دەنگی سروشتی لە ئاخاوتنی کوردیدا

گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٤٢)، هەولێر ٢٠٠٨

گوتەیەك:...

کاتێك کە لە ڕێزمانی کوردیدا ئیش دەکەین خۆشیەکی زۆر گەورە دەمان گرێت، هەر دەڵێیت منداڵین و بە پەنجەی دۆشاومژە هەنگوینی شەمەتلێنە دەخۆین. بە ڕاستی، ئەم سی و نۆ ساڵە (١٩٧٧-٢٠١٦)، بە ئەشقێکی زۆر گەورەوە، شانمان داوەتە بەر ئەم خزمەتە زانستیە، کە ناوازیە و کە جودایە لە هی کەسانی تر، چی لە ڕێزمانی کوردیدا، چی لە زمانانی دەوروبەردا و چی لە ڕێزمانی زمانە ڕۆژئاواییەکاندا، وەك ئنگلیزی و فەرەنسی. لە ڕێزمانی کوردیدا، خۆمان جودا کردوەتەوە لە ڕێزمانی گشت زمانەکان و پەنامان بردوەتە بەر (تیۆری پلیکانەی ڕستە)، کە بریتیە لە ناوێنەی ڕستەسازی و وشەسازی کوردی. لە دەنگسازیشیدا، تیۆریەکمان داناوە، بە ناوی تیۆری زەبری بزوێن (Vowel Power Theory) و لە ئێرەیشدا خۆمان جودا کردوەتەوە و چەندین کتێبمان لە سەری بلاوکردوەتەوە، بە هەردوو زمانی کوردی و ئنگلیزی (بڕوانە بۆ پاشکۆی لیستی کتێبە بلاوکراوەکان). ئەمە و ئەوەی گوترا، لە (٣٦) کتێبدا بلاوکراوەتەوە و ئەم کتێبەی بەردەستیش بریتیە لە کتێبی ژمارە (٣٧)، کە لە ساڵی کۆتایی (٢٠١٥)دا پێداچوونەوە و نۆژەنکردنەوەی لە سەر ئەنجامدراوە، بۆ ئەوەی لە سەرەتای ساڵی (٢٠١٦)دا بلاو بکرێتەوە. لە ساڵی (٢٠١٥)دا، هەشت کتێبمان بلاوکردوەتەوە و لە چڕنووکی مەرگ و نەمان دەربازمان کردوون. ڕەنگە هەندێك کەس بڵێت: ئەم کارە بۆ ساڵێك زۆرە. نەخێر زۆر نیە، ئەو کتێبانە وادەی ئیشی دەیان ساڵی پێش ئێستان. واتە، ئێستا نۆژەنکراونەتەوە و نووسینەوەی دوەمیان بۆ کراوە. تەنانەت، پرۆژە و ئیشی ناوەهامان هەیە لە کۆتای ساڵانی هەفتادا دۆسیەی بۆ کراوەتەوە، بەلام تا ئێستا نەبوە بە (بابەت). بە ڕاستی، ئێمە لە لای خۆمانەوە و لە ماڵی خۆماندا بە دامەزراوەیی ئیش دەکەین و هەموو کاتێك خەریکی نۆژەنکردنەوەی پرۆژەکانین، تا بە شێوازێکی کاریگەرتر و ساناتر

بتوانێت بڕنجێته نێو چوارچێوەی توێژینەوەی زانستی. بە ئەو هیوایەی كە سەدەكانی داهاتوودا ناوەندەكانی توێژینەوەی زمانی كوردی دەست پێ بكات و ئەوسا ئەم نیشانە بكەونە بەر برەو.

لە لایەكی ترەوە، بەشێكی زۆر لە ئەم كتێبە تەرخانكراوە بۆ ڕێزمانی هەردوو كاری (كردن) و (دان). ئەو دوو كارەی كە دوو ناوەندێكی توێژینەوەی زانستیان بۆ دابمەزرێنیت و دەیان فوتابی دكتۆرایان لە سەر وەربگیرێن، هێژتا كەمە. ئەو دوو كارە زۆر زۆر بەپێز و بەبەرەكەتن لە ئاخاوتنی كوردیدا و باوەش دەكەنەوە بۆ گشت كێشە گەورەكانی ڕێزمان و دەنگسازی. لە ڕووبەرێكی تردا، ڕوومانكردوە لە كارەكانی دەنگی سروشتی، ئەو كارنەی كە مۆركی تایبەتی زمانی كوردی هەڵ دەگرن. لە لایەكی ترەوە، گەوتووینەتە وێزەی (كاری ئاراستەدار) و (كاری ئامرازدار). بە ڕاستی، ئەو جۆرە بابەتە و بابەتەكانی تری ئەم كتێبە شایستەی ئەوەن كە لە سەریان بوەستین و مافی خۆیان پێ ببەخشین لە توێژینەوەی زمانەوانیدا. لە كۆتاییدا، كورد گوتەنی: (بە كێ دەڵێیت؟). لە ئێستادا (٢٠١٥/١١/٢٩)، بە ئەم تەنیاباڵیە، ئێمە هەر ئەوەندەمان پێ دەكرێت بیروبۆچوونەكان دەرباز بكەین لە نەمان و بلاویان بكەینەوە.

بابەتی یەکەم

هەندێك لە سیما ڕێزمانیەکانی (کار)

١/١: دەستپێك:

لە بەر ئەوەی لە ڕێزمانی کوردیدا، ڕێزمانی (کار) زۆر گران و ئاڵۆزە، پێویست بە ئەوە دەکات کە هەندێك لە ئاکارە دژوارەکانی تۆمار بکەین. واتە، ئەو ئاکارانەی کە پەیوەندیان بە ئەو تایبەتمەندیانەوە هەیە کە لە ڕێزمانی کاردا بەرجەستەن. لە گەڵ ئەوەیشدا ڕێزمانی (کار) زۆر ڕێسادار و سفتە و هەندێك لە ئەو ئاکارانەیش بریتیە لە:

یەکەم: ڕوخساری ڕێژەی (کار): واتە، درێژبوونەوەو کورت بوونەوەی فۆرمی کار، بە پێی بەکارهێنان.

دوەم: ڕیزبەندی (کار) لە پلیکانەی ڕستەدا: واتە، ڕیزبەندی (کار) لە گەڵ (بکەر) و (بەرکار)دا.

سێیەم: کێشەی پەڕاندنی (بکەر) لە ڕستەدا: واتە، ڕستەی زمانی کوردی دەتوانێت (بکەری جودا) ببەزێنێت و (بکەری لکاو) بەکار بهێنێت.

چوارەم: باری دەرکەوتنی (بکەر) و (بەرکار) لە ڕستەدا: لە ئەم ڕووەوە، جیاوازیەکانی (بکەر) و (بەرکار) دەردەخەین. واتە، بکەر بە چەشنێك و بەرکار بە چەشنێکی تر دەردەکەون لە ڕیزی ڕستەدا.

لەکۆتایی ئەم نووسینەدا، پوختەیەك پێشکەشکراوە و گشت ئەو کێشانە ڕیزکراون.

٢/١: ڕوخساری کار:

ڕوخساری کار بریتیە لە (بیچمی کار)، یان لە ئەو فۆرمەی کە واتای کار هەڵ دەگرێت و دەشێت ڕستەیەکی ڕێزمانی چێ بکات. بۆ نموونە, ئەم فۆرمانەی خوارەوە بریتین لە ڕوخساری (کار).

- گرت(ت)
- دە (ت) گرت
- هەڵ (ت) دەگرت
- نامەکە (ت) هەڵ دەگرت
- نە (ت) دەگرت
- هەڵ (ت) نەدەگرت

....

بە سەرنجێکی ژیرانە، دەردەکەوێت کە چەند سیمایەك هەیە لە نێو ئەو ڕوخسارانەدا:

یەکەم: سیمای (سرکایەتی) لە ئارادایە، چونکە ڕوخسارەکان سرکن و دەجووڵێن. واتە، دەشێت ڕوخساری کارێکی کورت بەرەو درێژتر بڕوات، وەك:

گرت	دەت گرت
	نەت دەگرت
	هەڵت نەدەگرت
	نامەکەت هەڵ نەدەگرت
	....

یان دەشێت بەرەو کورتتر بڕوات، وەك:

نامەكەت هەڵ نەدەگرت	نامەكەت هەڵ دەگرت
	نامەكەت هەڵ نەگرت
	نامەكەت هەڵ گرت
	هەڵت گرت
	گرتت

كەواتــە، ڕوخســاری كــار ســیمایەكی ئەندازیانــەی تێدایــە و ســرکایەتی (flexibility) دەنوێنێت. چی بە (ژمارەی دەنگەكان) و چـی بـە ژمـارەی (مۆرفیمـەكان)، وەك:

نموونە	ژمارەی مۆرفیمەكان
گرتت	٣ + (جێناوی نادیار)
دەت گرت	٤ + (جێناوی نادیار)
نەت دەگرت	٥ + (جێناوی نادیار)
هەڵت نەدەگرت	٦ + (جێناوی نادیار)
نامەكەت هەڵ نەدەگرت	٦ + (بەركار)

كەواتە، هەتا كار درێژ ببێتەوە بە ژمارەی (دەنگ). ئەوا ڕستەكە ڕازاوەتر دەبێت بە ژمارەی ئەو مۆرفیمە ڕێزمانیانەی كە ڕستەكە فراوانتر و ڕەنگینتر دەكەن بە (واتا).

<u>**دووەم**</u>: بە پێی خاڵی یەكەم. سیمای سرکایەتی لە ئارادایە و ڕوخساری كار سرکە و دەشێت بۆ هەر بەكارهێنانێك ڕوخسارێكی هەبێت. بەرانبەر بە ئەم بۆچوونە، دەشێت بپرسین:

ئایا کورتترین و درێژترین ڕوخسار کامانەن و بۆچی؟

لە وەڵام دا، دەتوانین بڵێین لە دەمکاتی ڕابردوودا، نموونەی (گرتت) بریتیـە لـە کورتترین ڕوخسار. چونکە:

١ـ بە هیچ جۆرێك درێژ نابێتەوە لە ناوەوە، مەگەر بە چەواشەیی بکرێت بە {گرت (یش)ت}.

٢ـ ئەو ڕێژە کورتە وەك بنەڕەتی تەلارێك وایە، کە گشت نەۆمەکانی تر هەڵ دەگرێت. بۆ نموونە، ڕوخساری (گرت) لە گشت نموونەکانی تردا بریتیە لە بەردی بناغە.

٣ـ کەرەستەکانی تر، وەك (دە، نە، هەڵ، بەرکار)، ئەو نهۆمانە پێك دەهێنن کە لە سەر بەردی بناغە (گرت) بنیاد دەنرێن. بە ئەم پێیە، درێژترین ڕوخساری (کار) بریتیـە لـە ئەو فۆمەی کە (بەرکاری جودا) هەڵ دەگرێت، بۆ نموونە، وشەی (نامەکە) بوە بە دوا نهۆم و لە ئەوە بترازێت، لە سنووری (قەوارەی کار) دەردەچین و دەچینە سنووری قەوارەی (بکەر)، کە (گرێی ناوی) یە.

٤ـ دەتوانین گشت ڕوخسارەکان، بەپێی درێژی، ڕیز بکەین:

- **کورتترین: (گرتت) ← بناغە**
- **درێژتر: (دەت گرت) ← بناغە + یەك نهۆم**
- **درێژتر: (نەت دەگرت) ← بناغە + دوو نهۆم**
- **درێژتر: (هەڵت نەدەگرت) ← بناغە + سێ نهۆم**
- **درێژتر: (بۆ ئەوت هەڵ نەدەگرت) ← بناغە + چوار نهۆم**
- **درێژترین: (نامەکەت بۆ ئەو هەڵ نەدەگرت) ← بناغە + چوار نهۆم + دوا نهۆم**

<u>سێیەم</u>: ئەو کەرەستانەی کە ڕوخساری کار درێژ دەکەنەوە، ڕیزبەندیەکی لۆجیکی دەنوێنن. واتە، ناشێت (پاش و پێش) بکرێن. بۆ نموونە، ئەگەر ڕستەی (گرتت) بکەین بە خاڵی بنچینە (سفر)، ئەوا کەرەستەی ڕێزمانیەکان بە ئەم چەشنە ڕیز دەبەستن:

١. نزیكترین لە (گرت) : پێشكاری (دە)

٢. دوورتر : پێشكاری نەرێ (نە)

٣. دوورتر : پێشكاری (واتاگۆڕ)

٤. دوورتر : پێشكاری ئامرازی پەیوەندی (بۆ)

دوورترین لە (گرت) : پێشكاری (بەركار)، (نامەكە)

٣/١: ڕیزبەندی كار لە ڕستەدا:

وەك زمانی كوردی ڕیزبەندی نێوان كۆڵكەكانی ڕستە بە ئەم چەشنە دەپارێزێت: **(بكەر، پاشان، بەركار، پاشان، كار)**, دەتوانین ڕیزیان بكەین لە ژێر هێمای (SOV)دا، وەك دەخوێنرێتەوە بە (سۆڤ)، یان بە (ئێس ـ ئۆ ـ ڤی). لە ئەم زاراوەیەدا، هێمای (S) دەگەڕێتەوە بۆ بكەر (Subject)، هێمای ئۆ (O) دەگەڕێتەوە بۆ بەركار (Object) و هێمای (V) دەگەڕێتەوە بۆ كارەكەی نێو ڕستەكە (Verb). لە نەخشەی (١/١)دا، چەند نموونەیەك ڕیز دەكەین, بە ئەو هیوایەی بتوانین بە پێی بنەمای سۆڤ (SOV) بابەتەكە لە خشتبڕ بدەین:

بكەر (S)	بەركار (O)	كار (V)
من	نان	دەخۆم
تۆ	نانت	خوارد
منداڵەكان	—	هاتن
ئێوە	نامەكەتان	بردوە
ئێمە	ئێوە	ناناسین
من و شیلان و ئازاد	ئیشەكانی ئێوە	جێ بەجێ دەكەین
من و تۆ	باوڵەكەمان	هەڵ گرتبوو
دەرگای پۆلەكە	—	كرایەوە
ئێمە	(؟)	نەمان دەنارد
ئەوان	هەستی خۆیان	دەردەبڕن

نەخشەی (١/١): ڕیزبەندی كۆڵكەكانی ڕستە (سۆڤ)

لە ئەو نەخشەیەدا، لە كاری تێنەپەڕدا، ریزبەندی (SOV) دەگۆڕێت و (SV) لە بەر ئەوەی كۆڵكەی (بەركار) لە ئارادا نیە. هەندێك جاریش لە ڕێژەی تێپەڕدا، (بەركاری جودا) دەبێت بە (بەركاری لكاو)، بەڵام وا بە ئاسانی بزر نابێت.

سەرەڕای ئەوەی گوترا، چەند سەرنجێك هەیە لە ئاستی ئەم پۆلێنكردنە، وەك:

یەكەم: لە زمانی كوردیدا، دەشێت بكەری ڕستەكە لابردرێت، وەك:

١. كاری تێپەڕ:

من نامە دەنووسم: (SOV)

ـ نامە دەنووسم: (-OV)

دووەم: لە زمانی كوردیدا، بكەری ڕستەكە نوێنەری هەمیشەیی هەیە لە قەوارەی كاردا. ئەو نوێنەرە بە (جێناوی لكاو) دەردەبڕدرێت و دەلكێت بە كارەكەوە. بۆ نموونە، جێناوی (م) بریتیە لە ئەو نوێنەرە هەمیشەییە و لە هەر چوار ڕستەكەدا هەیە. هەر لە بەر ئەوە, دەشێت پیتی (ئێس)ی بچووك (s) بلكێنین بەكارەكەوە، وەك: (من نامە دەنووسم ← نامە دەنووسم) بە هێمای **(SOVs → - OVs)**.

٤/١: زمانێكی بكەربەزێن (Prodropy)

لەرستەی زمانی كوردیدا دیاردەی (پرۆ درۆپی)، یان (بكەربەزێنی) زۆر بەربلاوە و گشت ڕستەكانی زمانەكە دەتوانن (بكەری جودا) ببەڕێنن، یان ببەزێنن و بەبێ (بكەر جودا) دەربكەون، وەك:

(ئێمە) (نان) (دەخۆین) SOV_s

(ـ) (نان) (دەخۆین) $-OV_s$

هۆی ئەم دیاردەیە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو راستیەی كە (بكەری لكاو) بریتیە لە (نوێنەری هەمیشەیی)ی (بكەری جودا) لە (قەوارەی كار)دا، یان لە (گرێی كاری)دا، وەك:

(ئێمە)^{S} (نان)^{O} دەخۆ^{V} (ین)^{s} ← SOV_5

(ـــ) (نان)^{O} دەخۆ^{V} (ین)^{s} ← $-OV_5$

لە ئەو دوو رستەیەدا، بكەری (ئێمە)، بە (هەبوون) و (نەبوون) لە ریزی رستەكەدا، نوێنەری بەردەوامی هەیە. بێگومان ئەو نوێنەرە بریتیە لە بكەری لكاو (ین) لە هەردوو رستەكەدا، كە هێمای (S)ی بچووكی بۆ زیادكراوە.

لەگەڵ ئەوەشدا، هەندێك جیاوازی و بەراورد هەیە لە نێوان هەردوو جۆرەكەی بكەردا، وەك:

یەكەم: بكەری جودا:

١. بكەری جودا قەوارەی تایبەتی خۆی هەیە و بە گرێی ناوی چێ دەبێت.

٢. بكەری جودا بە جێناوی جودا (من، تۆ، ئەو، ئێمە، ئێوە، ئەوان) دیاری دەكرێت. دەشێت لە جیاتی (ئەو، ئەوان) ناو بەكار بهێنرێت یان دەشێت (ناو) و (جێناو) تێكەڵ بكرێت، وەك:

(من و ئازاد و پاسەوانەكە) میوە دەخۆین

٣. بكەری جودا، دەكەوێتەبەر دیاردەی پرۆدرۆپی (بكەربەزاندن)، وەك:

(ـــــــ) میوە دەخۆین

دووەم: بكەری لكاو:

١- بكەری لكاو قەوارەی سەربەخۆی نیە و دەلكێت بە كلكی كاردوە.

٢- بكەری لكاو تەنها و تەنها هەر بە (جێناوی لكاو) ڕیز دەكرێت، وەك:

- (م، یت، ێت، ین، ن، ن)
- (م، ت، ی، مان، تان، یان)

٣- بكەری لكاو بە هیچ جۆرێك ناكەوێتە بەر دیاردەی (پرۆدرۆپی). واتە. ئەو جۆرە بكەرە لكاوە بریتیە لە نوێنەری (بكەری جودا) لە قەوارەی (كار)دا. یان لە پانتایی (گرێی كاری)دا.

٤- دەشێت لە نەخشەی ڕستەیەكدا هەردوو (بكەری جودا) و (بكەری لكاو) لە یەكتری جودا بكەینەوە. وەك:

بكەری جودا	....	بكەری لكاو
من	نان دەخۆ	(م)

زاراوەی (جودا) و (لكاو) لە ئاستی (بكەری ڕستە)دا. لە ئەو ڕاستیەوە وەرگیراوە. كە (بكەری جودا) بە (جێناوی جودا) ڕیز دەبێت و (بكەری لكاو)یش بە (جێناوی لكاو) ڕیز دەبێت.

٥/١: ڕەفتاری كۆلكەی بەركار:

لەزمانی كوردیدا. (بەركار)ی ڕستە دوو دیوی هەیە و ئەو دوو دیوە هەر یەكێكیان بۆی هەیە كە لە یەك ڕستەدا ئامادەبێت. وەك:

من (تۆ) دەنێرم

من دە (ت) نێرم

لە جۆری یەکەمدا، دەشێت بەرکارەکە (تۆ) بە (بەرکاری جودا) ناو ببردرێت، چونکە بە جێناوی جودا (من، تۆ، ئەو، ئێمە، ئێوە، ئەوان) ڕۆدەنرێت. لە جۆری دووەمدا، دەشێت بەرکاری (ت) بە (بەرکاری لکاو) ناو ببردرێت، چونکە بە (جێناوی لکاو) ڕۆدەنرێت. ڕێزمانی ئەم دوو بەرکارە، وەك ڕێزمانی (بکەر) نیە و تەنها هەر یەکێکیان لە ڕستەدا بۆی هەیە ئامادە ببێت و ئەگەر هەردوویان ئامادەبوون. وەك:

من (تۆ) دە (ت) نێرم(*)

ئەوا زمانەکە دەبزڕکێت(*). لە هەمان ڕستەدا، دەشێت هەردوو (بکەری جودا) و (بکەری لکاو) ئامادەبن بەیەکەوە:

بکەری جودا		بکەری لکاو
من	تۆ دەنێر	(م)

کەواتە، ڕێزمانی (بکەر) جیاوازە لە ڕێزمانی (بەرکار)، کەچی هەردووکیان دیوی (جودا) و دیوی (لکاو)یان هەیە. لە گەڵ هەموو ئەوەیشدا، ئاکارێکی تر هەیە لە ئاستی (بەرکار)دا، وەك:

ـ لە دەمکاتی ڕانەبردوودا، ڕستەکە بۆی هەیە دەرباز ببێت لە (بەرکاری لکاو) و لە (بەرکاری جودا) پێکەوە:

١ـ بەبێ بەرکاری جودا و بەبێ بەرکاری لکاو:

من (ـ) دەخۆم

٢ـ بە (بەرکاری جودا):

من (نان) دەخۆم

٣ـ بە (بەرکاری لکاو):

من دە (ی) خۆم

ـ لە دەمکاتی رابردوودا، رستەکە بەهیچ جۆرێك دەرباز نابێت لە (بەرکار) و گشت کاتێك بەرکارێك هەیە لە ریزەکەدا. ئێستایش، لە سەر نەخشەی (٢/١) گشت بارەکانی دەرکەوتنی (بەرکاری جودا) و (بەرکاری لکاو) دەخەینەڕوو، وەك:

باری (بەرکار)	رانەبردوو و فەرمان	رابردوو
بێ بەرکاری	من دەخۆم تۆ بخۆ	ـــــ ـــــ
بەرکاری جودا بە تەنها	من (نان) دەخۆم تۆ (نان) بخۆ	من (نان)م خوارد ـــــ
بەرکاری لکاو	من دە (ت) نێرم تۆ بـ (ی) خۆ	من ناردم (یت) ـــــ
بەرکار جوداو بەرکاری لکاو پێکەوە	ـــــ	ـــــ

نەخشەی (٢/١): بارەشیاوەکانی بەرکاری جودا و بەرکاری لکاو

لە ئەو نەخشەیەدا، چەند خانەیەك بە بۆشی دەمێنینەوە، چونکە لە (رێزمانی بەرکار) دەردەچن. لە گەڵ ئەوەدا، رێژەی (رانەبردوو) و رێژەی (فەرمان) بەیەکەوە ریزکراون، چونکە هەردوو بابەتەکە یەك رێزمانیان هەیە لە ئاستی (بەرکار)دا. لە سەر نەخشەی (٣/١)، هەمان بیر و بۆچوون لە ئاستی (رێزمانی بکەر)دا دووبارە دەکەینەوە:

باری بكەر	ڕانەبردوو و فەرمان	ڕابردوو
بێ بكەر	ــــــ	ــــــ
بكەری جودا بە تەنها	ــــــ	ــــــ
بكەری جودا و بكەری لكاو	(من) دەخۆ (م)	(من) خوارد (م)
پێكەوە	(تۆ) بخەو (ە)	ــــــ
بكەری لكاو بە تەنها	ـ دەخۆ (م)	ـ خوارد (م)
	ـ بخەو (ە)	ــــــ

نەخشەی (٢/١): گشت بارەكانی دەركەوتنی (بكەر)

لە ئەو نەخشەیەدا، دەردەكەوێت كە ڕێزمانی (بكەر) بە تەواوەتی جیاوازە لە نیمچە ڕێزمانی (بەركار)، چونكە دەركەوتنیان جیاوازە.

٦/١: بەرەنجام و پوختەكاری:

یەكەم: ڕوخساری (كار) بۆی هەیە كورت ببێتەوە، یان درێژ ببێتەوە. لە ڕابردوودا، كورتترین فۆرمی كار بریتیە (گرت) لە (گرتم)دا و درێژترین فۆرمی قەوارەی كار بریتیە لە (نامەكەم| بۆ تۆ| هەڵ| نە|دە|گرت).

دووەم: كورتترین فۆرمی كار (گرت) بریتیە لە ژێرخانی ڕستە و ئەو فۆرمە چینی بنەڕەت دروست دەكات بۆ ڕستەی درێژتر.

سێیەم: درێژی فۆرمە سركەكەی (كار) دەشێت بە (ژمارەی مۆرفیمەكان) بپێورێت.

چوارەم: ڕەگەزە ڕێزمانیەكانی نێو ڕوخساری (كار) ڕیزبەندی خۆیان دەپارێزن و پلیكانەیەكی لۆجیكی دروست دەكەن.

پێنجەم: زمانی كوردی سیمای ڕیزبەندی (بكەر، پاشان، بەركار، پاشان، كار) دەپارێزێت. ئەم ڕیز بەندیە بە سۆڤ (SOV) ناسراوە.

شەشەم: زمانی كوردی زمانێكی بكەر بەزێنە (Pro-drop language). هۆی ئەمە

دەگەڕێتەوە بۆ هەبوونی دوو (بكەر) لە رستەدا. بكەرێكی جودا لە دەرەوەی قەوارەی (كار) و بكەرێكی لكاو لە ناوەوەی قەوارەی (كار). لە ئەم دیاردەیەدا، ڕێسای (بكەربەزێنی) هەر (بكەری جودا) دەگرێتەوە، نەك (بكەری لكاو).

هەفتەم: وەك رستە ناتوانێت لە (بكەر) دەربازببێت. بەڵام دەتوانێت لە (بەركار) دەرباز ببێت. لە ڕانەبردوودا، ڕێژەی كاری تێپەڕ دەشێت لە بەركار (چی جودا و چی لكاو) دەرباز ببێت.

هەشتەم: دەشێت (بكەری جودا) و (بكەری لكاو) پێكەوە لە یەك رستەدابن، بەڵام (بەركاری جودا) و (بەركاری لكاو) بۆیان نیە بەیەكەوە لە یەك رستەدا بن.

٧/١: بەرەنجامی پێشكەوتوو:

- وەك زمانی كوردی (سیستمی ئەكیووزەتیڤ) پەیڕەو دەكات (لە دەمكاتی ڕانەبردوودا)، رستەكە بۆی هەیە دەرباز ببێت، چی لە (بەركاری لكاو) و چی لە (بەركاری جودا). واتە، لە ئاستی بەركاردا، رستەی ڕانەبردوو بۆی هەیە سێ باری شیاو بنوێنێت لە رستەسازیدا، وەك: (بەبێ بەركار، بە بەركاری جودا، بە بەركاری لكاو)، وەك (دەنووسین، نامە دەنووسین، دەی نووسین).
- لە دەمكاتی ڕابردوودا سیستمی رستەكە دەگۆڕێت و دەبێت بە (ئێرگەیتیڤ). بەو هۆیەوە، رستەی ڕابردوو بە هیچ جۆرێك دەرباز نابێت لە (بەركار) و گشت كاتێك بەركارێك هەیە لە ڕیزەكەدا، تەنانەت، ئەگەر بەركارێكی (نادیار)یش بێت (بەرانبەر بە كەسی سێیەمی تاك). كەواتە، رستەی (ڕابردوو) بۆی هەیە دوو باری شیاو بنوێنێت لە رستەسازیدا، وەك: (بە بەركاری جودا، بە بەركاری لكاو)، وەك (تۆمان دەبرد، دەمان نووسیت).
- وەك درێژەیەك، یان وەك تیرۆژەیەك بۆ خاڵی پێشوو، لە ئاستی (بەركاری لكاو)دا، دوو باری شیاو هەیە، وەك (بە جێناوی دیار، بە جێناوی نادیار)، بە نموونەی (دەمان بردیت، دەمان برد).

سەرچاوە:

- د. شێركۆ بابان، ڕستەسازی و شیتەڵكاری زانستی، هەولێر، ١٩٩٦.

- د. شێركۆ بابان، نەخشەی ڕۆنانی ڕێژەی كار، هەولێر، ١٩٩٩.

- محەمەد مەعروف فەتتاح، كار پۆلین كردن بەپێی ڕۆنان، ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە (١٢١)، بەغدا، ١٩٨٩.

- د. ئەورەحمانی حاجی مارف، ڕێزمانی كوردی، وشەسازی، كردار، بەغدا، ١٩٧٧.

- J. Aitchison, Linguistics, Hodder and Stoughton, U. K 1992.

بابەتی دووەم

کاری (کردن) یان دیوە تێپەڕەکەی کاری بوونی ڕووداودار

١/٢: دەستپێك:

لە گشت جێیەکدا و لە گشت نووسینێکدا، ئێمە بایەخێکی چڕ و پڕمان داوە بە ڕێزمانی (بوون و هەبوون)، تا ئێستاش بابەتەکە لە نێو بیری ئێمەدا کوڵ دەدات و لە هەر کوڵدانێکدا ڕووبەرێکی دیکە دەدۆزینەوە. هەر لە بەر ئەوە، ئێمە وا هەست دەکەین، کە ڕێزمانی (بوون و هەبوون) بریتیە لە ئەو بناغەیەی کە بۆ تەلاری ڕێزمانی زمانەکەمان پێویستە. لە م نووسینەدا، دەست دەبەین بۆ بابەتێکی زۆر سەیر و زۆر دەگمەن، کە بریتیە لە کاری (بوون: کردن) و (بوون بە...: کردن بە...). بە واتایەکی دی، کاری (کردن) ڕەسەن نیە و بریتیە لە دیوە تێپەڕەکەی کاری (بوون) یان (بوون بە .....). بە شێوەیەکی دی، ئەگەر لە ڕووی هێزی تێپەڕینەوە، کاری (بوون) یەکسان بێت بە (سووتان)، ئەوا کاری (کردن) یەکسان دەبێت بە (سووتاندن). ئەمەیش وا دەکات کە بڵێین: کاری (بوون) و کاری (بوون بە ...) بریتین لە (کوانوو) و لە (بنج) بۆ هەر دوو کاری تێپەڕ (کردن) و (کردن بە ...). بیرۆکەی ئەم نووسینەیش لە ڕاستیەکەوە سەرچاوە دەگرێت، کە دکتۆر نەسرین فەخری دیاری کردووە لە بۆ واتای کاری (کردن)، بەرانبەر بە کاری (جعل) لە زمانی عەرەبیدا. لە ڕاستیدا، ئەم بیرۆکە جوان و بەکار و کاریگەرە بوو بە ئەو کلیلەی کە توونێلەکانی نێوبیری ئێمە بکاتەوە. بێگومان، لە ئەو سەرەتا بچووکەوە، تەواوکەرێکی بە هێزمان دۆزیەوە بۆ ئیشەکانی خۆمان لە ڕێزمانی (بوون و هەبوون) دا و ئەو تەواوکەرە بوو بە هۆکارێك بۆ بنیادنانی چەند چینێکی دیکە لە سەر بنەڕەتی ئەو بیرۆکە وردە. لە گەڵ ڕێز و سوپاسدا بۆ مامۆستای گەورە و بەڕێز (د. نەسرین فەخری).

٢/٢: بنچینەی کاری (کردن).

ئێمە لە زۆر جێدا گوتوومانە کە کاری (بوون) بریتیە لە (کوانوو)ی کاری (کردن) و بە دیاری کراویش کاری (بوونی بوونایەتی) و کاری (بوون بە ...)، وەك لە نەخشەی (١/٢)دا بە زولاڵی روونکراوەتەوە, بەڵام چەند خاڵێك هەیە بۆ چاوخستنەسەر, وەك:

بوونی بێ رووداو		بوونی بە رووداو	
بوونی ئێستایی	هەبوون	بوونی بوونایەتی	بوون بە ....
من مامۆستا (م)	من هەم	من جوان دەبم	من دەبم بە چاودێر
تۆ مامۆستا (یت)	تۆ هەیت	تۆ جوان دەبیت	تۆ دەبیت بە چاودێر
ئەو مامۆستای(ـە)	ئەو هەیە	ئەو جوان دەبێت	ئەو دەبیت بە چاودێر
		کێ من جوان دەکات؟	من دەکەن بە چاودێر
		کێ تۆ جوان دەکات	تۆ دەکەن بە چاودێر
		کێ ئەو جوان دەکات؟	ئەو دەکەن بە چاودێر

نەخشەی (١/٢): بوونی بوونایەتی و کاری (کردن) بە بەراورد

یەکەم- جۆرەکانی (بوونی ئێستایی) و (هەبوون) پەیوەندی راستەوخۆیان نیە بە کاری (کردن)ەوە.

دووەم- بە جوانی و بە سفتی دەرکەوتوە کە نموونەکانی (بوونی بوونایەتی) و (بوون بە ...) لە دیوی تێپەڕدا دەبن بە ڕێژەی کاری (کردن) و کاری (کردن بە ...).

سێیەم دەشێت (بکەرنادیار)ی کاری (کردن) بەکار بهێنین بۆ ئەوەی تەمومژەکە بە شێوەیەکی کاریگەرتر بڕەوێنینەوە. وەك:

کاری بوونی بوونایەتی:

من جوانم (دەبم): شیلان من جوان (دەکات): من جوان (دەکرێم)

کاری (بوون بە ...):

من دەبم بە چاودێر: شیلان من دەکات بە چاودێر: من دەکرێم بە چاودێر

كەواتە، دەردەكەوێت كە خزمایەتیەكی پتەو هەیە لە نێوان كاری (بوون) و كاری (كردن)دا. لە كۆتایی ڕێگاكەیشدا، دەتوانین بڵێین: هەردوو كاردكە بریتین لە دوو (دیو)ی (تێنەپەڕ و تێپەڕ) بۆ یەك (كار) و ئەو كارەیش بریتیە لە (بوون: كردن).

چوارەم- ئەگەر نموونەكانی نێو خالّی پێشو بە (چاوگ) بنووسین، دەبینین كە ئەم ڕێزبوونە هەیە:

جوان بوون: جوان كردن: جوان كران

بوون بە ... : كردن بە ... : كران بە ...

پێنجەم ئەو نموونانەی كە لە خالّی پێشوو باسكران، دەشێت بكرێن بە خشتەیەك بەپێی (هێزی تیپەڕین) و بە پێی (بكەرنادیاری)، ئەخشەی (٢/٢).

تینەپەڕ	تیپەڕ	تێنەپەڕ (بكەرنادیار)
جوان بوون	جوان كردن	جوان كران
بوون بە ...	كردن بە ...	كران بە ...

نەخشەی (٢/٢): سووڕی كاری (بوونی ڕووداودار) لە ڕستەسازیدا

٣/٢: خزمایەتی كاری (بوون) و كاری (كردن):

بێگومان لە شوێنێكدا كە ڕێژەی كەسی سێیەمی تاك مۆرفیمی ئێستایی ([redacted]) وەربگرێت، وەك (ئەو كچە شیلان[redacted]) و (شیلان هەی[redacted])، ئەوا كاری (بوونی بێ ڕوودان) لە ئارادایە. لە هەر شوێنێكیش ئەو مەرجە نەچەسپێت ئەوا كاری (بوونی ڕووداودار) لە ئارادایە، ئەم كارەیش بریتیە لە (كوانوو)ی كاری (كردن). بۆ نموونە، دەشێت چەند نموونەیەك شی بكەینەوە كە ڕێژەی (بوون) هەڵ دەگرن، وەك:

شیلان چەند قەڵەو (بوو)ە!

جاران شیلان قەڵەو (بوو)!

شیلان نامەی نووسی (بوو)

ئەگەر ئەم سێ نموونەیە بکەین بە (رانەبردوو)، ئەوا جیاوازی دەردەکەوێت، وەك:

شیلان چەند قەڵەو دەبێت

ئێستا شیلان قەڵەو(ە)

شیلان نامە دەنوسێت

لە نموونەی دوەمدا مۆرفیمی ئێستایی (ە) دەرکەوتوە. کەواتە, ئەو نموونەیە ناگەڕێتەوە بۆ کاری (کردن)، لە نموونەی سێیەمدا، کاری (بوون) لە ئارادا نەماوە و هەر کاری (نووسین) دەرکەوتوە . کەواتە ئەو (بوو)ەی کە نووساوە بە کاری (نووسین)ەوە, بە رۆنان پێی گەیشتوە و ئەمەیش خۆی نیە. لە نموونەی یەکەمدا کاری (بوونی بوونایەتی) هەیە، وەك (دەبێت) و مۆرفیمی ئێستایی دەرنەکەوتوە . کەواتە ئەم نموونەیە بریتیە لە (بوون: کردن) وەك:

بوون:

شیلان چەند قەڵەو (بوە)

کردن:

زۆر خواردن شیلانی چەند قەڵەو (کردوە)

بە سەرنجێکی ورد لە ئەو دوو ڕستەیە, دەردەکەوێت کە دوو چاوگی خزم بەرانبەر بە یەکتری دەوەستن، وەك (قەڵەو بوون: قەڵەو کردن) و ئەگەر ئاوەڵناوی (قەڵەو) لاببەین ئەوا کاری (بوون: کردن) ئاشکرا دەبێت.

٤/٢: ناسینەوەی کاری (بوون: کردن):

لە نێو ڕێزمانی کوردیدا چەند ئامێرێك هەیە بۆ ناسینەوەی ڕێژەکانی (بوون: کردن) بەئەم چەشنە:

یەکەم: وەك لە کۆپلەی پێشوودا باسکرا، ئەگەر لە ڕێژەی (ڕانەبردوو)دا مۆرفیمی ئێستایی (ە) دەرکەوت بەرانبەر بە کەسی سێیەمی تاك, ئەوا کاری (بوون: کردن) لە ئارادا نیە.

دووەم: ئەگەر ڕستەکە لە ڕێژەی ڕانەبردوودا بە نیشانەی (نی) بوو بە (ڕێژەی نەرێ)، ئەوا کاری (بوون: کردن) لە ئارادا نیە.

سێیەم: ئەگەر ڕەگەزی (هە)ی (هەبوون) هەبوو لە ڕیزەکەدا ئەوا کاری (هەبوون) لە ئارادایەو کاری (هەبوون)یش پەیوەندی نیە بە کاری (بوون: کردن)ەوە.

ئەو بەڵگانەی سەرەوە دەی سەلمێنن کە کاری (بوون: کردن) لە ئارادا نیە، بەلام هەندێك بەڵگەی دیکە هەیە, بە پێچەوانەوە دەی سەلمێنن کە لە ئارادا هەیە, وەك:

یەکەم: ئەگەر ئامرازی پەیوەندی (بە) هەبوو لە ڕیزەکەدا, ئەوا کارەکە بریتیە لە (بوون بە ...) و ئەو کارەیش لە سەرتاسەری زمانەکەدا وەردەچەرخێت بۆ (کردن بە ..).

کەواتە، لە جۆرە ڕێژەی ئاوهادا, کاری (بوون بە ...: کردن بە ...) لە ئارادایە و گفتوگۆ پەسەند ناکات، وەك:

ئەم ئاردە چۆن (بوو) بە نان؟

کێ ئەم ئاردەی (کرد) بە نان؟

ئەم ئاردە چۆن (کرا) بە نان؟

دووەم: لە هەر شوێنێكدا ڕێژە لێڵەكە ئامرازی پەیوەندی (ە)ی هەلگرتبێت، ئەوا هەمان بۆچوونی نێو خاڵی پێشوو دەچەسپێت وەك:

ئەم ئاردە چۆن (بوو)ە نان؟

كێ ئەم ئاردەی (كرد)ە نان؟

ئەم ئاردە چۆن (كرا)یە نان؟

بەم پێیە چاوگی (بوون بە نان: كردن بە نان) گۆڕاوە بۆ ڕوخساری (بوونە نان: كردنە نان). بەلام ئێمە ئامرازی (بە) بە ڕەسەن دەناسین، نەك ئامرازی (ە). چونكە لە گشت شوێنێكدا كە (بوونە نان: كردنە نان) هەبێت، دەتوانرێت بگەڕێنرێتەوە بۆ سەر ڕەچەڵەكی خۆی، كە بریتیە لە (بوون بە نان: كردن بە نان)

سێیەم: لە بەر ئەوەی (بوونی ئێستایی) و (هەبوون) پاشگری دووپاتی (ەوە) وەرناگرن. لە هەر شوێنێك كە ئەو پاشگرە پەسەند بێت. ئەوا ڕێژە بەرمەبەستەكە لە گیرفانی (بوون: كردن)دایە، وەك:

ئەم ئاردە چۆن (بوو) بە نان؟

ئەم ئاردە چۆن (بووەوە) بە نان؟

بە پێی ئەو نموونەیە، دەشێت باندۆر و كاریگەریی پاشگری دووپاتی (ەوە) دەربخەین لە سەر چاوگەكان، نەخشەی (٣/٢).

	بێ پاشگری (ەوە)	بەپاشگری (ەوە)
بوونی بوونایەتی	بوون: كردن	بوونەوە: كردنەوە
بوون بە ...	بوون بە .... كردن	بوونەوە بە .... كردنەوە بە ...

نەخشەی (٣/٢): پاشگری دووپاتی (ەوە) لە (بوونی ڕووداودار)دا

چوارەم: لە بەر ئەوەی (بوونی ئێستایی) و (هەبوون) پێشكاری (واتاگۆڕ) وەرناگرن وەك (هەڵ، دا، ...) لە هەر ڕێژەیەكی شێلوودا دەركەوتنی ئەم بابەتە دەبێت بە بەڵگە كە كاری (بوون: كردن) لە ئارادایە وەك:

ئەو چرایە هەڵ بوە
ئەو چرایە هەڵ كراوە
كێ ئەو چرایەی هەڵ كردوە؟

لە ڕاستیدا ئەم بەڵگەیە تەنها چاوگی (بوون: كردن) دەگرێتەوە. نەك (بوون بە ...: كردن بە ...)، چونكە ئەمەی دوایی بە ئامرازی (بە) واتای گۆڕاوە و دووبارە ناتوانێت واتاگۆڕێكی دیكە وەربگرێت.

پێنجەم: بە پێی خاڵی سێیەم، چاوگێكی تری (بوون: كردن) هەیە، لە چەشنی (بوونەوە: كردنەوە)، بە واتای (فتح) لە زمانی عەرەبیدا.

٥/٢: پانورامایەك بۆ جۆرەكانی كاری (بوون: كردن)؛

كاری (بوونی ڕووداودار)، كە هەردوو كاری (بوون : كردن) و (بوون بە ...: كردن بە ...) دەگرێتەوە، چەندین ڕوخساری هەیە و ئەو ڕوخسارانە لە ڕووبەری زمانی ژێریدا ڕاوێشكە دەكەن، بەلاّم لە زمانی ڕێزمانیدا زۆر بێ نازن و زۆر بێ خزمەتن. لە گەڵ ئەوەشدا، كاری (بوونی ڕووداودار) بڕشت و بواری هەندە زۆرە و هەندە بەرزە، بە ڕادەیەك كە زۆربەی ڕووبەری ئاخاوتنی كوردی دەگرێتەوە. لە سەر نەخشەی (٤/٢)، پانۆرامایەك پێشكەش دەكەین بۆ گشت ڕوخسارەكانی كاری (بوونی ڕووداردار)، بەو هیوایەی كە خشتەكە گشت پەل و پۆكانی ئەو كارە گرنگە بگرێتەوە.

		بـــــوونی بوونایەتی	بوون بە ...
چاوگی سادە	تێنەپەڕ	بوون	بوون بە ...
	تێپەڕ	كردن	كردن بە ...
	بكەر نادیار	كران	كران بە...
چاوگی ناسادە	+ پاشـــــگری (دوە)	بوونـــــەوە: كردنـــــەوە: كرانەوە	بوونەوە بە ..: كردنەوە بە ..: كرانەوە بە..
	+ واتـــــاگۆڕ (هەڵ)	هەڵبوونـــەوە: هەڵكردنـــەوە: هەڵكرانەوە	
	+ ئاوەڵنـــــاو (جوان)	جوانبـــــوون: جـــــوانكردن: جوانكران	
	+ پێشـــــگر (هەڵ) + پاشگر (دوە)	جوانبوونەوە: جوانكردنەوە: جوانكرانەوە	

نەخشەی (٤/٢): پانۆڕامایەك بۆ ڕوخسارەكانی كاری بوونی ڕووداودار

٦/٢: پوختەكاری و بەرەنجام:

لەم پوختەكارییەدا نەختێك بە ڕژدی دەست دادەگرین و چەند خاڵێك تۆمار دەكەین، تا بتوانن ڕێزمانی كلاسیكی بهەژێنێن و چەند دەرگایەك بكەنەوە لە ئەو ڕووبەرانەدا كە مۆركی ڕەسەنایەتی هەڵ دەگرن، وەك:

١ كاری (بوون) و كاری (كردن) بریتین لە دوو دیو بۆ یەك كار، لە ئەو كارەدا، كاری (بوون) دیوی تێنەپەڕ دەنوێنێت و كاری (كردن)یش دیوی تێپەڕ.

٢ كاری بوونی (ڕووداودار) كە بە كاری (بوونی ڕوودان)یش ناوبراوە, لە دوو كار پێكهاتوە بریتین لە : (بوون : كردن) و (بوون بە ... : كردن بە ...).

٣- كاری (بوون) لە بنجیترین واتادا، ڕامانی (ڕوودان) دەگەیەنێت و لە پاشتردا كورتكراوەی (بوون) واتای (لە دایك بوون) دەگەیەنێت.

٤- كاری (بوون: كردن) دەتوانێت بابەتی (ئاوەڵناو) سەودا بكات و كارێكی نوی پەیدا بكات لە ئاستی هەر ئاوەڵناوێك, وەك (جوان بوون: جوان كردن).

٥- كاری (بوون بە ...: كردن بە ...) دەتوانێت (ناو)ێك سەودا بكات و دیاری بكات, وەك (بوون بە ئارد: كردن بە ئارد). لە دیوە تێپەڕەكەدا (كردن بە ئارد)، ڕێزمانەكە ڕێ دەدات (بەركار) وەربگرێت، وەك (هەویر كردن بە نان) یان (ئـاو كردن بە سەهۆڵ)

٦ كاری (بوون: كردن), نەك (بوون بە ...: كردن بە ...)، دەتوانێت پێشگری واتاگۆڕ (هەڵ، دا، ڕا، ڕۆ) وەربگرێت وەك (هەڵ بوون: هەڵ كردن)، (دابوون: دا كردن)، و (ڕۆبوون: ڕۆكردن)

٧- سەرپاكی جۆرەكانی كاری (بوونی ڕووداودار) بۆیان هەیە پاشگری دووپاتی وەربگرن، وەك (بوونەوە: كردنەوە) و (بوونەوە بە ... : كردنەوە بە...).

٨ ناوەڕۆكی خاڵی (٤) و خاڵی (٦) ناشێت بەیەكەوە بچەسپێن. واتە كاری (بوونی بوونایەتی) ناتوانێت (ئاوەڵناو) و (پێشگری واتاگۆڕ) پێكەوە سەودا بكات.

٩- كاری (بوون بە ...: كردن بە ...) ناتوانێت, نە (ئاوەڵناو) و نە (پێشگری واتاگۆڕ) سەودا بكات. هەر لە بەر ئەوە زۆر بە بەرتەسكی دەچێتە بەر چیكەنەی ڕستەسازی. ئەو كارە تەنها و تەنها هەر پاشگری دووپاتی (ەوە) وەردەگرێت، ئەویش بۆ دووبارە بوونەوەی ڕووداوی كارەكەی.

١٠- بە پێی ئەو خاڵانەی سەرەوە، دەتوانین بگەڕێینەوە بە ڕەگێشە و بە ڕەچەڵەك و

بە سەجەرەی نموونەکاندا، تا دەگەینەوە بە کاری بنجی (بوون).

١١ لەزمانی کوردیدا، کاری (بوونی ڕووداودار) بریتیە لە ئامێرێکی بلیمەت و چوست و بەکار و ڕاستەوخۆ بۆ چێکردنی کارێکی تازە بە جووتبوون لە گەڵ (ئاوەڵناو)ێك. وەك (جوان بوون: جوان کردن) بە واتای (تجمیل). بە داخەوە، ئەم ئامێرە بلیمەتە هەیە بۆ وشە ڕۆنان و بۆ گەردانامەیەکی یەکگرتوو و پڕ بە دەم. کەچی کەڵکمان لێ وەنەگرتوە و لە جیاتی ئەوە، دەست دەبەین بۆ بابەتی وەرگیراو و ناشاز و نارێك. هۆی ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ڕەسەنایەتی ئەو ئامێرە بلیمەتە، کە هێندە چوست و خێرا دەهێتە سەر زار، کە ناتوانین هێوری بکەینەوە و هێدی هێدی لێی تێ بگەین

١٢ لە ئاستی زمانانی تردا، ئەو ئامێرە بلیمەتە ڕاستەوخۆ دەربازمان دەکات، چونکە ئەو وشە بێگانەیەی کە دەبێت بە کۆسپ لە سەر زمانمان، دەی کات بە جۆرێك لە (ئاوەڵناو) و ئەمجارە وەك کارێکی پسوولەدار سەودای دەکات. بۆ نموونە، لە زانستی کۆمپیوتەردا زاراوەی (کلیك) پەیدابوە. ئەو زاراوەیە بە ڕاستەوخۆیی لە کوردیدا دەبێت (کلیکی دەکەم، کلیك بکە، کلیك کراو، کلیك بوە ، ......). لە گەڵ ئەوەیشدا، وەك هەر کارێکی زمانی کوردی، گشت ئەو نموونانەی پێشەوە لە ژێر سەیوانی چاوگی (کلیك کردن)دا جێیان دەبێتەوە.

١٣ بە پێی خاڵی (١١) و (١٢)، کاری (بوون: کردن) بریتیە لە دەروازە گەورەکەی زمانی کوردی بۆ پێشوازی لە زاراوەی نوێ. واتە، ئەو دەروازەیەی کە زمانەکە دەبەستێتەوە بە زمانی دیکەوە و دەی کات بە زمانێکی زیندوو و چوست و چالاك. خۆزگا هەر هەمووومان لە زرنگی کاری (بوون: کردن) و لە گرنگی ڕێزمانەکەی تێ دەگەیشتین، ئەوسا دەمانتوانی بە پێیەکی دروست و لە بار هەنگاو بکەینەوە بەردو (زمانی کوردی). لە ڕاستیدا، کەرەستەی زمانانی دی، ئەگەر بتوانێت لە چەند شوێنێکدا کەڵکبەخش بێت، بەلام لە ئەو شوێنە گرنگانەدا هیچی پێ ناکرێت و دادەمێنێت لە بەراوەی ڕێزمانی کوردیدا.

۷/۲: بەرەنجامی پێشکەوتوو:

بەراستی، ڕێزمانی کوردی فەرزاری کاری (کردن)ە، بە تایبەتی دەرگا واز و والاکانی هەردوو کاری جمکی (ئاوەڵناو + بوون : ئاوەڵناو + کردن) و (بوون بە + ناو : کردن بە + ناو). ئەم دوو کارە، بە جمکی لە دایکبووگن لە پەراسووی کاری (بوونی ئێستاییەوە). پێ دەچێت کە ئەم خێزانەکارە توانیبێتی ڕووداوی کار دابهێنێت، لە ڕووداوی فۆتۆگرافی قەیسەوە بۆ ڕووداوی ڤیدیۆیی جوولەدار و کاتخایەن. ئەمە و دەشێت ئەم گرووپە کارە بە دەمی (دەرخوارد) بناسین، چونکە مزاری (ئاوەڵناو) و (ناو) دەرخواردی ڕێزمانی کوردی دەدەن، لە دەرگای (کار)ەوە، یان کاری تازە دادەهێنن و زمانەکە بە والایی پڕ دەکەن لە کاری نوێ.

سەرچاوە:

- د. نەسرین فەخری وەستانێك لە ئاستی هەردوو فەرمانی (بوون) و (هەبوون) و (هە) و (هی)دا، گۆڤاری دەستەی کورد، کۆڕی زانیاری عێراق بەرگی ۲۳، ۲٤، بەغدا ۱۹۹۲
- د. شێرکۆ بابان، میکانیزمە بنەڕەتییەکانی ڕستەسازی، ڕێزمانی بوون و هەبوون هەولێر ۱۹۹۷

مەسعود محەمەد، چەند حەشارگەیەکی ڕێزمانی کوردی، کۆڕی زانیاری کورد. بەغدا ۱۹۷٦

بابەتی سێیەم

ڕێزمانی كاری (كردن) بۆ مۆستایانی زمانی كوردی

١/٣: دەستپێك:

لە ڕێزمانی كاردا, كاری (كردن) ڕووبەرێكی زۆر زۆر گەورە و فراوان دەگرێتەوە، لە زۆر جێدا بە چەندین ڕوخسار و بە چەندین بەكارهێنان و بەچەندین واتا دەكەوێتە نێو گوفتارەوە. بە واتایەكی دی, دەیان ڕوخساری لێكدراو و دارێژراوی هەیە و ئەو ڕوخسارانەیش پڕن لە تەمومژ و پڕن لە چەندین گرێكوێرەی ڕێزمانی. بۆ نموونە, چاوگەكانی (نان كردن) و (خانووكردن) لە ڕەسەندا بریتین لە (نان دروست كردن، خانوو دروست كردن). لە ئەو چاوگانەدا, ڕێزمانەكە ڕێی داوە كە وشەی (دروست) بكرتێت. ئەمە و دەیان نموونەی دیكە هەیە و دەیان كێشەی دیكەیش هەیە, بەلاّم هەموو ئەو بابەتانە گەمارۆ نادرێن بە ئاسانی, تا لە نهێنیەكانی كاری (كردن) تێ نەگەین. هەر لە بەر ئەوە, لە كۆپلەكانی داهاتوودا بابەتەكە خاو دەكەینەوە و نەختێك لە ئەو نهێنیانە دەرخەین كە گەمارۆ نادرێن بە ئاسانی, ئەگەر لە نهێنیەكانی كاری (كردن) تێ نەگەین.

٢/٣: بنچینە و ڕەسەنی كاری (كردن):

لە سەر ئەندازەی هەردووكاری (كەوتن: خستن)، كاری (كردن) لە ڕەسەندا بریتیە لە (بوونی بوونایەتی) و ئەگەر بەراورد بكرێت بە ئەو نموونەیەی سەرەوە, دەشێت هەردوو كارەكە بەیەكەوە ناو بنێین (بوون: كردن). بە واتایەكی دی, كاری (بوون: بوونی بوونایەتی) بریتیە لە دیوە تێنەپەڕەكەی كاری تێپەڕی (كردن). سەبارەت بە (بوونی بوونایەتی). ئەم كارە بریتیە لە ڕێژەی شەش كەسی ڕێزمانی, لە چەشنی:

من ئامادە دەبم

تۆ ئامادە دەبیت

ئەو ئامادە دەبێت

ئێمە ئامادە دەبین

ئێوەی ئامادە دەبن

ئەوان ئامادە دەبن

بۆ جیاوازی لە نێوان جۆرەكانی (بوون)دا، لە ئێرەدا دەبێت (بوونی ئێستایی) جودا بكەینەوە لە (بوونی بوونایەتی). لە ڕاستیدا. بوونی ئێستایی ئەم شەش ڕێژە دەگرێتەوە:

من ئامادەم، تۆ ئامادە دەبیت، ئەو ئامادەیە

ئێمە ئامادەین، ئێوە ئامادەن، ئەوان ئامادەن

بێگومان، ئەو دوو جۆرە ڕێژەیەی كاری (بوونی بوونایەتی) و كاری (بوونی ئێستایی) بە چەند پێوەرێك لە یەكدی جودا دەكرێتەوە، وەك:

یەكەم: ڕێژەی ڕانەبردووی بوونی بوونایەتی بە پۆلە جێناوی (م. یت. ێت. ین. ن. ن) ڕۆ دەنرێت، بەڵام هی بوونی ئێستایی بە پۆلە جێناوی (م، یت، ە، ین، ن، ن). بە واتایەكی دیكە، مۆرفیمی ئێستایی (ە) لە بوونی بوونایەتیدا دەرناكەوێت و لە جێگەكەی جێناوی كەسی سێیەمی تاك (ێت) دەردەكەوێت.

دووەم: ڕێژەكانی بوونی بوونایەتی دەتوانن پاشگری دووپاتی (ەوە) وەربگرن. وەك:

من ئامادە دەبمەوە

تۆ ئامادە دەبیتەوە

ئەو ئامادە دەبێتەوە

کەچی ئەم کردەومیە قەدەغە لە ئاستی ڕێژەکانی (بوونی ئێستایی)دا.

سێیەم: ڕێژەکانی کاری (بوونی ئێستایی) بە ئامرازی (نی) دەکرێن بە (نەرێ)، کەچی ئەوانەی (بوونی بوونایەتی) بە ئامرازی (نا) دەکرێن بە نەرێ وەك:

بوونی ئێستایی	بوونی بوونایەتی
من ئامادە نیم	من ئامادە نابم
تۆ ئامادە نیت	تۆ ئامادە نابیت
ئەو ئامادە نیە	ئەو ئامادە نابیت
ئێمە ئامادە نین	ئێمە ئامادە نابین
ئێوە ئامادە نین	ئێوە ئامادە نابن
ئەوان ئامادە نین	ئەوان ئامادە نابن

چوارەم: بە بەراورد لە گەڵ زمانی عەرەبیدا، ڕێژەکانی (بوونی بوونایەتی) واتای کاری (اصبح) دەبەخشن، کەچی ڕێژەکانی (بوونی ئێستایی) واتای کاری (کان) دەبەخشن.

پێنجەم: ڕیژەکانی (بوونی بوونایەتی) ڕووداوێکی ڤیدیۆیی و بزووت پێشان دەدەن. لە بەرانبەردا، ڕێژەکانی (بوونی ئێستایی) تەنیا وێنەیەکی فۆتۆگراڤ نەبزووت پیشان دەدەن. بە واتایەکی دیکە، ڕووداوی ڕێژەکانی (بوونی بوونایەتی) کات خایاندن دەنوێنن، کەچی ڕێژەکانی کاری (بوونی ئێستایی) پەیوەندییان بە کات خایاندنەوە نیە.

۳/۳: کاری کردن و کاری بوون بە شیکار:

وەك لە کۆپلەی پێشتردا باسکرا، ڕێژەکانی (بوونی بوونایەتی) بریتین لە دیوە تێنەپەڕەکەی کاری (کردن). یان، بە پێچەوانەوە ڕێژەکانی کاری (کردن) بریتین لە دیوە تێپەڕەکەی کاری (بوونی بوونایەتی). بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستیە، دەتوانین نموونەکانی (بوونی بوونایەتی) بکەین بە (تێپەڕ) بۆ ئەوەی کاری (کردن) دەربکەوێت. وەك:

رێژەكانی (بوونی بوونایەتی (تێنەپەڕ)	رێژەكانی كاری (كردن) (تێپەڕ)
من ئامادە دەبم	من تۆ ئامادە دەكەم
تۆ ئامادە دەبیت	تۆ من ئامادە دەكەیت
ئەو ئامادە دەبێت	ئەو تۆ ئامادە دەكات
ئێمە ئامادە دەبین	ئێمە تۆ ئامادە دەكەین
ئێوە ئامادە دەبن	ئێوە ئێمە ئامادە دەكەن
ئەوان ئامادە دەبن	ئەوان ئێوە ئامادە دەكەن

كەواتە, چاوگی رێژەكانی (بوونی بوونایەتی) بریتیە لە (ئامادەبوون) و لە بەرانبەردا چاوگی رێژەكان كاری (كردن) بریتیە لە (ئامادەكردن). ئێستایش, ئەگەر ئەو دووچاوگە بەرانبەر بە یەكتر بنووسین, وەك (ئامادەبوون: ئامادەكردن). ئەوا ئەو خزمایەتیە دەردەكەوێت و ئەو تەنیا جیاوازییەیش دەردەكەوێت كە بریتیە لە (تێپەڕ و تێنەپەڕ) لە سەر ئەندازەی كاری (كەوتن: خستن) وەك:

تێنەپەڕ	تێپەڕ
ئامادەبوون	ئامادەكردن
كەوتن	خستن

٤/٣: دیوێكی تر لە كاری (بوون: كردن):

كاری (بوون: كردن) دەتوانێت ئامرازی (بە) وەربگرێت و ببێت بە (بوون بە... : كردن بە...) وەك:

منداڵەكە (بووبە) بە شاگرد

من منداڵەكەم (كردبە) بە شاگرد

لە ڕێژەکانی کاری (بوون بە...)دا, هەردوو لایەنەکە زۆر بەجوانی ئاشکرا دەبن و گشت نموونەیەکی (بوون بە...), لە هەر جێیەکدا هەبێت دەشێت بکرێن بە (کردن بە...). تەنانەت, چاوگی تێنەپەڕی (کردن بە...) بە جوانی بەرانبەر بە واتای (بوون بە...) دەوەستێت. وەك:

بوون بە سەهۆڵ : کردن بە سەهۆڵ

بوون بە مامۆستا: کردن بە مامۆستا

بوون بە هاوڕێ : کردن بە هاوڕێ

٥/٣: ڕێژەی بکەر نادیار:

وەك لە پێشەوە باسکرا, لە هەر جێیەکدا کە ڕێژەکانی (بوونی بوونایەتی) و (بوون بە) هەبێت. دەشێت بکرێن بە کاری (کردن) و (کردن بە...), بەڵام ئەمجارەیان بە (تێپەڕی). بە تەریبی لە گەڵ ئەم میکانیزمەدا, ڕێژە تێپەڕەکانی هەردوو کاری (کردن) و (کردن بە...) میکانیزمی (بکەرنادیاری) پەسەند دەکەن: وەك:

ئامادەبوون: ئامادەکردن: ئامادەکران

یان,

بوون بەشاگرد: کردن بەشاگرد: کران بە شاگرد

بۆ نموونە دەگوترێت:

منداڵەکەم جوان بوە

کێ منداڵەکەی جوان کردوە؟

منداڵەکە جوان کراوە.

یان

منداڵەکە بوو بە شاگرد

کێ منداڵەکەی کرد بە شاگرد؟

منداڵەکە کرا بە شاگرد

بەراوردی نێوان ئەو دوو دەستە ڕستەیە دەری دەخات کە لە ڕستەی دووەمیدا تەنیا هەر ڕێژەکە کراوە بە (تێپەڕ) و لە ڕستەی سێیەمدا تەنیا هەر ڕێژەکە کراوە بە (بکەرنادیار) و لە هەرسێ ڕێژەکەدا واتا و قەوارەی کارەکە پارێزراوە. لە ئەم ئاستەدا, دەتوانین نموونەکە بە هەر کارێکی دی بشوبهێنین وەك:

سووتان: سووتاندن: سوتێنرا

ئامادەبوون: ئامادەکردن: ئامادەگران

بوون بە ئاو: کردن بە ئاو: کران بە ئاو

٦/٣: کاری (بوون: کردن) بە بەڵگە:

بێگومان, چەند بەڵگەیەك هەیە بۆ خزمایەتی نێوان کاری (بوون) و کاری (کردن). بە واتایەکی دی, چەند بەڵگەیەك هەیە بۆ ئەوەی بتوانین بڵێین: کاری (بوونی بوونایەتی) بریتیە لە بنچینەی تێنەپەڕی کاری (کردن):

بەڵگەی یەکەم: وەك لە پێشەوە باسکرا, لە هەر جێیەکدا کە کاری (بوون), یان (کردن), ئامرازی (بە) هەڵ بگرێت. ئەوا میکانیزمی (بوون: کردن) لە ئارادایە, وەك:

ئازاد (بوو بە) دارتاش: کێ ئازادی (کرد بە) دارتاش؟

هەویرەکە (بوو بە) نان : شیلان هەویرەکەی (کرد بە) نان

کەواتە, هیچ لە مپەڕێك, یان ئاستەنگێك, لە بەردەم ئەم میکانیزمەدا نیە و هەر (بوون)ێك کە ئامرازی (بە) هەڵ بگرێت, دەشێت بکرێت (کردن بە...), یان بە پێچەوانەوە.

بەڵگەی دووەم: کاری (بوونی بوونایەتی) پاشگری دووپاتی (ەوە) وەردەگرێت و واتاکەی دەگۆڕێت بۆ (وازکردن: والآکردن) وەك: (بوون + ەوە ← بوونەوە), یان وەك ڕستەی: (دەرگاکە بوەوە). بەرانبەر بە ئەم نموونەیە, ڕێزمانەکە خۆی خۆی ڕاست دەکاتەوە و

بنچینەی تێنەپەڕی کاری (کردنەوە) دەدۆزێتەوە, وەك:

شیلان دەرگاکەی کردەوە : دەرگاکە بوودوە

کەواتە, وەك چۆن (بوون: کردن) و (بوون بە...: کردن بە...) هەن, هەر ئاوهایش کاری (بوونەوە: کردنەوە) هەیە.

بەڵگەی سێیەم: کاری (بوونی بوونایەتی) دەکرێت ڕێزێك لە پێشکاری (واتاگۆڕ) وەربگرێت. وەك: (هەڵ. دا. ڕۆ):

هەڵ بوون: هەڵ کردن

دا بوون: داکردن

ڕۆ بوون: ڕۆ کردن

بە یەکسانی لە وەرگرتنی ئەم پێشگرانەدا, زۆر بە ئاسانی دەتوانین بی سەلمێنین کە کاری (کردن) بریتیە لە دیوە تێپەڕەکەی کاری (بوونی بوونایەتی).

٧/٣: بۆ مامۆستایانی زمانی کوردی:

ئەی مامۆستایانی بەڕێز, ئێوە دەزانن کە کاری (کردن) چەند چالاکە و چەندیش ئاڵۆزە لە ڕێزماندا. لە ئەوانەیشە ڕۆژانە چەندین پرسیارتان لە لایەن قوتابیە ئازیزەکانەوە ئاراستە بکرێت و لە ئەو پرسیارانەدا ئەم کارە بریتی بێت لە تەوەری کێشەکان. لە زمانەکەی ئێمەدا, کاری (کردن) هێندە گرنگە, ڕەنگە هیچ کارێکی دیکە ئەو ئاکارەی نەبێت. تەنانەت, لە هەر تێکستێکدا و لە هەر چامەیەکدا, یان لە هەر گفتوگۆیەکدا, دەیان جار دەهێتە بەرگوێ و لە هەر جێیەکیشدا تایبەتمەندی خۆی هەیە. بێگومان, لە ڕێزمانی کوردیدا, چی لە زانکۆکان و چی لە قوتابخانەکاندا, هەندێك کێشە بە بڕشتی (زمانی ژێری) لێك دەدرێنەوە, نەك بە (ڕێزمان). لە ئەم ڕووەوە, ئێمە

هەرهەموومان ڕۆژانە ئەم کارە گرنگە بە زەبری (زمانی ژیری) بەکاردەهێنین. دەبا ئیدی ڕوو لە ڕێزمانە نازدارەکەی بکەین، ئەو ڕێزمانەی کە دەتوانێت خزمەتێکی گەورە پێشکەش بکات بەسەرتاسەری ڕێزمانی کوردی. هەر لە بەر ئەوە، لە خاڵەکانی داهاتوودا پوختەیەك دەخەینەڕوو، بە ئەو هیوایەی کە مامۆستایانی ئازیز کەڵکی لێ وەربگرن:

٧/٣: بەرەنجام و پوختەکاری:

- بنچینەی کاری (کردن) بریتیە لە (بوونی بوونایەتی). یان، کاری (کردن) واتای دیوە تێپەڕەکەی کاری (بوونی بوونایەتی) هەڵ دەگرێت. یان، کاری (بوونی بوونایەتی) بریتیە لە دیوی (تێنەپەڕ) بۆ کاری تێپەڕ (کردن).
- وەك کاری (بوونی بوونایەتی) داڕشتەیەکی هەیە لە چەشنی (بوون بە...) بەهەمان شێوە کاری (کردن) داڕشتەیەکی هەیە لە بەرانبەری، وەك (کردن بە...).
- سەرەتای گوتنەوەی بابەتی کاری (کردن) دەبێت بە میکانیزمی (بوون: کردن) دەست پێ بکات. پاشان دەست بکەین بە گوتنەوەی (بوون بە...: کردن بە...).
- کاری (بوونەوە: کردنەوە) جوانترین بەڵگە بۆ ئەوەی لە ئەو خزمایەتیە تێ بگەین کە لە نێوان کاری (بوون) و کاری (کردن)دا هەیە.
- لە ئەو میکانیزمانەدا کە سەرەوە باسکران، هەردوو تاکەکەی جووتکارەکانی (بوون: کردن) و (بوون بە... کردن بە) و (بوونەوە: کردنەوە) بە تەواوی یەکسانن بە (واتا)، بەڵام جیاوازی ئەوەیە کە تاکی یەکەم (بوون: بوون بە: بوونەوە) تێنەپەڕە و تاکی دوەم (کردن: کردن بە: کردنەوە) تێپەڕە.
- ڕەنگە بتوانین کاری (کردن) بە گرنگترین و بە بەرفراوانترین کاری زمانی کوردی بناسین. لە ئەم بانێژەیەوە، ئەم ئیشەی بەردەست دەتوانێت زۆر دەرگای کۆلۆمدراو و زۆر کونجی تاریك ئاشکرا بکات.
- دەروازەی ڕێزمانی (بوون: کردن) بریتیە لە ئەو کەناڵەی کە (زمانی کوردی)

دەبەستێت بە زمانانی دیکەوە. بۆ نموونە, لە گەڵ تەکنیکی کۆمپیوتەردا, ئەگەر کارێك پەیدا بووبێت بە زمانی ئینگلیزی, وەك (to save) یەکسەر و بەبێ بیرکردنەوە, میکانیزمی (بوون: کردن) کوردانەوویەتی وەك:

نامەکە سەیف بوە : نامەکەم سەیف کردوە

چۆن سەیف بوو؟ چۆن سەیڤت کرد؟

چۆن سەیف دەبێت؟ چۆن سەیف نەکراوە؟

- ئەو کارانەی کە لە خاڵەکانی پێشەوەدا باسکران, دەشێت ڕێژەی (بکەرنادیار)یان هەبێت, وەك:

تێنەپەڕ	تێپەڕ	بکەر نادیار
بوون	کردن	کران
بوونە بە...	کردن بە...	کران بە...
بوونەوە	کردنەوە	کرانەوە

- لە پەراوێزی ئەم نووسینەدا, هەندێك نموونەی (کوێرەك) هەیە, وەك (بەربوون: بەردان) یان هەندێك نموونە کاری (بوون) پەسەند ناکەن, وەك (ڕاکردن، داواکردن، نان کردن.... هتد). ئەم جۆرە نموونانە هەر یەکە و شلۆقە و شیکاری تایبەتی خۆی هەیە, کە لە ئێرەدا پێویست ناکات زۆر لە سەری بڕۆین.

سەرچاوە:

- هەندێك لە نووسین و بلاوکراوەکانی خۆمان.
- کتێبی (زمان و ئەدەبی کوردی) بۆ پۆلی شەشەمی ئامادەیی، ١٩٩٩.
- د. نەسرین فەخری, وەستانێك لە ئاستی هەردوو فەرمانی (بوون و هەبوون) و (ە) و (هی)دا, گۆڤاری کۆڕی زانیاری عیراق (دەستەی کورد), بەرگی (٢٣ـ٢٤), بەغدا ١٩٩٢.

بابەتی چوارەم

گەشتێك بەنێو ڕێزمانی کاری (دان)دا

٤/١: دەستپێك:

لە زمانی کوردیدا، ڕێزمانی کار زۆر سەخت و خەستە. لە ئەم ڕوانگەیەوە، کاری (دان)یش بریتیە لە یەکێك لە ئەو گلێنە ڕێزمانیە ئاڵۆزانەی کە بە ئاسانی ڕوون نابێتەوە و ڕەنگە ڕێزمانی تۆمارکراویش نەتوانێت دادی بدات. بەداخەوە، ئەو ڕێزمانەی کە ئێستا هەیە و دەگوترێتەوە, بریتیە لە توێژاڵێکی زۆر تەنك و بچڕبچڕ لە ئەو ڕێزمانە ئەستوور و دژوارەی کە لە بیری هەر هەمووومان هەیە و زمانی هەر هەمووومانی پێ دەکەوێتە گەڕ. سەبارەت بە ڕێزمانی کاری (دان)، ئەم کارە گرنگە ڕێزمانەکەی وردە و پڕە لە پێچی ڕێزمانی و پڕە لە گێژەنی واتاسازی. لە ئەم نووسینەدا، دەمانەوێت، بە وردی ڕێزمانی کاری (دان) لێك بدەینەوە، تا ئەو ڕادەیەی کە نهێنیەکانی دەکەونە سەر ئاوی توێژینەوە. بە هیواین. خوێنەری ئازیز تێ بگەیەنین و وای لێ بکەین کە بتوانێت بابەتەکە بەراورد بکات لە گەڵ ئەو ڕێزمانەی کە ئێستا دەگوترێتەوە.

٤/٢: سەرەتایەك لە سەر کاری (دان):

کاری (دان) بریتیە لە کارێکی (تێپەڕ) و لە ڕستەدا بەرکارێك داگیر دەکات، وەك:

من (پارە) دەدەم : من (پارە)م دا

لە دیوی (بكەر نادیار)دا، ئەم كارە دەبێت بە (دران) و دەشێت بگوترێت:

(پارە) دەدرێت : (پارە) درا

ئەم رستانەی دوایی بكەری (من) لا دەبەن و بەركاری (پارە) دەكەن بە (جێگری بكەر).

٣/٤: كاری (دان) بە رووتی:

وەك لە كۆپلەی پێشوودا باسكرا، كاری (دان) بریتیە لە كارێكی (تێپەڕ) و بەركار داوا دەكات. لە ئەم هەلۆێستەدا، ئەگەر رستەكە رووت بكەینەوە لە (بەركار)ەكە، ئەوا واتای كارەكە دەبەسترێت بە (بەركار)ێكی نادیارەوە و ئەو جۆرە (بەركار)ەیش دەكەوێتە بەر واتایەكی گەمار (تابۆ). واتە، ئەو وشانەی كە ناشیرینە لە گوفتاردا گۆ بكرێت. تەنانەت، گۆ كردنی چاوگی (دان) بەبی (بەركار) لە ئەم نموونانەدا:

(پارە)دان، (هان)دان، (سەر)دان، (كوڵ)دان، .... هتد

دەبێت بە هۆی چەواشە بوونی واتاكەی بەرەو واتایەكی (تابۆ) و ناشیرین. ئەم جۆرە واتایەیش هەل و مەرجی تایبەتی خۆی هەیە و بە ئەم چەشنە پەیدا دەبێت:

یەكەم: ئەگەر (بەركار)ێكی بەرجەستە لە ریزی رستەكەدا نەبێت.

دوەم: ئەگەر كاری (دان) پاشگری دووپاتی (ەوە)ی پێوە نەبێت. بۆ نموونە، كاری (دانەوە) واتاكەی چەواشە نابێت بە دیوی (تابۆ)دا، هەرچەندە (بەركار)ی پێوە نەبێت.

سێیەم: ئەگەر كاری (دان) هیچ پێشگرێكی واتاگۆڕی پێوە نەبێت. بۆ نموونە, كارەكانی (هەڵدان، دادان، ڕادان، لێدان، تێدان, ...) واتاكەیان چەواشە نەبوە بە دیوی واتایەكی

(ناشیرین)دا.

بە کورتی، ئەم جۆرە واتایە، کاتێك پەیدا دەبێت کە کاری (دان) رووت ببێتەوە، چی لە (بەرکاری جودا) و چی لە پاشگری دووپاتی و چی لە پێشگری واتا گۆڕ. وەك نموونەیەکی بەکار، دەتوانین ئەم کارە شرۆڤە بکەین: (سەر هەڵدانەوە): (سەر ـ هەڵ ـ دان ـ دوە). ئێستا، هەتا هەر سێ وشەی (سەر)، کە بەرکارە و (هەڵ)، کە پێشگرە و (دوە)، کە پاشگرە، لانەبەین، ئەو جۆرە واتا (تابۆ)یە خۆی ناسەپێنێت بەسەر کاری (دان)دا. ئەمە و سەرەڕای ئەو مەرجانەی کە باسکران، کاری (دان) لە بکەرنادیاردا، ئەو کێشەیە دروست ناکات چونکە (بەرکار)ەکە رۆڵی خۆی دەدۆرێنێت و ودەبێت بە جێگری (بکەر). بۆ نموونە، کاری (دران) هیچ واتایەکی تابۆی تێدا نییە.

٤/٤: هۆی پەیدابوونی واتای سووك:

بێگومان، کاری (دان) کە بە رووتی گۆ دەکرێت، لە ناو چاوی بیردا روخساری (دان) کلۆری تێدا هەیە، چونکە لە رەسەندا بریتیە لە (بەرکار + دان). لە سەر کێش و ئاوازەی (هان دان). لە ئاستی ئەو کلۆرییەدا، کە دەچێتە سەر کاری (دان)، دوو میکانیزم هەن کە یەك دەگرنەوە و جێی ئەو کلۆرییە بە وشەیەکی ناشیرین (تابۆ) پڕ دەکەنەوە:

یەکەم: لە ئاستی رستەسازیدا، دەشێت (بەرکاری جودا) لاببردرێت و لە جێی ئەو بەرکارە جودایە، بەرکارێکی لکاو، یان بەرکارێکی نادیار، دابنرێت، وەك:

(نان) دەخوات: (ــــــ) دەخوات

دوەم: لە ئاستی واتاسازیدا، هەندێك جار بەركارێك دەهێتە كایەوە بۆ (واتا بەستن) كە واتاكەیی ناشرینە. هەر لە بەر ئەوە، میكانیزمێكی تر هەیە بۆ گۆنەكردنی ئەو وشە ناشرینە و لابردنی لە ریزی گوفتاردا.

ئەمە و كە ئەم دوو میكانیزمە لە یەكتری چەسپ دەبن و بەركارەكە لادەچێت، واتای یەكێك لە ئەو دوو میكانیزمە زاڵ دەبێت. پاشان، وەك میكانیزمی یەكەم لە ئاستی رستەسازیدایە و گشتییە بۆ گشت كاری زمانەكە و میكانیزمی دوەم تایبەتییە و هەر لە ڕێزمانی چەند كارێكدا بەكار دەهێنرێت، واتا تایبەتییەكە جودا دەبێتەوە و زاڵ دەبێت بەسەر كاری (دان)دا. ئەومیش لە یاد نەكەین، كە لە هەمان لاپەڕەی ئەلبوومی ڕێزمانەكەدا، كاری (كردن)یش، دەكەوێتە بەر ئەو دوو میكانیزمە و دیوەكەی تری كاری (دان) پڕ دەكاتەوە. بۆ نموونە، وەك چۆن گۆكردنی كاری (دان) بە رووتی واتایەكی ناشیرین دەبەخشێت، بە هەمان شێوە گۆكردنی (كردن) بە رووتی، هەر هەمان واتای ناشیرین دەبەخشێت، بەڵام هەر یەكێكیان لە جەمسەرێكی جیاوازەوە.

٥/٤: كاری (دان) و ئامرازی (بە):

كاری (دان) روخسارێكی تری هەیە لە چەشنی (دان بە..). ئەم روخسارە زۆر چالاكە و ئاراستەی جوولەی (بەركار) دەردەخات بۆ لای بارگەی ئامرازی (بە)، وەك:

پارەكەم دا بە (شیلان)

لە ئەو نموونەیەدا، بەركاری (پارەكە) ئاراستە كراوە بەرەو بارگەی ئامرازی (بە)، كە بریتیە لە (شیلان). لە ئەم بارگەیەدا، دەتوانرێت، بگوترێت:

ئەوان پارەكەیان دا بە (من)

ئەوان پارەكەیان دا بە (تۆ)

ئەوان پارەكەیان دا بە (ئەو)

ئەوان پارەكەیان دا بە (ئێمە)

ئەوان پارەكەیان دا بە (ئێوە)

ئەوان پارەكەیان دا بە (ئەمان)

ئەمە و ئەو شەش جێناوە بۆیان هەیە ببن بە (جێناوی لكاو) و ئامرازەكەیش (بە) بكەن بە ئامرازی لكاو (پێ)، وەك:

ئەوان پارەكەیان دا پێ(م)

ئەوان پارەكەیان دا پێ(ت)

ئەوان پارەكەیان دا پێ(ی)

ئەوان پارەكەیان دا پێ(مان)

ئەوان پارەكەیان دا پێ(تان)

ئەوان پارەكەیان دا پێ(یان)

لە ڕێزمانی كوردیدا، ئەم جۆرە ڕستەیە بە جۆرێكی تر وەرسووڕاون و لە ئەم دیاردەدا، جێناوەكانی (م، ت، ی، مان، تان، یان)، وەرچەرخاون بۆ (م، یت، ـ، ین، ن، ن) و ئامرازی (پێ)یش وەرچەرخاوە بۆ (ێ)، وەك:

ئەوان پارەکەیان دا پێ (م) : ئەوان پارەکەیان دا(م)ێ

ئەوان پارەکەیان دا پێ (ت) : ئەوان پارەکەیان دا(یت)ێ

ئەوان پارەکەیان دا پێ (ی) : ئەوان پارەکەیان دا(-)یێ

ئەوان پارەکەیان دا پێ (مان) : ئەوان پارەکەیان دا(ین)ێ

ئەوان پارەکەیان دا پێ (تان) : ئەوان پارەکەیان دا(ن)ێ

ئەوان پارەکەیان دا پێ (یان) : ئەوان پارەکەیان دا(ن)ێ

ئەم میکانیزمە زۆر بەر تەسکە و بە زۆری لە ڕێژەکانی کاری (دان)دا دەبینرێت.

٦/٤: کاری (دان) و ئامرازی (لە):

کاری (دان) ئامرازی پەیوەندی (لە) وەردەگرێت و دەبێت بە (دان لە ...). لە ئەم میکانیزمەدا واتاکەی کاری (دان) دەگۆڕێت بۆ ئاراستەکردنی (بەرکار) بەرەو بارگەی ئامرازەکە، وەك:

ئازاد (بەردەکە)ی دا لە دیوارەکە

ئەوەی سەیرە، ئەم جۆرە ڕستە تێپەڕە بۆی هەیە بە (تێنەپەڕ) بکەوێتە کار، وەك:

بەردەکە دای لە دیوارەکە

لە ڕستەی یەکەمدا وشەی (بەردەکە) بریتیە لە (بەرکار) و لە ڕستەکەی دوەمدا، هەمان وشە بریتیە لە (بکەر). لە ئەم ڕوانگەیەوە، کاری (لێدان) پەیدابوە ، وەك:

شیلان (دارێك) لە ئازاد دەدات

یان،

شیلان (دارێك)ی (لێ) دەدات

یان، دەشێت بەركارەكە (دارێك) لاببەین، وەك:

شیلان (......) (لێ)ی دەدات

ئەم رستەیەی دوایی واتایەك دەبەخشێت لە چەشنی واتای كاری (لێدان)، وەك لێدان بە دەست و بە دار ... .

٧/٤: كاری (دان) و ئامرازی (بە ..... ەوە):

لە گەڵ ئامرازی پەیوەندی (بە ... ەوە)دا، كاری (دان) واتاكەی دەگۆڕێت بۆ پێوەدان (لسع، لدغ)، وەك:

مارەكە دای بە شوانەكەوە

یان،

مارەكە دای (پێی)ەوە

یان،

...... دای (پێی)ەوە

لە ئەم كارەدا، ئەوەی سەیرە ئەوەیە كە بە (تێنەپەڕ) دەكەوێتە بەر رستەسازی و پێویستی بە (بەركار) نیە. بۆ نموونە، لە ئەو رستەیەی سەرەوەدا، لە رووی رستەسازیەوە، دەشێت بگوترێت، وشەی (شوانەكە) بریتیە لە (بەركاری ناراستەوخۆ)، كە لە رووی واتاسازیەوە، وشەی (شوانەكە) بریتیە لە (بەركار).

٨/٤: کاری (دان) و ئامرازی (بە ... دا):

کاری (دان) لە گەڵ ئامرازی (بە ... دا) یەك دەگرێت و کاری (پێدادان)، بە واتای (پێداکێشان)، پەیدا دەبێت، وەك:

منداڵەکە بووکەکەی دا بە زەویدا

یان،

منداڵەکە بووکەکەی دا پێیدا

یان،

...... بوکەکەی دا پێیدا

یان،

.... دای پێیدا

ئەم کارە بۆی هەیە بە تێپەڕی بکەوێتە گەڕ، وەك:

چۆلەکەکە دای بە دارتەلەکەدا

٩/٤: کاری (دان) و ئامرازی (بۆ):

پێ دەچێت کە ئامرازی پەیوەندی (بۆ) هیچ چالاکیەکی لە قەوارەی کاری (دان)دا نەبێت، مەگەر لە ئاوەلگوزارەدا.

٤/١٠: کاری (دان) و ئامرازی (لە .... ەوە):

وەك ئامرازی (بۆ)، ئامرازی پەیوەندی (لە ... ەوە) هیچ چالاکیەك نانوێنێت لە قەوارەی کاری (دان)دا، مەگەر لە ئاوەلگوزارەدا.

٤/١١: کاری (دان) و ئامرازی پەیوەندی (ــە):

ئامرازی پەیوەندی (ــە) دەتوانێت ڕووداوی کاری (دان) ڕاگوێز بکات بۆ سەر ئاوەلکارێك، وەك:

سەربازەکە منداڵەکەی دایـ(ـە) بەر دار

پۆلیسەکان دزەکەیان دایـ(ـە) پێش خۆیان

ئەم دیاردەیە سیمایەکی گشتی هەیە و ئامرازی (ـە) دەچێتە نێو قەوارەی کارەکە و دەی بەستێت بە (ئاوەلکار)ی شوێنەوە. لە ئەم ڕاستیە بترازێت، ئامرازی (ـە) بۆی نیە بچێتە سەر کاری (دان)، مەگەر بە چەواشەیی، وەك:

نامەکەی دایـ(ـە) دەستم

ئەم ڕستەیە لە ڕەسەندا بریتیە لە :

نامەکەی دا (بە) دەستم

لە ڕاستیدا، زمانی نووسین پڕە لە ئەم جۆرە کوێرەوەریە و زۆر لە نووسەران وا دەزانن ئیشێکی جوان ئەنجام دەدەن، ئەگەر ئامرازی ڕەسەنی (بە) پەرپووت بکەن و بیکەن بە (ـە). سەبارەت بە ئیشەکانی ئێمە، ئێمە تەنها لە ئاستی ئاوەلکاردا، ئامرازی (ـە) بە ڕەسەن دەناسین، وەك:

منداڵەکە بەرخەکەی دایـ(ـە) پێش خۆی

کە ناتوانرێت بگوترێت:

منداڵەکە بەرخەکەی دا (بە) پێش خۆی*

١٢/٤: کاری (دان) و واتا بەستن بە (بەرکار):

لە زمانەکەدا، چەند وشەیەك هەیە لە چەشنی (ناو) و ئەو وشانە دەتوانن کاری (دان) ببەستن بە واتایەکی تـرەوە، وەك: **(هەناسە)**دان، **(دەنگـ)**دان، **(کۆڵ)**دان، **(گیان)**دان، **(نووچ)**دان، **(سەرسم)**دان، **(بۆڕ)**دان. لە ئەم گرووپەدا، ئەوەی سەیرە ئەوەیە کە ئەو ناوانە بریتین لە (بەرکاری کارەکە). بە واتایـەکی دی، ئـەو ناوانـە هـەم بـریتین لـە (بـەرکار)ی ڕستەسـازیانە و هـەم بـریتین لـە (واتابەسـت)ی واتاسـازیانە. هـەر لـە بـەر ئـەم هۆیـە، شەبەنگی کارێکی (تێنەپەڕ) زاڵ دەبێت بەسەر واتای ئەو ڕوخسارە لێکدراوانەدا. ئەمەیش وا دەکات، کە کارەکان بتوانن بە میکانیزمێکی تایبەتی ببنەوە بە (تێپەڕ)، وەك:

هەناسەدان بە کەسێك ← **هەناسە پێدان**

کۆڵدان بە کەسێك ← **کۆڵ پێدان**

بۆڕدان بە کەسێك ← **بۆڕ پێدان**

ئەم دیاردەیە لە سەر پێوانەی ئەم جۆرە ڕستەیە ڕۆنراوە:

پارە دان ← **پارە پێدان**

لە جۆرە رستەی ئاوهادا تەم و مژ پەیدا دەبێت لە نێوان دوو واتای دژ ئاراستەدا، وەك:

واتای یەكەم: ناچار كردنی كەسێك بۆ (پارەدان)، وەك: **(پارەكەم پێ دا)**.

واتای دوەم: واتای پارە بەخشین بە كەسێك، وەك: **(پارەكەم پێ دا)**.

كەواتە، لە واتای یەكەمدا، ئەو كەسە پارە لە گیرفانی دەردەچێت بەهۆی كەسێكی ترەوە، كەچی لە واتای دوەمدا، پارە دەچێتە نێو گیرفانی. بۆ جودا كردنەوە و لێك دابڕاندنی ئەو دوو واتا دژ ئاراستەیە، چەند سەرنجێك هەن، وەك:

خاڵی یەكەم: واتای دوەم، ئەوە پەسەند دەكات كە ئامرازی (پێ) بكرێت بە ئامرازی (ێ)، وەك:

پارەكەم پێدا ← پارەكەم دایێ

كەچی . لە واتای یەكەمدا، ئەم میكانیزمە خۆی ناچەسپێنێت بە ئەم پێیە، پەیدابوونی ئامرازی (ێ) بێ مەلآمەت و بێ بنچینە نیە.

خاڵی دوەم: ئەگەر چینێكی تر بچینە نێو ژێرخانی رێزمانی كوردیەوە، دەتوانین بڵێین، ئەو جۆرەی ئامرازی (بە)، كە لە واتای یەكەمدا هەیە، جیاوازە لە ئەوەی كە لە واتای دوەمدا هەیە. یەكێكیان دەگەرێتەوە بۆ كاری ئاراستەدار (دان بە ...) و ئەوی تر دەگەرێتەوە بۆ ئامرازی (بە تێپەڕ كردن) بۆ هەندێك لە كارەكان.

١٣/٤: کاری (دان) و پێشگری واتاگۆڕ:

کاری (دان) بۆی هەیە هەر سێ پێشگری (هەڵ، دا، ڕا) وەربگرێت، وەك:

- هەڵدان:

منداڵەکە تۆپەکەی هەڵدا بۆ سەربان

- دادان:

هێشتا داپیرە نوێژی دانەداوە

یان بە واتای (تیژکردن)، وەك:

منداڵەکە پێنووسەکەی خۆی زۆر داداوە

- ڕادان:

هێشتا مێگەلەکە ڕای نەداوە

سەرەڕای ئەم سێ پێشگرە. کاری (دان) بۆی هەیە هەندێك پێشگری تر وەربگرێت، وەك (بەر، لا، تێ، ...)، وەك:

- بەردان:

شیلان پەتەکە بەر مەدە

- لادان:

شیلان دەفتەرەکانت لابدە

ـ تێدان:

ئەم كراسە كورتە، دوو پەنجەی تری تێ بدە

ـ دەردان:

برینەكە ئاوی دەرداوە

١٤/٤: كاری (دان) لە گەڵ (ناو)دا:

ئەلبوومی ئەم جۆرە بەكارهێنانە زۆر بەرفراوانە و كاری (دان) دەتوانێت دەرگا بكاتەوە لە چەندین واتای تر، وەك:

(پەلاماردان، مۆڵ دان، باوەش دان لە ....، هاندان، جۆشدان، خولدان، سووڕدان، پیشاندان، تووڕدان، فڕێدان، گەمارۆدان، لووشدان، بادان، .... هتد).

ئەم جۆرە كارە تێپەڕن و داوای بەركار دەكەن، وەك: (بكەر + بەركار + كار):

منداڵەكە دەفتەرەكەی تووڕ دا

منداڵەكە دەفتەرەكەی فڕێ دا

كێ منداڵەكەی هان دا؟

كێ ئەو شارەی پەلامار داوە؟

ئەم كارانە خۆ جودا دەكەنەوە لە كاری (هەناسەدان) و هاوەڵەكانی بە ئەوەی كە ئەمان (بەركار) وەردەگرن و ئەوانی تر پێویستیان بە (بەركار) نییە. ئەم دیاردەیە لە پێشتردا بە جوانی باسكراوە.

١٥/٤: كاری تێكدان:

بێگومان، واتای كاری (تێكدان) جودایە لە واتای كاری (تێدان). ئەم كارە واتای (بەرەو نارێكی) دەبەخشێت، بە رادەیەك كە چەندین وشە و زاراوەی لێكەوتوەتەوە، وەك (تێكدەر، تێكدەران، تێكدراو، تێكدەرە، لە خۆ تێكدەر، ماڵ لە خۆ تێكدەر، ... هتد). ئەوەیش لە یاد نەكەین كە ئەم كارە بریتیە چاوگی (تێپەڕ) بۆ كاری (تێك چوون)، وەك:

تێكچوون (تێنەپەڕ) ← تێكدان (تێپەڕ)

بۆ نموونە، دەگوترێت:

نازانم بۆچی، پرۆژەكە (تێك چوو)

یان،

نازانم بۆچی، شیلان پرۆژەكەی (تێكدا)

كەواتە، كاری (دان) بۆی هەیە لە بوارێكی بەرتەسكدا، باری تێپەڕی كارێكی تر بنوێنێت، وەك كاری (بوون : كردن):

ئەم منداڵە چەند جوان (بوە)

یان،

كێ ئەم منداڵەی وا جوان (كردوە)

سەرەڕای ئەوەی گوترا، كاری (تێكدان) باری ئاڵۆزتری هەیە. بۆ نموونە، لە (چا تێكدان)دا هەڵوێستەكە زۆر ئاڵۆز و دژواتاییەكی سەیر هەیە، چونكە لە (چا تێكدان) واتای (بەرەو باری باشتر) دەهێنێتە ئاراوە، بەلام لە (ماڵ تێكدان)دا واتای (بەرەو باری

خراپتر) دەهێتە ئاراوە. هۆی ئەمەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو راستیەی کە چاوگی (چا تێکدان) لە رەسەندا بریتیە لە (چا تێك وەردان). واتە، چاوگی (وەردان)بە پێشگری (وەر) واتای گۆڕاوە نەك بە پێشگری (تێك)، وەك:

شیلان، ئاوێك وەربدە لە پەرداخەکە

١٦/٤: گەمەیەك لە ڕێزمانی کاری (دان)دا:

کاری (دان) وشەی (دەست) وەردەگرێت وەك (بەرکار) و کاری (دەست دان) چێ دەکات، وەك:

ئەم ئیشە دەست نادات بۆ تۆ

بێگومان, کاری (دەست دان) بریتیە لە کارێکی (تێنەپەڕ)ی چالاك و رۆژانە بەکاری دەهێنین لە سەر ئەندازەی: (هەناسەدان، دەنگدان، بۆڕدان، نووچدان، ...). لە رووی گەمەی ڕێزمانیەوە، کاری (دەستدان) ڕوو دەکات لە ئامرازی پەیوەندی (لە) و دوو روخساری نوی بۆ دوو کاری دی پەیدا دەکات، وەك:

یەکەم: کاری (دەستدان لە ....)، وەك:

دەستم دا لە دیوارەکە

یان،

دەستم دای لە دیوارەکە

دووەم: کاری (لە دەستدان)، وەك:

تازە، ئیشەکەی خۆی لە دەستدا

لە نێوان ئەم دوو کارەدا (دەستدان لە ...) و (لە دەستدان) هەندێك سەرنجی سەیر هەیە، وەك:

یەکەم: لە کاری (دەستدان لە ..)دا, بەکارهێنانی یەکەم (تێپەڕ)ە و بەکارهێنانی دووەم (دەستم دای لە دیوارەکە) تێنەپەڕە. ئەمەیش لە کۆپلەکانی پێشوودا روون کراوەتەوە.

دووەم: لە هەردوو کارەکەدا، ئامرازی (لە) دوو جێگای هەیە. جارێك لە پاش کاری (دان) و جارێك لە پێشی. ئەم ڕاستیە بوە بە هۆی پەیدابوونی دوو (واتا)ی جیاواز. ئەمەش خۆی لە خۆی بریتیە لە حەشارگەیەکی تاریك و نابێت هەروا بە زلکوێری و بە ئاسانی بە سەریدا بڕۆین.

سێیەم: هۆی ئەو جیاوازیەی کە لە نێوان کاری (دەست دان لە ..) و کاری (لە دەست دان)دا هەیە، دەگەرێتەوە بۆ ئەو ڕاستیەی کە یەکەمیان بە ئامرازی (لە) واتای گۆڕاوە بۆ (لێدان) و دووەمیان بە پێشگری (لە دەست) واتای گۆڕاوە بۆ (لە دەستدان).

چوارەم: بۆ نموونە، لە کاری (دەستدان لە ...) ئەگەر وشەی (دەست) لابەین، ئەوا واتای کارەکە ناگۆڕێت، وەك (دان لە ...):

دەستم دا لە دیوارەکە

...... دام لە دیوارەکە

یان، دەتوانین (دەست) کە بەرکارە، بگۆڕین بەرکارێکی دی، وەك:

پەنجەم دا لە دیوارەکە

شانم دا لە دیوارەکە

یان،

پەنجەم دای لە دیوارەکە

شانم دای لە دیوارەکە

کەواتە، وشەی (دەست) لە کاری (دەستدان لە ...)دا بریتیە لە وشەیەك کە خانەی چۆڵی (بەرکار)ی پڕ کردوتەوە، بەلاّم لە کاری (لە دەستدان) ئاوەها نیە. بۆ نموونە، ناتوانین وشەی (دەست) لە کاری (لە دەستدان)دا دەربهێنین، یان بیگۆڕین بە هەر وشەیەکی تر. کەواتە، دەستەواژەی (لە دەست) بریتیە لە (واتاگۆڕ)ێك بۆ کاری (دان) و کردوویەتی بە (لە دەستدان).

پێنجەم: بە پێی خاڵی پێشوو، سەری چاڵەکۆنێك هەڵ دەدرێتەوە. چونکە جۆرەکانی (واتاگۆڕین)ی کار دەکەوێتە بەر پۆلێنکردن، وەك لە (کۆپلەی داهاتوو)دا باسی دەکەین.

شەشەم: لە کاری (دەست دان)دا، کە لە سەرەتای ئەم کۆپلەیەدا باسکرا، بە هەمان شێواز، وشەی (دەست) بریتیە لە (واتابەست) بۆ کاری پتەوی (دەست دان) و لە پاشتردا، واتایەکی خوازراو پەیدا بوە لە چەشنی (دەست دان). هەر بۆ پرۆڤە، ئەگەر وشەی (دەست) لاببەین لە ئەو کارە، ئەوا واتاکەی دەبزڕکێت و لە خشتە دەترازێت.

١٧/٤: جۆرەکانی (واتاگۆڕی) لە کاری (دان)دا:

مەرجی (واتا گۆڕین) ئەوەیە کە پارچەیەکی سەربار بخرێتە سەر کاری (دان) و بە ئەو کردەوەیە واتاکەی بگۆڕێت لە (دان: بەخشین)ەوە بۆ واتایەکی نوێ. لە ئەم روانگەیەوە، کاری (دان) لە دەرگای زۆر بابەتی ڕێزمانی داوە بۆ ئەوەی واتاگۆڕێك پەیدا بکات و بە ئەو کۆلکەیە خزمەتی زمانەکە بکات. لە راستیدا، زۆربەی زۆری ئەم بابەتە لە کۆپلەکانی پێشەوەدا باسکراون، بەلاّم لە ئەم کۆپلەیەدا کۆیان دەکەینەوە و جۆرەکانیان دیاری دەکەین، وەك:

یەکەم: پێشگری واتا گۆڕ (هەڵ، دا، ڕا، ڕۆ): لە ئاستی کاری (دان)دا تەنها پێشگری (ڕۆ) بڕشتی نیە. ئەگەرنا، سێ پێشگرەکەی تر دەتوانن سێ واتای سەربار لە کاری (دان) پەیدا بکەن، وەك:

- هەڵدان: بەرد هەڵدان
- دادان: نوێژ دادان
- ڕادان: مێگەل ڕادان

دووەم: واتا گۆڕی بە ئامرازی پەیوەندی: لە ئەم ڕووەوە، ئامرازی پەیوەندی کاریگەری خۆی نواندەوە و واتای کاری (دان)ی گۆڕیوە بۆ (لێدان، پێوەدان، پێدادان).

سێیەم: واتاگۆڕی بە (واتای بەرکار): لە ئەم ڕووەوە کاری (دان) چەسپ دەبێت بە (بەرکار)ێکەوە و لە گەڵ واتای ئەو بەرکارەدا دەبێت بە کارێکی (ڕۆنراو بە بەرکار)، وەك: **(هەناسە)دان, (هەنیسك)دان**. لە ئەم کارانەدا، لابردنی وشەکانی (هەناسە، هەنیسك) دەبێت بە هۆی پەرپووت بوونی واتاکانیان.

چوارەم: واتاگۆڕی بە (هێزی تێپەڕین). لە راستیدا، کاری (دان) خۆی تێپەڕە و بەلام لە هەندێك بەکارهێناندا دەگۆڕێت بۆ (تێنەپەڕ). لە ئەم هەلوێستیەدا، واتای کاری (دان) ناگۆڕێت، بەلام واتاکە بەرگێکی (تێنەپەڕ) لە بەر دەکات، وەك:

دەستم دای لە گلۆپەکە

بەواتای:

دەستم کەوت لە گلۆپەکە

بەلام دەشێت بگوترێت:

من دەستم دا لە گلۆپەکە

لە بەکارهێنانی یەکەمدا، واتای کاری (لێدان) بە تێنەپەڕی چەسپاوە، بەلام لە بەکارهێنانی دووەمدا واتای کاری (لێدان) بە تێپەڕی چەسپاوە. بەلگەیش بۆ ئەو راستیەی کە لە نێو ئەو حەشارگەیەدایە، ئەوەیە کە رستە تێپەڕەکە دەشێت بکرێت بە (بکەر نادیار)، وەك: (**دەستم درا لە گلۆپەکە**).

پێنجەم: واتا گۆڕی بە ئامرازی پەیوەندی و بارگەکەی: لە ئەم میکانیزمەدا، زمانەکەمان دەوڵەمەندە و چەند (کار)ێك هەیە کە واتایان دەگۆڕێت، وەك:

- لە دەست دان

- بە فیڕۆ دان

- بە هەدەر دان

- بە کرێ دان

ئەم جۆرە كارانە، لە ڕووی واتاوە، ناتوانن دەست بەرداری ئامرازەكە و بارگەكەی بن.

شەشەم: وەك لە سەرەتای ئەم نووسینەدا باسكرا، كاری سادەی (دان) هەر كاتێك پاك بكرێتەوە لە (بەركار) ئەوا واتایەكی (تابۆ) پەیدا دەبێت.

حەوتەم: كاری (دان) دەرگای واتا پتەوەكانی دەكاتەوە بۆ (واتا دانەوە) و بۆ (واتاخوازی). بۆ نموونە، كاری (هەڵدان) لە واتای خوازراودا دەبێت بە (پێدا هەڵدانی كەسێك). یان، هەندێك لە كارەكان بە ڕاستەوخۆیی دیاردەی (واتادانەوە) هەڵدەگرن. وەك: (دەست دان، لە دەست دان).

هەشتەم: لە كاری (دادان)دا، سیمای سێ واتای پتەو دیارە و ئەمەش بریتیە لە دیاردەیەكی دەگمەن، وەك:

- دادان: تیژ كردنی پێنووس و دار

- دادان: دەستپێكردنی نوێژ

- دادان: دەرس دادان (تلقین)

ئەم سێ نمونەیە بەرانبەر بە ئەم سێ ڕستەیە دەوەستن. بەریزە:

شیلان پێنووكەی داداوە

شیلان نوێژەكەی داداوە

شیلان شیرینی دەرس داداوە

بێگومان، ئەم سێ واتایە هەرچەندە لە (پتەو) بچن, بەڵام ئاوها نیە. لە (دەرس دادان)دا، وشەی (دەرس) بریتیە لە (واتا بەست) بۆ كاری (دادان)، چونكە لابردن و ئاڵۆگۆڕ كردنی ئەو وشەیە دەبێت بە هۆی بزركاندنی واتاكە. لە بەرانبەردا وشەی

(دادان)، لە نموونەی یەکەمدا، بەرانبەر بە (تیژکردن) دەوەستێت و لە نموونەی دووەمدا بەرانبەر بە (دەستپێکردن) دەوەستێت. بێگومان، ئەم دوو واتایەیش لە یەکتری جودا دەبنەوە.

١٨/٤: کاری (لە خشتەدان) و (لە خشتەبردن):

کاری (لە خشتەدان) واتای (لە قاڵب دان) دەگەیەنێت وشەی (خشتە) بە واتای (قاڵب) هاتوە ، وەك:

شیلان پرۆژەکەی لە خشتە داوە

بە ئاشکرا دیارە کە کارەکە تێپەڕە و گەمە سینتاکسیەکەیش هەر تێپەڕە، چونکە دەستەواژەی (پرۆژەکە) بریتیە لە بەرکاری ڕستەکە. سەرەڕای ئەوە، لە ئەم کارەدا گەمەیەکی سەیرتر هەیە و دەشێت کاری (لە خشتەدان) بکەین بە (لە خشتەبردن)، بۆ پەیداکردنی دژ واتایەك بۆ ئەو کارە، وەك:

شیلان پرۆژەکەی لە خشتە بردوە

بێگومان، کاری (لە خشتەبردن) بریتیە لە دژواتای کاری (لە خشتەدان)، کەچی کاری (بردن) و کاری (دان) ئەو دژواتاییە بە تەواوی نانوێنن. سەرەڕای ئەوەی کە گوترا، کاری (لە خشتەدان) و (لە خشتەبردن) ڕوویان کردوە لە (واتای خوازراو)، وەك:

کێ ئەم منداڵەی لە خشتە بردوە؟

١٩/٤: ڕەگی كاری (دان):

وەك لە ڕێزمانی تۆماركراودا زانراوە، بنجی كاری (دان) بریتیە لە (دە) و ڕەگی ڕابردووی بریتیە لە (دا)، وەك:

من هەوڵ دە(دە)م: من هەوڵم (دا)

لە ڕابردووی بەردەوام و دوور و تەواودا بە ئەم چەشنە ڕەگی (دا) ڕیز دەبێت:

من هەوڵم دە(دا) : من هەوڵم (دا)بوو : من هەوڵم (دا)وە

واتە، بنجی كاری (دان)، كە بریتیە لە (دە)، نارێكی تێدا هەیە، چونكە بزوێنی (ە) پەیدا بوە. لە ڕێزمانی كوردیدا، ئەو كارانەی كە ڕوخساریان كورتە، بنجەكەیان دەشێوێت، وەك: **(دان، مان، نان)**. بنجی كاری (مان) دەبێت بە (مێن) و بنجی كاری (نان) دەبێت بە (نێ). سەرەڕای ئەو نارێكیە، كاری (دان) لە ناوی بكەریشدا هەر كێشەی هەیە، چونكە داوای دەنگی (بـ) دەكات، وەك (نان دەر: نان بدەر).

٢٠/٤: كاری (دان) و پاشگری دووپاتی (ەوە):

پاشگری دووپاتی (ەوە) بۆی هەیە بچێتە سەر گشت كاری زمانەكە بۆ واتای دووپاتی و بۆی هەیە بچێتە سەر چەند كارێك بۆ گۆڕینی واتاكەی. بۆ نموونە، ئەم كارانە لای ڕاست واتای تایبەتی خۆیان هەیە و ئەو كارانەی لای چەپ، كە پاشگری دووپاتیان وەرگرتوە ، واتایەكی نوی دەبەخشن:

بردن : بردنـ(ەوە)

کردن : کردنـ(ەوە)

شۆردن : شۆردنـ(ەوە)

گرتن : گرتنـ(ەوە)

ناسین : ناسینـ(ەوە)

کەوتن : کەوتنـ(ەوە)

گەیشتن :گەیشتنـ(ەوە)

گەڕان :گەڕانـ(ەوە)

لە کاری (دان)یشدا، ئەم دیاردە هەیە، وەك (دان : دانەوە). لە ئـەم هەڵوێسـتەدا، ڕەنگـە وا بزانرێت کە کاری (دانەوە) واتای نەگۆڕاوە، بەڵکو تەنها واتای دووپاتی بەسەردا چەسپاوە. بـۆ ڕوون کردنــەوەی ئـەم ئارێشـەیە، دەتـوانین ڕوخسـارەکانی تـری کـاری (دان : دانـەوە) وەربگرین، وەك:

هەڵ دان : هەڵ دانـ (ەوە)

بادان : بادانـ(ەوە)

لادان : لادانـ(ەوە)

بەردان : بەردانـ(ەوە)

سووڕدان : سووڕدانـ(ەوە)

دادان : دادانـ(ەوە)

بۆ نموونە، واتای (هەڵدان) لە کوێ و واتای (هەڵدانەوە) لە کوێ؟ یان واتای (بەردان) لە کوێ واتای (بەردانەوە) لە کوێ؟ بە هەمان شێواز، گشت ئەو کارانەی سەرەوە واتایان گۆڕاوە بە پاشگری (ەوە) و کوردیزانان دەتوانن واتاکانیان لە یەکتری هاوێر بکەن. ئەمە و دەتوانین چەند نموونەیەك لە رستە وەربگرین بۆ ئەوەی باری گۆڕینی واتایی بە جوانی روون بکەینەوە، وەك:

- هەڵ دان:

شیلان بەردەکەی هەڵ دا

شیلان پەڕەکەی هەڵ دایەوە

- دادان:

شیلان پێنووسەکەی داداوە

شیلان پەردەکەی داداوەتەوە

- بەردان:

شیلان چۆلەکەکەی بەردا

شیلان شووشەکەی بەردایەوە

- بادان:

شیلان پەتەکەی بادا

شیلان ئۆتۆمبیلەکەی بادایەوە

لە ئاستی ئەو نموونانەدا، چەند سەرنجێکی ورد و خنج هەیە و دەبێت یەکلایی بکرێنەوە، وەك:

<u>یەکەم</u>: کاری (دان) لە یەکەم هەنگاودا پێشگری (هەڵ)ی وەرگرتوە واتاکەی گۆڕاوە لە (دان)ەوە بۆ (هەڵدان). پاشان، لە دوەم هەنگاودا، پاشگری دووپاتی (ەوە)ی وەرگرتوە و

جارێکی تر واتاکەی گۆڕاوە و بوە بە (هەڵدانەوە)، وەك:

هەنگاوی سفر: کاری دان

هەنگاوی یەکەم: کاری (هەڵ دان)

هەنگاوی دوەم: کاری (هەڵدانەوە)

لە ئەم هەڵوێستەدا، بلیمەتی زمانەکەمان لە حەشارگەکانیدا دەردەکەوێت، هەر بۆ نموونە و بە تەریبی لە گەڵ ئەو نموونەیەی سەرەوەدا، دەتوانین روو بکەین لە کاری (بەردانەوە) وەك:

هەنگاوی سفر: کاری (دان)

هەنگاوی یەکەم: کاری (بەردان)

هەنگاوی دوەم: کاری (بەردانەوە)

دوەم: لە رووی زانستیەوە، بابەتەکەی نێو خاڵی پێشوو، وەك ئەوە وایە کە کەرەستەکان بە (یەك لە دوای یەك) ریز بکەین، وەك دەنکی (خەناوك) لە کشتەکەکەیدا. واتە، دەبێت کەرەستەکان بە (تەریبی) ریز بکەین وەك دەنکی مێخەك لە هەر گرێیەکی مێخەکبەندا، وەك:

هەنگاوی سفر	دان	
هەنگاوی یەکەم	دان	دانەوە
هەنگاوی دوەم	(هەڵ)دان	(هەڵ)دانەوە

کەواتە، کاری (دان) لە یەکەم هەنگاودا دابەشبوە بۆ کاری (دان)ی بێ پاشگر و کاری (دانەوە)ی پاشگردار و لە هەنگاوی دوەمدا پێشگری واتاگۆڕ (هەڵ) واتای تازەی پەیدا کردوە، چی لە کاری (دان)دا و چی لە کاری (دانەوە)دا.

سێیەم: ئەو دابەشکردنەی کە لە خاڵی دوەمدا چەسپاوە چوار کاری ریز کردوە (دان، دانەوە، هەڵ دان، هەڵ دانەوە)، کەچی لە خاڵی یەکەمدا سێ کار ریز کراوە (دان، هەڵ دان، هەڵدانەوە). کەواتە، دابەش کردن بە (تەریبی) کاری (دانەوە) فەراموش ناکات و حەشارگەیەکی تر دەخاتە بەر مەکینەی رێزمان.

چوارەم: بەپێی خاڵی دوەم، کاری (دان) لە یەکەم هەنگاودا بوە بە (دانەوە) و پاشگری دووپاتی (ەوە)ی وەرگرتوە ، نەك پێشگری (هەڵ). کەواتە، پاشگری دووپاتی هەر لە سەرەتاوە و هەر لە بنچینەوە رچەیەکی نوێی پەیدا کردوە لە کاری (دان)، وەك:

(١): کاری (دان) بێ پاشگری (ەوە)

(٢): کاری (دان) لە گەڵ پاشگری (ەوە)

پێنجەم: لە پوختەی خاڵی (چوارەم)دا، دەتوانین بڵێین: لە سەر پەیژەی کات، یەکەم جار کاری (دان) بوە بە (دان) و بوە بە (دانەوە) و لە پاشتردا پێشگرەکان (هەڵ، دا، لا،....) چەسپاون. بەلگەیش بۆ ئەمە ئەوەیە، کە ژمارەی ئەو پێشگرانە زۆرە, یان هەندێك لە ئەو پێشگرە واتاگۆڕانە ناچێتە سەر هەردوو کارەکە بە یەکسانی (بڕوانە بۆ خاڵی هەفتەم).

شەشەم: کەواتە، هەڵەیە ئەگەر بڵێین: **کاری (دان) بوە بە (هەڵدان) و لە پاشتردا بوە بە (هەڵدانەوە).** لە بەرانبەردا، راست و دروستە ئەگەر بڵێین: **کاری (دان) لە رگێشەوە بوە**

بە دوو کاری جمك وەك (دان) و (دانـەوە) و لـە پاشـتردا هـەر یـەك لـە ئـەو دوو کـارە کەوتوونەتە بەر زەبری پێشگری (واتاگۆڕ) و بووگن بە (هەڵ دان) و بە (هەڵدانەوە)

هەفتەم: بەڵگەیەکی تر بۆ ئەو بابەتەی کە باسکرا بریتیە لە کاری (دەنـگ دان) و کـاری (دەنگ دانەوە) کە دوو واتای زۆر زۆر جیاوازیان هەیە. بێگومان، وشەی (دەنـگ) بـوە بـە (بەرکار) و چوەتەسەر هەردوو کارەکە و دوو واتای پەیدا کردوە، وەك:

- واتای یەکەم: دەنگ دان لە هەڵبژاردندا، وەك: **(دەنگ + دان ← دەنگ دان).**
- واتای دوەم: ناوبانگ پەیدا کردن، وەك: **(دەنگ + دانەوە ← دەنگدانەوە).**

لـە هەنـدێك جێـی تـردا، مـەرج نیـە وشـەکە بچێتە سـەر هـەر دوو کارەکـە. بـۆ نموونە، وشەی (ڕەنگ) دەچێتە سەر کاری (دانەوە) و دەبێـت بـە (ڕەنـگ دانـەوە)، کەچـی هـەمان وشـەی (ڕەنـگ) یـەك ناگرێـت لـە گـەڵ کـاری (دان). لـە ڕانبـەردا، وشـەی (کـۆڵ) دەچێتە سەر کاری (دان) و دەی کات بە (کۆڵدان)، کەچـی ناچـێتە سـەر کـاری (دانـەوە) و مەرجی (واتاگۆڕین) ناچەسپێت.

٢١/٤: ڕێچکە سنتاکسیەکانی کاری (دان):

لـە گشـت ئاسـتەکانی زمانـدا، کـاری (دان) تایبەتمەنـدی و ئـاڵۆزی خـۆی هەیـە و پێویست بە ئەوە دەکات کە زۆر بە وردی لێـی بتۆێژرێتـەوە. هـەر لـە بـەر ئـەوە، لـە ئـەم کۆپلەیەدا دەمانەوێت بە خنجی ئەو ڕێچکانە دیـاری بکـەین کـە لـە ڕێزمـانی ئـەم کـارەدا دەردەکەون، وەك:

یەکەم: ڕێچکەی ڕستەسازی ئاسایی بۆ گشت کارە تێپەڕەکان، وەك:

(بکەر : بەرکار : کار)

وەك:

تۆ : پارە : دەدەمێت

تۆ : تۆپەکە : هەڵ دەدەمێت

تۆ : کات : بە فیرۆ دەدەمێت

تۆ : پێنووسەکە : دابدە

لە ئەم رێچکەیەدا، بەرکارەکان بریتین لە بەرکاری رێزمانی سادە و ساکار و هیچ بەشداریەك ناکەن لە گۆڕینی سیمای کارەکاندا.

دوەم: رێچکەی رستەسازی ئاسایی بە بەرکاری ناراستەوخۆوە (کاری ئامرازدار)، وەك:

(بکەر : بەرکار : کار : بەرکاری ناراستەوخۆ)

بکەر	بەرکار	کاری ئامرازدار	
		کار	ئامراز
من	پارەکە	دە دەم	بە شیلان
من	پارەکە	دە دەم	پێی

سێیەم: رێچکەی (کاری ئامرازدار) بە ئامرازی (ێ). وەك:

بکەر	بەرکار	کاری ئامرازدار	
		کار	ئامراز
من	پارەکە	دەدەم	پێی
من	پارەکەی	دەدەم	ێ

چوارەم: ڕێچکەی کاری یاریدەدەر بە (ڕۆنان)، وەك:

دەنگدان، هەناسەدان، کۆڵدان، بۆڕدان، کوڵدان

لە ئەم ڕێچکەیەدا، کاری (دان) وەك کارێکی یاریدەدەر ئیش دەکات بۆ ڕۆنانی کارێکی نوێ، کە بە واتاکەی بریتیە لە (تێنەپەڕی واتایی)، وەك:

ئێمە کۆڵ نادەین

چێشتەکە کوڵ دەدات

لە ئەم جۆرە بەکارهێنانەدا. ڕستەی (بکەر نادیار) دروست نابێت مەگەر بە زۆر. سەرەڕای ئەویەش، لابردنی (بەرکار) دەبێت بە هۆی لابردنی ئەو واتایەی کە بەرکارەکە بەستوویەتی بە کاری (دان)ەوە.

پێنجەم: زۆرجار، کاری (دان) جارێکی تر دەکرێتەوە بە (تێپەڕ)، وەك:

هەناسەدان: هەناسەدان بە کەسێك: هەناسە پێدان

بۆ نموونە، وەك چۆن وشەی (هەناسەدەر) هەیە، هەر ئاوهایش وشەی (هەناسەپێدەر) هەیە، وەك:

نەخۆشەکە هەناسە دەدات

دکتۆرەکە هەناسە بە نەخۆشەکە دەدات

دکتۆرەکە هەناسەی پێ دەدات

ئەم جۆرە بەکارهێنانە بە ئەم چەشنە یاساریژ دەکرێت: (بکەر | بەرکار | پێ |کار). ئەم ڕچە سنتاکسیە پەنا و پاسارێکی تر ڕوون دەکاتەوە و ئەرکێکی تر دەدۆزێتەوە بۆ ئامرازی پەیوەندی (بە) و بۆ ڕوخسارە لکاوەکەی (پێ). جۆرە بابەتی ئاوەها، دەشێت بخرێتە بەر توێژینەوە، نەك جار بە جارێك نووکە قەڵەمێکی لێ بدرێت.

شەشەم: ڕێچکەی ڕستەسازی دوولایەنە. زۆر جار باری ڕستەسازی بە دوو ڕێچکەدا دەچەسپێت بەسەر کاری (دان)دا. بۆ نموونە، بۆ هەمان (واتا) دەشێت ئەم دوو قاڵبەی خوارەوە بەکاربهێنرێت:

ڕێگای یەکەم:

شیلان ئازاد هان دەدات

ڕێگای دوەم:

شیلان هانی ئازاد دەدات

لەسەر ئەندازەی:

شیلان پارە داوا دەکات

شیلان داوای پارە دەکات

بە پەرپووتی و بەبێ بەرنامەیی، ئەم دووفاقیە زمانی نووسینی نەختێك لەوتاندوە. لە ئەم ڕوەوە، دەشێت یەکێك لە ئەو دوو ڕێچکەیە بخرێتە بەر برەو. ئێمە ئەو جۆرەی کە لە ڕێگای یەکەمدا چەسپێنراوە، بە شیاوتر دەزانین.

٢٢/٤: پوختەکاری و لێکدانەوە:

کاری (دان) کێشەیەکی زۆری هەیە و لە گشت ئاستەکانی زماندا بە ئاڵۆزی خۆی دەنوێنێت. هەر لە بەر ئەوە، پێویستی بە چەندین لێکۆڵینەوە هەیە و ئەم کارەی ئێمەیش بریتیە لە سەرەتایەکی بچووك بۆ ئەو ئیشانە. لە دووی توێی ئەم نووسینەدا، چەند بابەتێك هرووژێنراون و دەشێت بە پوختەیی بیان کەین بە چەند خالێك، وەك:

یەکەم: کاری (دان) ڕوخساری چاوگەکەی زۆر کورتە، وەك هەردوو کاری (مان و نان). لە ئەم سێ کارەدا (دان، مان، نان)، ئەگەر نیشانەی ڕابردوو (ا) و نوونی چاوگ (ن) لابدەین، تەنها سێ دەنگ دەمێنێتەوە (د، م، ن)، کە بریتین لە ڕەگی هەر سی کارەکە. هەر لە بەر ئەو هۆیە، کاری (دان) لە ئاستی دەنگسازیدا بە ئاڵۆزی دەچێتە نێو تەونی ڕێزمانەکەوە و ئەو کێشانەی کە لە کورتی ڕوخسارەکەیەوە پەیدا بوە ڕاگوێزیان دەکات بۆ ئاستی وشەسازی. بۆ نموونە، دەبا ڕەگی کاری (دان) بریتی بێت لە دەنگی (د)، کەچی بریتیە لە برگەی (دە) و لە پاشتردا دەنگی بزوێنی (ە) دەتوێتەوە لە نێو نیشانەی ڕابردوودا و جارێکی تر بنجی کارەکە دەبێتەوە بە دەنگی (د) و برگەکەیش دەبێتەوە بە (دا). تەنانەت، لە دەمکاتی ڕانەبردووشدا لە گەڵ جێناوی کەسی سێیەمی تاك (ێت) کێشە دروست دەبێت و جێناوەکە دەگۆڕێت بە ئەلەمۆرفی (ات).

دووەم: کاری (دان) بە ڕووتی بەبێ هیچ پاشگر و پێشگرێك واتایەکی (تابۆ) دەبەخشێت و ئەم واتایە خۆی دەسەپێنێت بەسەر گوفتاردا. لە هەر هەل و مەرجێکدا کە (بەرکار) لابردرێت لە کاری سادەی (دان)دا، چاوی بیرمان وا دەزانێت کە ئەو بەرکارە تابۆیە لادراوە. بەشێوەیەکی گشتی، گشت کاری زمانەکە ئەوە پەسەند دەکەن کە (بەرکار)ی جودا لابردرێت، بە شێوەیەکی تایبەتیش، هەندێك لە کارەکان ئەوە پەسەند دەکەن کە بۆ سەلاری گفت گۆ وشەی ناشرین و تابۆ لابچێت. کاتێك کە ئەو دوو میکانیزمە یەك

دەگرن، ئەوا میکانیزمە تایبەتەکە واتاکەی خۆی زاڵ دەکات.

سێیەم: کاری (دان) هەر لە بنجەوە خۆی دەکات بە کارێکی (ئامرازدار) و هەندێك لە ئامرازەکانی پەیوەندی پەسەند دەکات، وەك:

دان بە ..... : پێدان

دان لە ..... : لێدان

دان بە .... ەوە : پێوەدان

دان بە .... دا : پێدادان

ئەم ئامرازانە واتای نوێ پەیدا دەکەن و کاری نوێ چی دەکەن و دەشێت هەر کارێك لە ئەم کارانە بە جودایی سەودا بکرێت. ئەمە و لە ئەم میکانیزمەدا، ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە ئامرازی پەیوەندی بوە بە (واتاگۆڕ) لە سەر ئەندازەی (هەڵ، دا، ڕا). هەر بۆ پرۆڤە، وەك چۆن پێشگری (هەڵ) واتای کاری (دان)ی گۆڕیوە بۆ کاری (هەڵدان)، هەر ئاوهاش پێشگری (پێوە) واتای کاری (دان)ی گۆڕیوە بۆ (پێوەدان).

چوارەم: لە زۆر جێدا ئامرازی (بە) لە کاری (دان بە ...)دا نابووت دەکرێت و دەکرێت بە ئامرازی (ـە). لە ئاستی ئەم گەمە نابەجێیەدا زمانەکە پەرپووت دەبێت. چونکە ئامرازی پەیوەندی (ـە) لاپەڕەی خۆی هەیە لە ئەلبوومی ڕێزمانەکەدا و هەڵ و مەرجی سفتی خۆی هەیە بۆ دەرکەوتن، وەك:

١ـ ئامرازی پەیوەندی (ـە) دەچێتە نێو کرۆکی قەوارەی (کار)ەوە.

٢ـ ئەم ئامرازە ڕووداوی کارەکە ڕاگوێز دەکات بۆ سەر ئاوەڵکارێکی شوێن. وەك (سەر، دەر، ناو....).

٣. ئامرازی (بە) واتای (کار) ناگۆڕێت، بەڵام باڵێکی سەربار جێ دەکات لە میکانیزمی ڕووداوی کارەکەدا. هەر بۆ نموونە، ڕستەی (من دامە تۆ) نادروستە، بەڵام ڕستەی (من دامە بەر ڕەخنە) دروستە، چونکە ئاوەڵکاری (بەر) کەوتوەتە پاش ئامرازی (بە).

پێنجەم: کاری (دان) بریتیە لە یەکێك لە ئەو کارانەی کە دیاردەی (واتابەستی)ی پێوە دیارە. بۆ نموونە، لە کاری (هەناسەدان) واتای وشەی (هەناسە) واتای کاری (دان) بەستوە و لە هەمان کاتیشدا، کاری (دان) وەك کارێکی ڕۆنەر دەرکەوتوە . لە ئەم جۆرە کارەدا چەند ئاکارێك بەدی دەکرێت، وەك:

١. ئەو وشەیەی کە واتای کارەکە دەبەستێت دەبێت بە (بەرکار) و پێکەوە واتایەکی نوی پەیدا دەکەن.

٢ـ هەر چەندە ڕستەکە، (تێپەڕ)ە بە ڕێزمانی کاری (دان)، بەڵام لە ڕووی واتاوە لە (تێنەپەڕ) دەچێت.

٣. ئەو جۆرە ڕستەیە، لە بەر ئەوەی تێنەپەڕن بە (واتا) دۆخی (بکەرنادیار) پەسەند ناکەن.

٤. ئەو جۆرە کارەی کە بە واتا تازەکەوە دەبن بە تێنەپەڕ، بە ڕێزمانی ئامرازی پەیوەندی (بە، پێ) دەبنەوە بە (تێپەڕ)، وەك (هەناسەدان بە کەسێك)، یان (هەناسەپێدان). لە ئاستی ناوی بکەردا دەگوترێت: (هەناسەدەر) و (هەناسەپێدەر).

٥ـ کاتێك کە کاری (هەناسەپێدان) جێ دەبێت بە تێپەڕی، جارێکی دی ڕێژەکانی (بکەرنادیار) دەکەونەوە کار، وەك (هەناسەدان، هەناسەپێدان، هەناسەپێدران). بەرانبەر بە ئەم دیاردەیە، لە ئاستی کاری (هەناسەدان)، کە تێنەپەڕە بە واتا، کاری (هەناسەدران) سست دەبێت لە بەکارهێناندا.

٦. تێپەڕاندنی کاری (هەناسەدان) بە ئامرازی (بە، پێ)، کەم و زۆر لە تێپەڕاندنی کاری (تێنەپەڕ) دەچێت بە (ئاندن)، وەك (سووتان : سووتاندن) ئەم دوو کارە (هەناسەپێدان و سووتاندن) ڕێژەی (بکەرنادیار) دروست دەکەن. چونکە تێپەڕن, وەك:

هێزی تێپەڕین	کاری (سووتان)	کاری (هەناسەدان)
تێنەپەڕ	سووتان	هەناسەدان
تێپەڕاندن	سووتاندن	هەناسەپێدان
بکەر نادیار	سووتێنران	هەناسەپێدران

شەشەم: کاری (دان) چەند پۆلێك لە پێشگری (واتاگۆڕ) لە خۆ دەگرێت و دەشێت ئەم کارە بریتی بێت لە کەرەستەیەکی بەکار بۆ دۆزینەوەی میکانیزمەکانی (واتا گۆڕین) لە رووبەری رێزمانی کوردیدا، وەك:

١. واتا گۆڕە سادەکانی زمانی کوردی (هەڵ، دا، ڕا...) کە دەچنە سەر چەندین کار، وەك (هەڵ دان، دادان، ڕادان).

٢. واتا گۆڕین بە ئامرازی پەیوەندی وەك (لێ، پێ، پێوە، پێدا). ئەم بابەتە لە پێشتردا باس کرا و نموونەی (لێدان، پێدان، پێوەدان، پێدادان) بەکارهێنران.

٣. واتا گۆڕین بە ئامراز و بە بارگەکەی، وەك: (بە فیڕۆدان، لە دەست دان).

٤ـ واتا گۆڕین بە وشەی واتادار، وەك: (پەلاماردان)، (سووڕدان)، (باوێشکدان)، (هەناسەدان)، (باوەشدان لە ...)، (کوڵدان)، (بۆڕدان)، (ڕێدان).

٥. واتا گۆڕین بە (ئاوەڵکاری شوێن)، وەك (دەردان)، (بەردان)، (لادان).

٦. واتا گۆڕین بە پاشگری (ەوە) و بە یەکێك لە ئەو پێشگرانەی کە باس کران، وەك:

(بەر) دان .... : (بەر) دان (ەوە)

(هەڵ) دان .... : (هەڵ) دان (ەوە)

لە نموونەکانی دەستە ڕاستدا، تەنها هەر پێشگرەکان بریتین لە (واتاگۆڕ)، بەلاّم لە نموونەکانی دەستە چەپدا، پێشگرەکان و پاشگری (ەوە) بریتین لە (واتاگۆڕ).

هەفتەم: لە کاری (تێکدان)دا دژواتایی هەیە. بۆ نموونە (چا تێکدان) و (ماڵ تێکدان) دوو واتای دژیەك دەبەخشن لە (چا تێکدان)دا باری چایەکە بەرەو باشی دەچێت، کەچی لە (ماڵ تێکدان) باری ماڵەکە بەرەو خراپی دەچێت.

هەشتەم: کاری (تێکدان) بریتیە لە دیوە تێپەڕەکەی کاری (تێکچوون)، کەچی لە پاش لادانی پێشگری (تێك)، لە ئاستی کاری (چوون)دا، کاری (دان) ئەو ئەرکەی نیە.

نۆیەم: لە دوو کاری هاوشێوەدا، وەك (دەست دان لە ...) و (لە دەست دان)، ئالۆزی هەیە. کاری یەکەم جەمسەرەکەی بریتیە لە کاری (لێدان) و وشەی (دەست) بریتیە (بەرکار). کەچی کاری دوەم خۆی جەمسەرێکی تەواوە و پێشگری (لە دەست) واتاکەی گۆڕیوە. ئەگەرنا، لە ئەم کارەدا ناتوانین وشەی (دەست) لاببەین و ناتوانین ئامرازی (لە) بکەین بە (لێ) وەك (دەست لێ دان). لە ئەم کردەوەیەدا، واتای کاری دوەم تێکەڵ دەبێت بە واتای کاری یەکەم. ئەمەش خۆی لە خۆیدا بریتیە لە حەشارگەیەکی ڕێزمانەکە. بە کورتی دەستەواژەی (لە دەست) لە کاری (لە دەست دان)دا بریتیە لە واتاگۆڕێکی پتەو و ناشێت دەستکاری بکەین.

دەیەم: کاتێك کە کاری (دان) دووجار واتای گۆڕابێت، جارێك بە (پێشگر) و جارێك بە (پاشگر) وەك (هەڵدانەوە)، نابێت وا بزانین کە کاری (دان) هەر دوو واتا گۆڕەکەی وەرگرتوە. لە ڕاستیدا، کاری (دان) و کاری (دانەوە) هەر یەکێکیان بە جودایی پێشگری (هەڵ)ی وەرگرتوە، وەك (هەڵدان و هەڵدانەوە).

یازدەیەم: لە زمانی نووسیندا، ئامرازی (ێ) تەنها لە دوو کاردا برەوی هەیە، کە بریتین لە (دان) و (گەیشتن). بێگومان گشت ئەو کارانەی کە ئامرازی (ێ) هەڵ دەگرن کاری (دان بە ...) دەکەن بە جەمسەری واتایی، نەك کاری (دان).

٢٣/٤: بەرەنجامی پێشکەوتوو:

- پێ دەچێت کە کاری (دان لە تشتێك) سیمایەکی ئێرگەیتیڤی (Ergative) وەرگرتبێت, چونکە دەشێت بە هەمان روخسارەوە بە (تێنەپەڕ) و بە (تێپەڕ)ەوە بچێتە بەر بزاڤی رستەسازی, وەك:

یەکەم: بە تێپەڕی, وەك:

ئازاد (بەردەکە)ی دا لە دیوارەکە

دووەم: بە تێنەپەڕی, وەك:

بەردەکە دای لە دیوارەکە

لە رستەی یەکەمدا, وشەی (بەردەکە) بریتیە لە (بەرکار) و لە رستەکەی دووەمدا، هەمان وشە بریتیە لە (بکەر). کەواتە, وەك کاری (دان لە ...) باری (ئێرگەیتیف) پەسەند دەکات لە نێوان هەردوو بەکارهێنانی تێپەڕ و تێنەپەڕدا, وەك کاری (to break & to break some thing) لە زمانی ئنگلیزیدا[1] .

- کاری (دان) هەر لە بنج و بنەڕەتەوە، پاشگری دووپاتی (ەوە) وەردەگرێت و دەبێت بە (دانەوە). لە ئەم میکانیزمەدا، واتای کاری (دان) دەگۆڕێت و ئەمجا هەردوو کارە دوانەکە (دان و دانەوە) دەکەونە نێو بزاڤی رستەسازی و واتاسازی، بەڵام هەر یەکێکیان بە سەربەخۆیی لە ئەوی تر. بۆ نموونە، وەك چۆن (دان و دانەوە)

[1] Tallerman M. (2011), *Understanding Syntax*, Hodder Education, (p 182-184)

جیاوازن لە یەکتری، هەر ئاوهایش (دەنگ دان) و (دەنگ دانەوە) جیاوازن لە یەکتری. لە ئەم ڕووەوە، سێ باری شیاو هەیە بۆ بزاڤی واتا گۆڕین:

١- هەندێك لە پێشگرە واتاگۆڕەکان دەچنە سەر هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) و دوو واتای جیاواز لە یەکتری چی دەکەن، وەك (لێکدان و لێکدانەوە)، باسکراو لە پێشتردا.

٢- دەشێت کاری (دان) پێشگرێکی واتاگۆڕ وەربگرێت، بەلاّم کاری (دانەوە) وەری نەگرێت و بزاڤی واتاگۆڕین پەیدا نەبێت. بۆ نموونە، کاری (فڕێدان) واتای دەگۆڕێت، بەلاّم کاری (فڕێدانەوە) واتاکەی ناگۆڕێت، بەس ڕووداوەکەی دووبارە دەبێتەوە.

٣- دەشێت کاری (دانەوە) پێشگرێکی واتاگۆڕ پەسەند بکات و واتاکەی پێ بگۆڕێت، بەلاّم کاری (دان) واتاکەی پێ نەگۆڕێت. بۆ نموونە، (ڕەنگ دانەوە) هەیە، بەلاّم (ڕەنگ دان) واتای نیە، مەگەر بە زۆرەملێ.

کاری (دان) هەر لە بنج و بنەڕەتەوە، پاشگری دووپاتی (ەوە) وەردەگرێت و دەبێت بە (دانەوە). لە ئەم میکانیزمەدا، واتای کاری (دان) دەگۆڕێت و ئەمجا هەردوو کارە دوانەکە (دان و دانەوە) دەکەونە نێو بزاڤی ڕستەسازی و واتاسازی، بەلاّم هەر یەکێکیان بە سەربەخۆیی لە ئەوی تر. بۆ نموونە، وەك چۆن (دان و دانەوە) جیاوازن لە یەکتری، هەر ئاوهایش (دەنگ دان) و (دەنگ دانەوە) جیاوازن لە یەکتری. لە ئەم ڕووەوە، سێ باری شیاو هەیە بۆ بزاڤی واتا گۆڕین:

١- هەندێك لە پێشگرە واتاگۆڕەکان دەچنە سەر هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) و دوو واتای جیاواز لە یەکتری چی دەکەن، وەك (لێکدان و لێکدانەوە)، باسکراو لە پێشتردا.

٢- دەشێت کاری (دان) پێشگرێکی واتاگۆڕ وەربگرێت، بەلاّم کاری (دانەوە) وەری نەگرێت و بزاڤی واتاگۆڕین پەیدا نەبێت. بۆ نموونە، کاری (فڕێدان) واتای دەگۆڕێت، بەلاّم کاری (فڕێدانەوە) واتاکەی ناگۆڕێت، بەس ڕووداوەکەی دووبارە دەبێتەوە.

٢. دەشێت کاری (دانەوە) پێشگرێکی واتاگۆڕ پەسەند بکات و واتاکەی پێ بگۆڕێت، بەڵام کاری (دان) واتاکەی پێ نەگۆڕێت. بۆ نموونە، (ڕەنگ دانەوە) هەیە، بەڵام (ڕەنگ دان) واتای نیە، مەگەر بە زۆرەملێ.

سەرچاوە:

- د. شێرکۆ بابان، سەرەتایەك لە واتا سازی لە ڕێزمانی کاردا، ئامادەیە بۆ چاپ، هێشتا بڵاو نەکراوەتەوە.

- د. شێرکۆ بابان، ڕێزمانی پاشگری دووپاتی (ەوە)، هەولێر ٢٠٠١.

- مەسعوود محەمەد، چەند حەشارگەیەکی ڕێزمانی کوردی، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٧٦.

- د. نەسرین فەخری و د. کوردستان موکریانی، ڕێزمانی کوردی، زانکۆی سەلاحەددین، ١٩٨٢.

- لیژنەی زمان و زانستەکانی، ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٧٦.

- محەمەد مەعرووف فەتاح، کار پۆلین کردن بە پێی ڕۆنان، ڕۆشنبیری نوی، ژمارە ١٢١، بەغدا ١٩٨٩.

- د. وریا عومەر ئەمین، تێنەپەڕ فەرمانێکی بکەر نادیارە، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە ١٠٧، بەغدا ١٩٨٥.

- محەمەد مەعرووف فەتاح، زمانەوانی، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر ١٩٨٧.

خلاصة

جولة في قواعد فعل (دان) في اللغة الكردية

في اللغة الكردية، هنالك غموض و تعقيد في القواعد الخاصة ببعض الافعال من الناحية الصرفية و النحوية أو من ناحية المعني و الاستعمال. هذه المشاكل القواعدية لها جذور علمية خاصة تتميز بها قواعد اللغة الكردية و لايمكن دراستها بسهولة و علي ضوء قواعد الافعال في اللغات الاخري. و مثال من هذه المجموعة من الافعال هو الفعل (دان) و الذي يقابله في المعني السطحي أو الظاهري الفعل (أعطى, يعطي) في اللغة العربية أو الفعل (to give) في اللغة الانكليزية. في القواعد الخاصة بهذا الفعل هنالك تفرعات جانبية من الناحية الصرفية و النحوية و هنالك توسعات عرضية في المعني و المدلول. في الخطوة الاولي من البحث، تم دراسة المشاكل السطحية و التي يمكن معالجتها بالقواعد التقليدية و في الخطوة التالية تم التعمق في صلب مشاكله الجوهرية و الناجمة عن تغيير الشكل بالادوات الصرفية و توليد معاني جديدة متفرعة من المعني الاصلي للفعل و خاصة تأثير أداة تكرار الحدث (ةوة) و التي تغير جذرياً المعني الاصلي و تفتح باباً جديداً في قواعد فعل (دان). في القواعد التقليدية لايمكن التعمق الكامل في هذه التعقيدات، إلا في طبقة رقيقة من سماكة قواعده.

في هذا البحث أجريت جولة سريعة و جدية في الجذور المعمقة لهذه المشاكل و ذلك لغرض قولبتها في قواعد اللغة الكردية، حيث تم عرض مافي قواعده من غموض و أسرار.

Abstract

A scope in grammar of the verb (Dan) in Kurdish language

In Kurdish language, there is some imbiguity and complication in grammar of some verbs, in their morphoy and syntax, or in their meaning and their use. This category of verbs has its particularity in Kurdish grammar. An example from these verbs is the verb (دان), which corresponds by hard meaning to the verb (to give) in English, or the verb (donner) in French. In grammar of this verb, due to the presence of prefixes and secondary meanings, there is some lateral grammatical and semantical problems. These irregularities lead such verbs to have their own grammatical particularity. In addition to these problems there is an other page concerning the suffix (ەوە), which corresponds to the prifix (re-) in English or in French. This grammatical element, functions as a meaning changer in a too complex manner.

In this work, a general scope is presented for all the problems in forms and meanings of this verb and a conclusion is performed for the origin of these irregularities.

بابەتی پێنجەم

پانۆرامایەك بۆ واتاکانی کاری (دان)

١/٥: دەستپێك:

لە بەر ئەوەی لە ئاستی کاری (دان)دا چالاکیەکی واتاسازییانەی زۆر چڕو بەر فراوان هەیە، دەشێت بی خەینە ژێر زوومی لێکۆڵینەوەوە. لە راستیدا، ئەم کارە بەگشت لایەکدا لە چالاکیدایە، چی بە خەسڵەتی (یاریدەدەری)یەوە، یان بە (واتای خوازراو)ەوە، یان بە (فرەروخساری)ەوە. لە پێش ئەم نووسینەدا، نووسینێکی تر بلاوکراوەتەوە، بەناوی (**گەشتێك بەنێو ڕێزمانی کاری دان دا**/بابەتی چوارەم)، لە گۆڤاری کۆڕی زانیاری کوردستان (ئەکادیمی)، ژمارە (٢٠٠٦/٤)، بەڵام هێشتا تێنوێتیمان نەشکاوە و هێشتا بابەتەکە هەر هەڵ دەقوڵێت. بەداخەوە، ڕێزماننووسانی کورد لە دەرەوەی ڕێزمانی کوردیدا، لە ڕێزمانی کوردی دەدوێن و بە بڕشتی زمانی ژیری سەرنج تۆمار دەکەن و بەرێزمانی زمانانی تر لێکی دەدەنەوە. ئەگەرنا، رەنگە چەندین کتێب، یان چەندین لێکۆڵینەوە، نەتوانێت بڕشتی کاری (دان) دیاری بکات. ئێمە لە ئەو باوەڕەداین کە ئەو کەسەی بیەوێت ڕێزمانی کاری (دان) هەرس بکات، ئەوا بۆی هەیە کە لە ئاستە بەرزەکانی ڕێزماندا مەلە بکات، نەك لە ئاستی چەند نموونەیەکدا، کە دەشێت بە زەبری زمانی ژیری باس بکرێت.

٢/٥: ڕەگەزە واتاییەكانی كاری (دان):

ئەگەر بمانەوێت خاڵی دەسپێك و سەرەتا لە واتای كاری (دان)دا دیاری بكەین، دەشێت لە هەنگاوی ژمارە (سفر)دا، چەند ڕەگەزێكی واتایی تۆمار بكەین:

- هەبوونی بكەرێكی (ژیر) و (وزەدار).
- هەبوونی (بەركار)ێكی بەرجەستە.
- گوازتنەوەی (بەركار) لە لایەن (بكەر)ەوە بەرەو لایەكی تر.

لەنموونەیەكدا، وەك:

شیلان پارەكە دەدات

ئەم شیكارە هەیە:

- **شیلان: بكەرێكی (ژیر)**
- **پارە: بەركاری (بەرجەستە)**
- دەدات: كارێكی (تێپەڕ)، ڕانەبردوو
- لە ڕووداوی كارەكەدا بەركاری (پارەكە) لە (شیلان)ەوە دەجووڵێت بۆ لایەكی تر.

٣/٥: كاری (دان بە...) و كاری (دان لە ...):

كاری (دان) وەك بە ڕووتی بڕشتی هەیە، دەشێت وەك (كاری ئامرازدار) بكەوێتەكار. لە ئەم ڕووەوە، هەردوو ئامرازی (بە...) و (لە...) دەتوانن چالاكی بنوێنن، بەڵام بە دوو ڕێگای جیاواز:

یەكەم ـ كاری (دان بە...):

لەئاستی ئەم كارەدا، دەتوانین نموونەیەك بخەینەڕوو، وەك:

شیلان پارەكە دەدات بە ئازاد

لە ئەم نموونەیەدا، رەگەزێكی واتایی تازە دەهێتە كایەوە و دەچێتە پاڵ ئەو رەگەزانەی پێشوو، كە بۆ كاری (دان) دیاری كران، وەك:

ـ [هەبوونی ئامرازی (بە) بۆ ئەوەی كە (بەركار)ی (پارەكە) بجوولێت لە بكەری (شیلان)ەوە بەرەو تەواوكەری ئامرازی (بە)، كەبریتیە لە (ئازاد)].

بەواتایەكی تر، لە كاری (دان)دا سەرەتای جوولەی بەركار (پارەكە) دیارە، كەچی كۆتای جوولەی (بەركار) دیاری نەكراوە، بەڵام لە كاری (دان بە...)دا، سەرەتا و كۆتای جوولەی بەركار (پارەكە) دیاری كراون. هەر لە بەر ئەو هۆیە, كاری (دان بە...) دەبێت بەلاپەڕەیەكی سەربەخۆ لە ئەلبوومی كاری (دان)دا. كەواتە، واتای كاری (دان) نەگۆڕاوە، بەڵام باڵێكی سەربار خراوەتەسەر رووداوەكەی و لە ئەم باڵە سەربارەدا، هەمان واتا چەسپاوە، بەڵام ئامرازی (بە) كۆتای جووڵەی (بەركار)ی دیاری كردوە بە بارگە تەواوكەرەكەی (ئازاد). بێگومان، لە ئاستی كاری (دان بە...)دا، ئاكاری (ئاراستەگری) یان (dative case) خۆی دەخاتەروو، چونكە بەركاری (پارەكە) دەجوولێت لە خاڵی (شیلان)ەوە بەردو بەركاری ئاراستەوخۆ (ئازاد)، وەك:

شیلان ← (بەركار/ پارەكە) ← ئازاد

لەئەم ئاستەدا، پاساوێك هەیە و دەشێت بە ئەو پاساوە نموونەكە بدەین لە سەنگی مەحەك. لە جۆرە نموونەی ئاوەهادا، دەشێت ئامرازی (بە) بگۆڕین بە ئامرازی (ـە) وەك:

- ئامرازی (بە...):

شیلان پارەكە دەدات (بە) ئازاد

- ئامرازی (ـە...)

شیلان پارەكە دەداتـ (ـە) ئازاد

كەواتە، كاری (دان) كە بوە بە (دان بە...)، تەنها و تەنها هەر ئاكاری (dative case)ی تێ زاوە.

دووەم: كاری (دان لە ...):

لە ئاستی كاری (دان لە ...)دا هەڵوێستەكە جیاوازە، چونكە واتای كاری (دان) دەگۆڕێت لە واتایەك لە چەشنی (بەخشینی چشتێك بە كەسێك) بەرەو واتای (تامپۆن لە نێوان بكەر و بارگەی ئامرازەكە)، وەك:

(١) بەردەكە دای لە دیوارەكە

لە ئەم ڕستەیەدا، بكەری (بەردەكە) تامپۆنی كردوە لە گەڵ تەواوكەری ئامرازی (لە)، كە بریتیە لە (دیوارەكە). ئەو ڕستەیەی پێشەوە دەڵێت بە (تێنەپەڕی) دەچەسپێت، بەڵام دەشێت بە (تێپەڕی)[٢] بچەسپێت، وەك:

[٢] بۆ ئەم كێشەیە، بڕوانە بۆ كۆپلەی (بەرئەنجامی پێشكەوتوو) لە بەشی پێشوودا.

(٢) شیلان (بەردەكە)ی دا لە (دیوارەكە)

لە ئەم نموونەیەدا، (شیلان) بوە بە (بكەر) و (بەردەكە) بوە بە (بەركار) و (دیوارەكە)یش بە بارگەی ئامرازی (لە) ماوەتەوە. كەواتە، حەشارگەیەك دەهێتەكایەوە، چونكە كاری (دان لە ...) دوو بەكارهێنانی جیاوازی هەیە. لە بەركاهێنانی یەكەمدا، رستەكە جۆرێك لە بەرگی تێنەپەڕی پۆشیوە (بە واتا). لە بەركاهێنانی دووەمدا، رستەكە بە بەرگی تێپەڕی ئاسایی دەركەوتوە. لە لایەكی ترەوە، هەردوو رستەكە، بە ئەم چەشنە روودەكەن لە رێزمانی چاوگ:

دان (لە دیوار) : (لێ) دان

بەرد دان (لەدیوار) : بەرد (لێ) دان

یان،

(لەدیوار) دان : (لێ) دان

بەرد (لەدیوار) دان : بەرد (لێ) دان

بێگومان، كاتێك كە ئامرازی (لە) پاك دەبێتەوە و هیچ بارگەیەك هەڵ ناگرێت لە چەشنی (دیوارەكە)، ئەوا جێناوێكی نادیار، بەرانبەر بەكەسی سێیەمی تاك، دەكات بە (بارگە) و روخساری دەگۆڕێت بۆ (لێ). لە ئەم روانگەیەوە، دەتوانین نهێنی كاری (لێدان) بدۆزینەوە، كە واتای گۆڕاوە و كەلێنێكی واتایی پڕ دەكاتەوە. خوێنەری ئازیز دەتوانێت خۆی هیلاك بكات و تێ بگات كە جیاوازی نێوان هەردوو كاری (دان بە...) و (دان لە ...)

لە ئەوەدایە. كە لە تەرازووی واتاسازیدا، كاری (دان لە ...) واتای گۆڕاوە، بەڵام كاری (دان بە...) بەرز نەبومتەوە، تا سەنگی تازەی هەبێت لە تەرازووی واتاسازیدا. بەواتایەكی تر، كاری (دان بە...) هەر لە باری رستەسازی ئاساییدایە.

٤/٥: كاری (دان) بە یاریدەدەری:

كاری (دان) بۆ هەیە لە دیوی یاریدەدەردا، بەركارێكی نابەرجەستە وەربگرێت و لە گەڵیدا، واتایەكی (لێكدراو) چێ بكات، وەك:

(وچان)دان، (پشوو)دان، (نزرگەرە)دان، (هەنیسك)دان، (بانگ)دان، (هەواڵ)دان، (هەوڵ)دان، (باوێشك)دان، (كول)دان، (كۆڵ)دان، (نووچ)دان...

لەئەم بارە یاریدەدەرەدا، كاری (دان) بۆی هەیە كە خانەی (بەركار) پڕ بكاتەوە بۆ هەر ناوێكی واتایی و (بەجێ) بۆ چێ كردنی واتایەكی تازە بەلێكدان، وەك:

خانەی بەركار (+ ٥)	خانەی كار (سفر)
وچان	
پشوو	
نزگەرە	دان
بانگ	

بێگومان، دەرگای ئەم ڕێسایە کراوەیە و دەشێت دەیان و سەدان وشەی (بەجێ) بدۆزینەوە و بی کەین بە (بەرکار) لە گەڵ کاری (دان)ی یاریدەدەردا. هەر لە بەر ئەم هۆیەو هەر لە بەر ئەم (ڕێسا) ڕوون و ڕەوانە، دەشێت لیستێك بکەین بۆ ئەو کارانەی کە بەئەم میکانیزمە دەبن بە (کاری لێکدراو). لە گەڵ گشت ئەوەدا، چەند ئاکارێك هەیە لە ئەم جۆرە کارە لێکدراوەدا، وەك:

یەکەم: ئەو وشەیەی کە دەچێتە نێوخانەی بەرکار دەبێت نابەرجەستە، یان واتایی بێت.

دووەم: هێزی تێپەڕی کارە لێکدراوەکە دەگۆڕێت بۆ (تێنەپەڕی واتایی)، چونکە بەرکارە ڕاستەوخۆکە ئەرکی واتاگۆڕکێ دەگێڕێت.

سێیەم: ئەو وشەیەی کە دەبێت بە کەرتی بەرایی و لە جێی (بەرکار) دادەنیشێت هیچ دەستکارییەکی ڕێزمانی، یان لابردن، پەسەند ناکات، چونکە تەوەری واتا تازەکەی لە سەر دەگەڕێت و ناشێت و نابێت لە ڕیزەکەدا وندا ببێت.

لەنموونەیەکی تردا، لە سەر کێشی نموونەکەی پێشەوە. ئەگەر گوترا: (**شیلان پشوو دەدات**)، ئەوا بەرکاری (پشوو)، ئەدگاری (واتایی) دەنوێنێت، نەك ئەدگاری (بەرجەستەیی). هەر لە بەر ئەو هۆیە، ئەگەر بەرکاری (پارە) بگۆڕێت بە بەرکاری (پشوو)، ئەوا یەکێك لە ڕەگەزە واتاییەکانی کاری (دان) لە ناو دەچێت و ئەدگاری کاری (یاریدەدەر) زاڵ دەبێت بەسەرکاری (دان). بەواتایەکی تر، سەمتی کاری (دان)ی ئاسایی دەگۆڕێت بە سەمتی (کاری یاریدەدەر). لە ئەم ڕوانگەیەوە، سەمتی کاری (دان)ی یاریدەدەر دەکەوێتە کار بە ڕووی هەر بەرکارێکی (نابەرجەستە)دا و لە ئاستی هەر بەرکارێکی (بەجێ)دا کارێکی لێکدراو فڕێ دەداتە نێو فەرهەنگی زمانی کوردیەوە.

٥/٥: کاری (دان) بە رووتی:

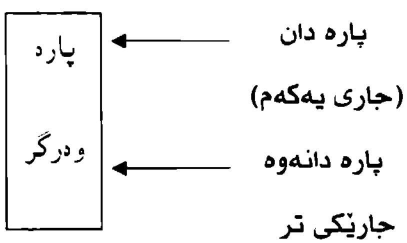
کاتێك کاری (دان) بەبێ (ئامراز) و بەبێ (بەرکار) لە رستەدا بەکار دەهێنرێت، یان بەشێوەی (چاوگ) دەخرێتەڕوو، واتایەکی (تابۆ) هەڵ دەگرێت. هۆی ئەو دیاردەیە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو راستیەی کە هەردوو کاری (دان) و (کردن) لە گەڵ (کەرت)ێکی تابۆدا، یەك دەگرن و دوو کاری لێکدراو پێك دەهێنن. لە باری تابۆدا، رێزمانی کوردی رێ دەدات کە ئەو کەرتە تابۆیە گۆنەکرێت. هەر لە بەر ئەوە، هەرکاتێك کە کاری (دان) یان (کردن) بە رووتی بەکاربهێنرێت، ئەو واتا تابۆیە خۆی زاڵ دەکات بەسەر بیردا. هەر بۆ پرۆڤە، ئەگەر هەر پاشگر و پێشگرێك بخەینەسەر کاری (دان)، ئەوا لە واتای (تابۆ)ی پاك دەبێتەوە، وەك (هەڵدان، رادان، دادان، پێ دان، لێدان، دانەوە، هاندان، بانگدان).

٦/٥: کاری (دان) و پاشگری دووپاتی (ەوە):

وەك پاشگری دووپاتی (ەوە) گشتیە بۆ گشت کاری زمانەکەمان، دەچێتەسەر کاری (دان)یش و دەی کات بە (دانەوە) بە دوو واتای جیاوازەوە، وەك:

شیلان جارێکی تر پارەکە دەداتەوە بە ئازاد

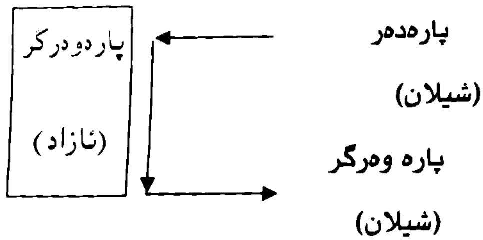
واتە، جارێك پارەی داوە و بۆ دوەم جاریش هەر ئەو (پارەکە) دەداتەوە بە ئازاد، وەك:

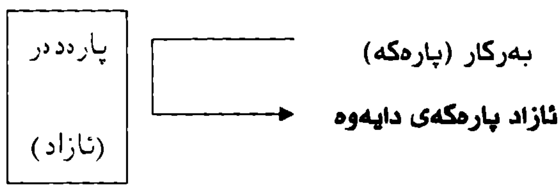
- واتای دوەم:

ئازاد پارەكە دەداتەوە بە شیلان

واتە، شیلان پارەكە (بەركار)ی داوە بە (ئازاد) و لە پاشتردا (ئازاد) بوە بە (بكەر) و پارەكەی داوەتەوە بە (شیلان). كەواتە، ئەركی رستەسازیانەیان گۆڕیوەتەوەو میكانیزمەكەیان گۆڕیوە، وەك:

لەرێزمانی كوردیدا، دەشێت كۆلكەی پارەدەرەكە (شیلان) لاببەین. یان هەردوو كۆلكەی (پارەدەر) و (پارە وەرگرەوە)، كە بریتین لە (شیلان)، لاببەین، وەك:

لەئەم ئاستەدا، چاوگێكی فالاّ پەیدا دەبێت لە چەشنی (...دانەوە)، یان بەتەرخان كراوی دەبێت بە (پارە دانەوە). بێگومان، ئەم چاوگە تازەیە دەكەوێتە بەر بلاّوبوونەوەو دەبێت بەكارێكی (پاریدەدەر) لە گەلّ ئەو (بەركار)ەدا كە هەلّی دەگرێت و لە هەر

جوولەیەکی سنتاکسیدا، واتایەکی تازەتر دادەهێنێت، وەك:

(...) دان	(...) دانەوە
(دەنگ) دان	(دەنگ) دانەوە

یان لە گەڵ پێشگری (واتاگۆڕ) یەك دەگرێت و واتای تازە دادەهێنێت.

(...) دان	(...) دانەوە
(بەر) دان	(بەر) دانەوە
(هەڵ) دان	(هەڵ) دانەوە
(دا) دان	(دا) دانەوە

لە ئاستی ئەم جۆرە نموونەدا، چەند سەرنجێك هەیەو دەشێت تۆمار بکرێن، وەك:

یەکەم: لە نموونەکانی دەستە ڕاستدا، کاری (دان) کەوتوەتەبەر واتاگۆڕکێ، بەلام لە نموونەکانی دەستە چەپدا کاری (دان + ەوە) کەوتوەتەبەر واتاگۆڕکێ.

دوەم: بە هۆی پاشگری دووپاتی (ەوە), واتای نموونەکانی دەستە چەپ بە تەواوی جیاوازە لە هی نموونەکانی دەستە ڕاست. هەر بۆ پرۆڤە، واتای (دەنگ دان) لە کوێ و واتای (دەنگ دانەوە) لە کوێ؟ یان واتای (بەربوون) و واتای (بەربوونەوە) لە کوێ؟ یان، کاری (دان) لە

بەرەیەكدا كاردەكات كە جیاوازە لە بەرەكەی كاری (دانەوە).

سێیەم: وەك حەشارگەیەكی زمانی كوردی، لە ئەو نموونانەی سەرەوەدا، هەر نموونەیەك دووجار كەوتوەتە بەر بزافی (واتاگۆڕكێ)، هەر بۆ پراوە، ئەگەر یەكێك لە چاوگەكانی دەستە چەپ وەربگرین وەك (هەڵ دانەوە)، جارێك (جاری یەكەم) پاشگری دووپاتی (ەوە) واتای كاری (دان)ی گۆڕیوەو كردوویەتی بە (دانەوە)و جارێكی تر پێشگری واتاگۆڕ (هەڵ) واتای كاری (دانەوە)ی گۆڕیوە بۆ (هەڵدانەوە).

چوارەم: لە پەراوێزی خاڵی پێشوودا، زۆر گران و دژوارە كە بزانرێت، كام میكانیزم یەكەم جار چەسپاوە. واتە، یەكەم جار پێشگری (هەڵ) چەسپاوە و كاری (هەڵدان)ی داهێناوە و لە پاشتردا پاشگری (ەوە) واتای كاری (هەڵ دان)ی گۆڕیوە بۆ (هەڵدانەوە). یان بەپێچەوانەوە، پاشگری (ەوە) واتای كاری (دان) گۆڕیوە بۆ كاری (دانەوە) و لە پاشتردا پاشگری (هەڵ) چەسپاوە و كاری (دانەوە)ی كردوە بە (هەڵ دانەوە). لە لایەنی ئێمەوە، ئێمە باری (دوەم) بەسەرمەشقتر دەزانین, وەك:

یەكەم هەنگاو:

كاری (دان) + پاشگری (ەوە) ← كاری (دانەوە)

دوەم هەنگاو:

پێشگری (هەڵ) + كاری (دانەوە) ← كاری (هەڵ دانەوە)

بە واتایەكی تر، هەردوو كاری (دان) و (دانەوە) بەتەریبی ڕوودەكەن لە (واتاگۆڕكێ)، بەڵام بە یەكسانی نا، چونكە مەرج نیە كە هەردووكیان بتوانن هەمان كۆڵكەی (واتاگۆڕ) وەربگرن بە تەریبی.

پێنجەم: کاری (دانەوە) ئەگەر بەرووتی بەکارهێنرا وەك: **(ئـازاد دەی داتـەوە)**, واتـای (چەژنتی ئەنجامی کردەوەیەکی نادروست) دەبەخشێت، واتـە، وەك چۆن (ئـازاد) ئـەو ستەمەی کردوە دەبێت ئەنجامە تاڵەکەی بچێژێت.

٧/٥: پلەکانی ئاڵۆزی لە واتای کاری (دان)دا:

لە کۆپلەی پێشوودا، ریزێك نموونە خرانەروو و لە ئەو نموونانـەدا، بـاری ئـاڵۆزی دەرخرا، بەڵام بابەتەکە هێشتا بە باشی پەرەوازە نەبوە، وەك:

ئاستی یەکەم: لە ئەم ئاستەدا، کاری (دان) پاشگری دووپاتی وەردەگرێت، وەك:

(دان + ەوە : دانەوە).

ئاستی دوەم: لـە پـاش ئاسـتی یەکـەم, کـاری (دان) دەکەوێتـە کـار و بـەرکارێکی بـەجێ وەردەگرێت و دەرگا دەکاتـەوە بـۆ (ڕێزمـانی کـاری لێکـدراو)، وەك: **(دەنگـدان، (وچانـدان، (هەناسەدان، (بانگدان، ...)**.

ئاستی سێیەم: مەرج نیە کاری (دان) هەر (بەرکار) وەربگرێت دەتوانێت پێشگری واتاگۆڕ جێ بکاتەوە، وەك: **(هەڵدان، ڕادان، دادان، بەردان، دەردان، وەردان، ...)**.

ئاستی چوارەم: جاری وا هەیە کە بە پێشگری ناوی واتای کاری (دان) دەگۆڕێت، وەك: **(تاودان، جاردان، هاندان، گاڵدان، دنەدان، بادان، ...)**.

ئاستی پێنجەم: هەندێك جار بە تەریبی لە گەڵ ئاستی دوەمدا، پاشگری دووپاتی لە ڕێگای کاری (دانەوە)وە جارێکی تر واتا دەگۆڕێت، وەك: **(دەنگ دان : دەنگ دانەوە)**.

ئاستی شەشەم: بەرانبەر بە ئاستی سێیەم، هەندێك جار، واتای کاری (دان) جارێکی تر دەگۆڕێت، وەك:

هەڵ دان ← هەڵ دانەوە

بەردان ← بەردانەوە

ئاستی هەفتەم: بەرانبەر بە ئاستی چوارەم، هەندێك جار میکانیزمی واتاگۆڕکێ دووبارە دەبێتەوە، وەك: **(بادان ← بادانەوە)**.

ئاستی هەشتەم: لە هەندێك لە ئەو واتا تازانەدا، میکانیزمی (فرەواتایی) دەچەسپێت و لە وانەیە نموونەیەك چەند واتایەك بداتەوە، وەك کاری (دادان)، وەك:

- دادان : تیژکردنی پێنووس و چشتی تر

- دادان : دابەستنی سەرمتای (نوێژ)

- دادان : دەلاندنی ئاو لە چشتی فشەڵەوە

ئاستی نۆیەم: هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) بەیەکسانی ناکەونەبەر میکانیزمی واتاگۆڕکێ. بۆ نموونە، (دەنگ دان و دەنگ دانەوە) دوو واتای جیاوازن، بەلاّم (وچان دان و وچان دانەوە) ئەو مەرجەیان تێدا نیە. یان، کاری (ڕەنگ دانەوە) هەیە، بەلاّم کاری (ڕەنگ دان) بێ واتایە. بەهەمان شێواز، هەردوو کاری (بادان و بادانەوە) لە یەکتری جودابوونەتەوە بە (واتا)، بەلاّم (تاودان و تاودانەوە) ئەو مەرجەیان تێدا نیە. کەواتە مەرجی چێ بوونی (کاری لێکدراو) بە (بژار)ە، نەك بە گشتی و لە ئەو کارە لێکدراوەدا، مەرجی (واتاگۆڕین) بریتیە لە بەردی بناغە.

٨/٥: کاری (دان) وەك کارێکی ناسادە:

لە ڕێزمانی کوردیدا، کاری ناسادە پۆلێنکراوە بۆ (کاری داڕێژراو) و (کاری لێکدراو). لە ئەم ڕووەوە، کاری (دان) دابەشبوونێکی جوانی تێدا هەیە، بۆ پۆلێن کردنێکی هوردتر و کاریگەرتر. بۆ نموونە، لە ئەو ئیشانەدا کە ئێمە ئەنجامماندا داوە، سێ خانە دیاریکراوە بۆ داهێنانی کاری ناسادە، وەك: (بڕوانە بۆ کتێبی ڕێزمانی کاری ناسادە/ هەولێر ٢٠١٤).

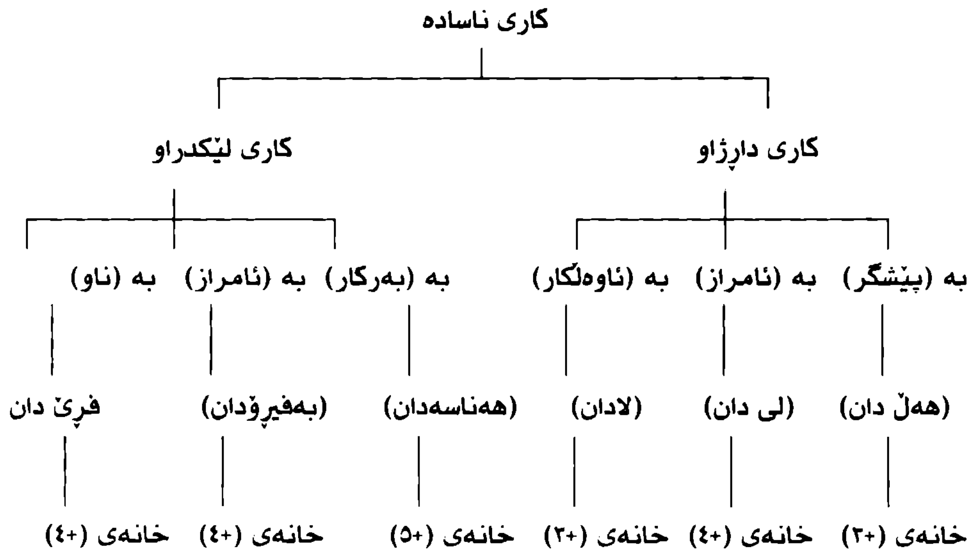
<u>یەکەم</u>: خانەی (+ ٢)، واتە ئەو خانەیەی کە پێشگری واتاگۆڕ هەڵ دەگرێت، وەك: پێشگری (هەڵ، دا، ڕا، ڕۆ) بۆ داهێنانی واتای داڕێژراو لە چەندین (کاری داڕێژراو)دا. یان، پێشگری ئاوەڵکاری (بەر، دەر، وەر، لا، پێش، پاش، ژێر، دوا) بۆ چێکردنی (کاری داڕێژراو). پێشگری ناوی وەك (فڕێدان، هاندان، گاڵدان،...) بۆ چێکردنی (کاری لێکدراو).

<u>دووەم</u>: خانەی (+٤)، واتە خانەی ئامرازی پەیوەندی، کە دەشێت دووجۆر چالاکی بنوێنێت، وەك: ئامرازی پەیوەندی بە ڕووتی و بەبێ تەواوکەر بۆ چێکردنی (کاری داڕێژراو) لە چەشنی (لێدان، پێوەدان). یان، ئامرازی پەیوەندی بارگەدار بۆ چێکردنی واتایەکی تازە لە (کاری لێکدراو)، وەك (بەفیڕودان) لە دەست دان، لە دڵدان،...).

سێیەم: خانەی بەرکاری ڕستەسازیانە لە خانەی (+٥)دا بۆ چێکردنی (کاری لێکدراو)، وەك (هەناسەدان، وچان دان، پشوودان،...).

ئەو دابەش کردنەی کە لە سەر نموونە ناسادەکانی کاری (دان)دا خرایەڕوو کەڵکێکی زۆر جوان و کاریگەر دەبەخشێت بۆ دابەشکردنی (کاری داڕێژراو) و (کاری لێکدراو) بۆ سێ لق لە هەر جۆرێکدا. لە لایەکی ترەوە، بڕشتی خانەکانی (+٢، +٤، +٥) دەرخرا، چونکە بارگەی ئەو خانانە کە بریتین لە (پێشگر، ئامرازی پەیوەندی بەرکار) دەبن بە (کەرتی بەرایی) لە کاری ناسادە. لە ئیشەکانی ئێمەدا ئەو خانانە ژمارە

ڕێژکراون و ئەو کەسەی مەبەستی بێت کە بەشێوەیەکی هوردتر لە پلیکانەی ئەو خانانە تێ بگات، دەتوانێت ئیشەکانی ئێمە بخوێنێتەوە. لە کۆتایی ئەم بەشەدا، دەتوانین نەخشەیەك بخەینەروو و دابەشبوونێکی ڕوونتر و رەوانتر پێشکەش بکەین بە ڕێزمانی کاری داڕێژراو و کاری لێکدراو، بەلاّم لە روانگەی کاری (دان)ەوە. نەخشەی (١/٥).

نەخشەی (١/٥): نەخشەی دابەشبوونی کاری ناسادە

٩/٥: پوختەکاری:

- کاری (دان) ئەگەر بە رووتی بەکارهێنرا، ئەوا واتایەکی تابۆ هەڵ دەگرێت. لە ئەم واتایەدا، کارێکی لێکدراو چێ دەبێت و کەرتی بەرایی لە ئەم کارە دەبێت بە (واتاگۆڕ). لە بەر باری (تابۆیی)، دەشێت کەرتی بەرایی گۆنەکرێت و کەرتی دوای (کاری دان) بە رووتی بمێنێتەوە.

- کاری (دان)، بە ڕووتی، بۆی هەیە پاشگری دووپاتی (ەوە) وەربگرێت و ببێت بەکاری (دانەوە)، واتای ئەم کارە تازەیە خوار دەبێتەوە بەرەو (چێژتنی ئەنجامی کردەوەی خراپ).
- کاری (دان) وەك کارێکی تێپەڕە، بۆی هەیە (بەرکاری ڕاستەوخۆ) وەربگرێت. لە ئاستی ئەو بەرکارەدا، دیاردەیەك دەردەکەوێت، وەك:

یەکەم: لە ئاستی (بەرکار)ی بەرجەستەدا، کاری (دان) بە پتەوی و بە ڕەسەنی دەمێنێتەوە.

دووەم: لە ئاستی (بەرکار)ی واتاییدا، کاری (دان) بۆی هەیە شل ببێتەوە و دابشلێت بەرەو ڕۆڵی (کاری یاریدەدەر)، وەك (هەناسەدان).

- وەك حەشارگەیەکی ڕێزمانی کوردی، جۆری (بەرکاری ڕاستەوخۆ) بە (بەرجەستەیی) و بە (نابەرجەستەیی) دەبێت بەهۆی واتای (لێکدراو) لە کاری (لێکدراو)دا. لە ئەم ڕووەوە، هەر بەرکارێکی نابەرجەستە، وەك: (هەناسە، وچان، هەنیسك،...) دەبێت بەهۆی وەرچەرخانی کاری (دان) بەرەو کاری یاریدەدەر.
- هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) بۆیان هەیە کاری لێکدراو دابهێنن و لە بوارێکی بەرتەسکدا بۆیان هەیە هەمان کەرتی بەرایی وەربگرن، وەك (دەنگ دان و دەنگ دانەوە).
- هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) بۆیان هەیە کاری دارێژراو چێ بکەن و لە هەندێك نموونەدا هەمان کەرتی بەرایی بگوزەرێنن، وەك (هەڵ دان و هەڵ دانەوە).
- هەردووکاری (دان) و (دانەوە) بۆیان هەیە پێشگری ناوی وەربگرن و لە هەندێك نموونەدا هەمان کەرتی بەرایی وەربگرن، وەك: (بادان و بادانەوە).

- وەك لـە خاڵـەکانی پێشـتردا باسـکرا، دەشـێت دووجـار کـاری (دان) بکەوێتەبـەر چالاکی (واتاگۆڕکێ)، جارێك بە پێشگرێك و جارێك بە پاشگری دووپـاتی (ەوە)، لـە هـەمان نموونـەدا، وەك (هـەڵ + دان + ەوە)، (دەنـگ + دان + ەوە)، (بـا + دان + ەوە).
- کاری (دانەوە) بۆی هەیە ببێت بە (رەنگ دانـەوە)، کەچـی کـاری (دان) بـۆی نیـە ببێـت بـە (رەنـگ دان)، چـونکە هـەردوو کارەکـە (دان) و (دانـەوە) دوو بنکـەی واتایی جیاوازیـان هەیـە. لـە ئـەم روانگەیـەوە، نموونـە زۆرن کـە لـە سـەر بنکـەی کـاری (دانـەوە) داهێنـراون، نـەك لـە سـەر بنکـەی کـاری (دان)، وەك: (کاردانـەوە، واتادانەوە، وەڵام دانەوە،...).
- بـەپێی نـاوەڕۆکی خـاڵی پێشـوو، لـە نموونـەی (رەنـگ دان و دەنـگ دانـەوە)دا، هەردوو کاری (دان) و (دانەوە) بەتەریبی روویان کردوە لە وشەی (دەنـگ)، نـەك بە (یەك لە دوای یەك)، چونکە بنکەی جیاواز پێك دەهێـنن بـۆ دروسـت کردنـی (کاری لێکدراو). بە ئەم پاساوە، دەتوانین بڵێین پاشگری (ەوە) واتاگۆڕێکی کۆنـترە لە ئەو واتاگۆڕانەی کە دەکەونە پێش کاری (دان).
- هەردوو کاری (دان بە...) و (دان لە ...) بۆیان هەیە کۆلکەی (بەرکار) بگوزەرێنن لە رێزمانی کاری لێکدراودا، وەك:

پەرە (بە...)دان : پەرە پێ دان

توانج (لە...) دان : توانج لێ دان

- پێ دەچێت كە دوو خوێندنەوەی رێزمانی هەبێت بۆ (كاری لێكدراو), وەك خوێندنەوەی رستەسازیانەو خوێندنەوەی واتاسازیانە. وەك لە سەر نموونەی (شیلان هەناسە دەدات بە نەخۆشەكە):

یەكەم: خوێندنەوەی رستەسازیانە:

شیلان : بكەر
هەناسە : بەركار — تێپەڕ
دەدات : كار
به ئامرازی پەیوەندی
نەخۆشەكە : بەركاری ناراستەوخۆ

تێپەڕ + بەركاری ناراستەوخۆ

دووەم: خوێندنەوەی واتاسازیانە:

شیلان : بكەر
هەناسە دەدات — كاری لێكدراو — تێنەپەڕی واتایی
بە : ئامرازی پەیوەندی
نەخۆشەكە : بەركاری راستەوخۆ

تێپەڕی واتایی

بێگومان، ئەم جۆرە خوێندنەوەیە ئەو کارانە دەگرێتەوە کە بەکۆلکەی (بەرکار)ی ڕستەسازیانە واتای لێکدراو چێ دەکەن و کاری لێکدراو پێك دەهێنن.

- کاری (دان)، لە پاش ئەوەی واتاکەی دەگۆڕێت. بۆی هەیە جارێکی تر بکەوێتەبەر میکانیزمەکانی (واتادانەوە)، وەك (هەڵ دان : فڕێ دان بەرەو بەرزی)، یان (هەڵ دان : هەڵ کێشانی کەسێك بەرەو بەرزی، بەڵام بە درۆ، یان فشکردنەوەی کەسێکی ناشایستە).

سەرچاوە:

- د. شێرکۆ بابان، گەشتێك بەنێو ڕێزمانی کاری (دان)دا، گۆڤاری ئەکادیمی، ژمارە (٤)، هەولێر ٢٠٠٦.
- محەمەد مەعرووف فەتتاح، کار پۆلێن کردن بەپێی ڕۆنان، گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)، ژمارە (٣٩)، بەغدا، ١٩٨٩.
- مەحموود فەتحوڵلا، نامەی ماستەر، کار تەواوکردن لە کوردیدا، زانکۆی سەلاحەدین.
- مەزن عوسمان، هەندێك لە بەراورد و لە سەرنجی زمانەوانی، هەولێر، ٢٠٠٨.
- بەکر عومەر عەلی، کاری لێکدراو و چەند سەرنجێك، گۆڤاری زانکۆی سلێمانی بۆ زانستە مرۆڤایەتیەکان، ژمارە (٤)، سلێمانی ١٩٩٩.
- د. یوسف شەریف، کاری لێکدراو لە کوردی و فارسیدا، نامەی دکتۆرا، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر ١٩٩٨.
- د. ئەورەحمانی حاجی مارف، ڕێزمانی کوردی، کردار، سلێمانی، ساڵی ٢٠٠٠.

بابەتی شەشەم

سێتی ڕێزمانی وەك كەرەستەیەك بۆ فێركردن لە وانەی ڕێزماندا

١/٦: دەستپێك:

لە زمانی كوردیدا, زاراوەی (سێت) بەرانبەر بە (دەستە، تاقم، پێڕ) دەوەستێت واتای ئەوە دەبەخشێت، كە هەندێك پارچە و پارچۆلكە دەبن بە (ئەندام) لە نێو تاقمێكدا و ئەو تاقمەیش سیمای (یەكتری تەواو كردن) بە میچەكانی, یان بە پارچەكانی, دەبەخشێت، لە ڕاستیدا, وشەی (سێت) وەك چۆن لە زمانی ترەوە وەرگیراوە، هەر ئاوهایش لە زمانی كوردیدا برەوی پەیدا كردوە. ئەگەرنا, لەزمانەكەدا چەندین وشە هەیە كە بتوانێت جێگای بگرێتەوە وەك (دەستە، پێڕ، تاقم، خێڵ, پۆل, ریز...). ئەوەیش لەیاد نەكەین كە لە ژیانی ڕۆژانەدا چەندین جار واتای (سێت) بەرجەستە دەبێت لە نێو ئەو كەرەستانەدا كە بەكاریان دەهێنین. بۆ نموونە, ئەگەر سێتێكی قاوە خواردنەوە پارچەیەكی دیار نەبێت, یەكسەر پێی دەزانین, چونكە ئەو پارچە نادیارە پەیوەندی (سێتایەتی) لەگەڵ پارچەكانی دیكەدا هەیە. لە وانەی ڕێزماندا, بە تایبەتی لە ڕێزمانی جێناودا, سیمای (سێتایەتی) زۆر زۆر كاریگەرە و ڕۆژانە مامۆستا و قوتابی بەكاری دەهێنن، بەڵام هێشتا لەوانەی ڕێزماندا نەبوە بە بابەت. بێگومان, وەك بیری منداڵ سرك و ژیر و زرنگە، ڕەنگە بەپێش مامۆستا بكەوێت و هەر بە پەیوەندی (سێتایەتی) بتوانێت هەندێك هەڵە ڕاست بكاتەوە, یان هەندێك نموونەی باس نەكراو بخاتە بەر بەرەو. بە هیوایین بتوانین نەختێك برەو بدەین بە ئەو بابەتە گرنگە و بتوانین مامۆستایانی بەڕێز لە كەڵكی (سێتی ڕێزمانی) نزیك بكەینەوە.

٢/٦: مۆرفیمی ئێستایی (ـە):

بۆ نموونە، ئەگەر ڕوو بکەین لە ڕستەیەك، وەك: (ئەو جوانــە)، ئەوا نموونەیەك دروست دەبێت بۆ کەسی سێیەمی تاك. ئەمە و وەك سێ کەسی ڕێزمانی هەیە، دەتوانین ئەو ڕستەیە بدەین لە هەرسێ کەسەکە (من، تۆ، ئەو) وەك: (من جوانــم، تۆ جوانــیت، ئەو جوانــە). ئەو ڕستانە سێتێکی بنەڕەتی و (سیانی) پڕ دەکەنەوە، بەڵام ئەوسێتە دیوی (کۆ)ی هەیە وەك: (٢×٣=٦):

من جوان(م): ئێمە جوان(ین)
تۆجوانی(یت): ئێوە جوان(ن)
ئەو جوان(ە): ئەوان جوان(ن)

لە ئەم سێتە شەش کەسیەدا، تەنیا هەرکەسی ڕێزمانی گۆڕاوە، بەڵام لە گەڵ مۆرفیمی ئێستاییدا (سێت) دروست بوە، وەك:

سێت = (م، یت، ە، ین، ن، ن)

وەك ئەو پارچانە بوون بە ئەندامی یەك (سێت)، دەشێت و دەبێت یەك ناوی ڕێزمانییان لێ بنرێت لە بۆ ئەوەی جودا ببنەوە لە سێتە هاوڕوخسارەکانی تر. ئەوەیش لە یاد نەکەین کە ئەندامانی ئەو سێتە (خزمایەتی)یەکی پتەو لە نێوانیاندا هەیە و ئەوەی لە بۆ مۆرفیمی ئێستایی دەگوترێت، دەشێت بۆ ئەوانی دیکەیش ڕاست بێت. لە ڕووی بەراوردەوە، لەگەڵ زمانانی دیکەدا، ئەندامەکانی ئەو سێتە ڕێزمانیە بریتین لە (کار) لە زمانی ئینگلیزیدا و بەرانبەر بە ڕێژەکانی (am-is-are) دەوەستن. کەواتە، بەکارهێنانی سێتی ڕێزمانی (ناسنامە)ی بابەتەکان دەردەخات و ڕێژەکانی کاری (بوونی ئێستایی) بە جوانی بە تەواوی دەدۆزێتەوە. بەرانبەر بەئەم نموونانە، ئەگەر کارێکی

دیکە وەربگرین. وەك (کەوتن)، ئەوا ڕیزێکی دیکە پەیدا دەبێت، وەك:

من کەوت (م): ئێمە کەوت (ین)
تۆ کەوت (یت): ئێوە کەوت (ن)
ئەو کەوت (-): ئەوان کەوت (ن)

کەواتە سێتە ڕێزمانیەکە ڕوخسار دەگۆڕێت و دەبێت بە:

سێت= (م، یت، -، ین، ن، ن)

ئێستا ئەگەر ئەندامانی هەر دوو سێتەکە بەراورد بکەین، دەبینین کە جیاوازییەك هەیە و گشت ئەندامەکانی هەر دوو سێتەکە بەتەواوی نابن بە یەك. لە ڕووی ڕێزمانەوە، ئەو دوو سێتە دەبێت دوو ناوی ڕێزمانی جیاوازیان هەبێت، هەر بۆ پراوە، لەزمانی ئینگلیزیدا جێناوی (م) بەرانبەر بە (I am) دەوەستێت بەلآم هەمان جێناو (م) لە سێتی دووەمدا بەرانبەر بە (I) دەوەستێت. کەواتە، لە سێتی یەکەمدا هەر ئەندامێك بریتیە لە ڕێژدیەکی کاری بوونی ئێستایی (verb to be) و لە سێتی دووەمدا هەر ئەندامێك بریتیە لە (جێناو)ێك.

٦/٣: کاری (ڕاگەیشتن):

لە ئاستی سێتی ڕێزمانی، هەر کارێکی تێنەپەڕی وەك (گەیشتن) سێ ڕوخساری بنەڕەتی هەیە، وەك: (گەیشتن، گەیاندن، گەیەنران). ئێستا ئەگەر یەکێك لە ئەندامانی ئەم سێتە پارچۆلکەیەك وەربگرێت. وەك پاشگری دووپاتی (دوە)، ئەوا هەرسێ ئەندامەکە دەبێت وەری بگرن: (گەیشتنەوە، گەیاندنەوە، گەیەنرانەوە). بێگومان، هەر سێ ئەندامی سێتەکە پاشگری (دوە)یان وەرگرتوە و هەرسێکیان واتایان گۆڕاوە و واتایەکی تازە پەیدا

بوە. بەرانبەر بە ئەم دیاردەیە, دەشێت ڕوو بكەینە پێشگری واتا گۆڕ (ڕا), كە دەچێتە سەر كاری (گەیانـدن) و دەی كـات بـە (ڕاگەیانـدن), وەك: (ڕاگەیشـتن، ڕاگەیانـدن، ڕاپەڕاندن). لەم ئاستەدا, سەرنجێكی ورد لە هەردوو سێتەكە دەری دەخات كە چاوگی (ڕاگەیاندن و ڕاگەیەنران) برەویان هەیە و هیچ درێغیەك نانوێنن لە (ئاخاوتن)دا, كەچی چاوگی (ڕاگەیشتن) سستە و لە زمانی ڕۆژانەدا برەوی نیە. كەواتە, سێتە ڕێزمانیەكە كەلكێكی بەخشی و كارێكی لەچەشنی (ڕاگەیشتن)ی دۆزیەوە. هەر بۆ پرۆڤە, بۆچی بتوانین بڵێین: (من ڕاگەیەنرام), ئەدی بۆچی نەتوانین بڵێین: (من ڕاگەیشتم), لەسەر ئەندازە و پێوانەی: (من گەیشتم). لە ڕاستیدا, ئەگەر سێتی ڕێزمانی بكەوێتە كار دەشێت گشت تاقمەكان یەك بخرێنەوە و دەشێت هەر پارچەیەكی (سەرگەردان) بگەڕێتەوە بۆ نێو ئەو كلۆرییەی كە لە جەستەی سێتەكەدا بەجێی هێشتوە.

٤/٦: چاوگی (بكەر نادیار):

وەك لەكاری (ڕاگەیشتن)دا بەكار هێنرا, هەر كارێك دەتوانێت سێ جۆر لە ڕێژە پڕ بكاتەوە لە هەمان (دەمكات)دا, وەك:

- بە تێنەپەڕی, وەك:

من گەیشتم: ئێمە گەیشتین
تۆ گەیشتیت: ئێوە گەیشتن
ئەو گەیشت: ئەوان گەیشتن

- یان، بە تێپەڕی, وەك:

من گەیاندم: ئێمە گەیاندمان
تۆ گەیاندت: ئێوە گەیاندتان
ئەو گەیاندی: ئەوان گەیاندیان

یان, بە بکەرنادیاری, وەك:

من گەیەنرام: ئێمە گەیەنراین

تۆ گەیەنرایت: ئێوە گەیەنران

ئەو گەیەنرا: ئەوان گەیەنران

بێگومان, سێ گرووپ لە ڕێژە پەیدا بوون و دەشێت هەر یەك لە ئەو گرووپانە بە (چاوگ)ێك بناسینەوە. لە زمانی کوردیدا، گشت ڕێزماننووسێك دەزانێت کە دەستەی یەکەم بە هوردی و بەسفتی لە پەرێزی چاوگی (گەیشتن)دا جێیان دەبێتەوە ، بە هەمان شێوە نموونەکانی گرووپی دوەم لە پەرێزی چاوگی (گەیاندن)دا جێیان دەبێتەوە. پاشان, ئەگەر سەرنج بخەینەسەر نموونەکانی گرووپی سێیەم, دەتوانین پەرێزێك بۆ چاوگێك لە چەشنی (گەیەنران) دروست بکەین. کەواتە, چاوگیش سێتی هەیە لە بەستندا:

سێت = گەیشتن، گەیاندن، گەیەنران

بە واتایەکی دی, بە بڕشتی (سێت) توانیمان جۆرێك لە چاوگ بدۆزینەوە لە چەشنی (چاوگی بکەر نادیار) و مۆرکێکی دی بۆ زمانەکان دیاری بکەین, کە لە زمانە بەرچاویەکاندا بردوی نیە. بێگومان ڕێزماننووسان هەر دەبێت ڕۆژێك لە ڕۆژان (چاوگی بکەرنادیار) لە گەڵ دووجۆرەکەی دیکەدا ڕیز بکەن, چونکە:

١- چاوگی بکەرنادیار (ڕاگەیەنران) یەك پارچەیە, وەك: چاوگەکانی دیکە (گەیشتن، گەیاندن).

٢ چاوگی بکەرنادیار گشت کاری زمانەکە دەگرێتەوە, چی (تێنەپەڕ) و چی (تێپەڕ).

٣ چاوگی بکەرنادیار هێزی تێپەڕینی خۆی هەیە و بە چاوگی (تێنەپەڕ) ناسراوە.

٤ چاوگی بکەرنادیار بریتیە لە دایکی ڕیزە وشەیەکی داڕێژراو لە چەشنی (نووسراو، کوژراو، گەیەنراو، هەڵکراو، سووتێنراو، کەوێنراو، جووڵێنراو، ...)

کەواتە، هەر ڕێزماننووسێك ئەگەر بیەوێت قاوغی ڕێزمانی زمانانی تر بشکێنێت، دەشێت لەئەوە تێ بگات کە ئەم زمانە سروشتیەی ئێمە، وەك زمانی میللەتانی دیکە، مۆرکی تایبەتی خۆی هەیە و ئەو مۆرکە دەبێت بەرجەستە بکرێت بەڕێزمان.

٦/٥: کارەکانی جووڵە و بزووتن:

وەك لە ڕێزمانی کوردیدا زانراوە: هەر کارێکی تێنەپەڕ بۆی هەیە بە کەرەستەی (ێن) ببێت بە (تێپەڕ)، وەك:

سووتان: سووتاندن

کەوتن: کەواندن

خەوتن: خەواندن

لە ڕاستیدا، ئەم سێتە دوانیە بەرکراوەیە و ڕووبەری گشت کارە تێنەپەڕەکان دەگرێتەوە، بەڵام لە ئاستی چەند کارێکدا دادەمێنێت، وەك:

ڕۆیشتن، چوون، هاتن

لە زمانی کوردیدا، بە جۆرێك لە زۆرەملێی ڕێزمانی سێتە ڕێزمانیەکە بەسەریاندا چەسپێنراوە، وەك:

ڕۆیشتن: ڕواندن

چوون: پواندن

(دەر) چوون: (دەر) چواندن

(دا) چوون: (دا) چواندن

(هەڵ) چوون: (هەڵ) چواندن

(ڕۆ) چوون: (ڕۆ) چواندن

یان وەك:

هاتن: هێنان: هانین

(دەر)هاتن: (دەر)هێنان: (دەر) هانین

(هەڵ) هاتن: (هەڵ) هێنان: (هەڵ) هانین

(دا) هاتن: (دا) هێنان: (دا) هانین

(ڕا) هاتن: (ڕا) هێنان: (ڕا) هانین

بێگومان, گشت كوردیزانێك دەزانێت كە جیاوازیەكی بنەڕەتی هەیە و كرۆكی سێتە ڕێزمانی (سووتان: سووتاندن) بە جوانی و بە سفتی نەچەسپاوە، وەك:

١- چاوگەكانی (ڕواندن، چواندن، هانین) سیمای چەكووشكاریەكی نابەجێیان پێوە دیارە.

٢- چاوگی (هێنان) لە چاوگێكی سەربەخۆ دەچێت و ئەو چاوگە كلۆری سێتەكەی پڕ كردوەتەوە, وەك چۆن كاری (خستن) لە جیاتی كاری (كەواندن) بەكار دەهێنرێت.

كەواتە, چەند كارێك لە چەشنی (ڕۆیشتن، چوون، هاتن) جودا دەبنەوە و بۆ سێتەكە ملكەچ نابن. هۆی جودا بوونەوەی ئەم چاوگانە لە چاوگە تێنەپەڕەكانی دیكە بۆ چەند ڕاستیەك دەگەڕێتەوە وەك:

١- ئەم كارانە جوولە و بزووتن دەنوێنن و بكەرەكەیان چالاكە, بەلاّم كارەكانی دیكە ڕووداوێك پیشان دەدەن كە (بكەر)ەكەیان سستە.

٢- بكەری ئەو چاوگانە (وزە) خەرج دەكات. واتە, سەرچاوەیەكی وزە پێویستە وەك: (پیاوەكە ڕۆیشت).

٣- چاوگی (ئاندن) گشت کاتێك بکەرێکی سست لا دەبات و بکەرێکی کارا دادەمەزرێنێت, هەر لە بەر ئەوە, ناتوانێت بکەری کارەکانی بزووتن لابدات, چونکە چالاك و کارایە.

٦/٦: کاری (ناساندن):

ئەگەر سەرنج لە کارە تێپەڕەکان بدەین، دەبینین کە هەر هەموویان سێتێکی دوانی دروست دەکەن, وەك:

ناسین: ناسران

کوژتن: کوژران

کێلان: کێلران

خواردن: خوران

مژین: مژران

ئەمجا, ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەر کارە تێنەپەڕەکان, دەبینین کە سێتێکی سیانی دروست دەکەن, وەك:

سووتان: سووتاندن: سووتێنران

کەوتن: کەواندن: کەوێنران

خەوتن: خەواندن: خەوێنران

سەبارەت بە مەبەستی ئەم کۆپلەیە, دەبینین کە کاری (ناساندن) لە دەستەی یەکەمە و کەچی سێتەکەی دەستەی دووەمی پەسەند کردوە, وەك: (**ناسین: ناساندن:**

ناسێنران). کەواتە، یاساکانی ڕێزمان کورت دەهێنن، ئەوەتا کاری (ناسین) تێپەڕە، کەچی جارێکی دیکە کراوە بە (تێپەڕ). بێگومان، بە ئەم کردەوە دەگمەنەی کاری (ناسین) هەردوو سێتەکە دەکەونە گەڕ. بە بۆچوونی ئێمە، وەك چۆن کاری تێپەڕی (ناسین) هەیە، هەر ئاوهاش کاری تێنەپەڕ (ناسان)یش هەبوە. هەر بۆ نموونە، چەندین کاری دیکە هەن، کە هێزی تێ پەڕینیان بە (نیشانەی ڕابردوو) دەگۆڕێت، وەك:

تێپەڕ	تێنەپەڕ
گۆڕین	گۆڕان
دڕین	دڕان
بڕین	بڕان
مژین	مژان

ئەوەی سەیرە، ئەوەیە کە کاری تێپەڕی (ناسین) سێتی (ناسین: ناسران)ی دروست کردوە و کاری (ناسان)یش سێتی (ناسان: ناساندن: ناسێنران)ی دروست کردوە. هۆی ئەم تەم مژە و لێڵیە دەگەڕێنەوە بۆ ئەو ڕاستیەی کە کاری (ناسان) سست بوە و لە بەرچاو نەماوە، بەڵام دیوی (ناساندن) و (ناسێنران)ی ماوەتەوە. جوانترین بەڵگە بۆ ئەم ڕاستیە ئەوەیە کە کاری تێپەڕی (ناسین) واتای (ناساندن) نادات، بەهەمان شێوە چاوگی (ناسران)یش واتای چاوگی (ناسێنران) نادات. کەواتە، ڕەنگە ریسای (سێتایەتی) توانیبێتی ئاسەواری کارێك بدۆزێتەوە لە چەشنی (ناسان)، کە ڕەنگە شەش ڕێژە دروست بکات، لە چەشنی:

من ناسام: ئێمە ناساین

تۆ ناسایت: ئێوە ناسان

ئەو ناسا: ئەوان ناسان

تـۆ بلێیـت, لـە گۆشـەیەكی ئـەم نیشـتمانەدا ئـەم جـۆرە بـەكار هێنانـە بـرەوی هەبێت.

٧/٦: ئامرازی پەیوەندی (لە):

هەردوو ئامرازی پەیوەندی (لە) و (بە) سێتێكی سیانی پێك دەهێنن لە چەشنی

(لەـ: لە ـ ەوە: لە ـ دا)

(بە ـ بە ـ ەوە: بە ـ دا)

ئەم سێتانە دەشێت ناوێك وەربگرن, وەك:

لە (هەولێر): لە (هەولێر)ەوە: لە (هەولێر)دا

یان دەشێت جێناوی جودا بەكار بهێنین وەك:

لە (تۆ): لە (تۆ)ەوە: لە (تۆ)دا

بە (تۆ): بە (تۆ)ەوە: بە (تۆ)دا

ئێستایش, ئەگەر ئەم سێتە سیانیە بخەینە بەر (جێناوی لكاو) وەك:

لێ(ت): لێ(ت)ەوە : (لێتدا)

پێ(ت): پێ(ت)ەوە: پێ (ت)دا

دەبینین کە ڕوخساری (لەتۆدا) ناشێت بکرێت بە (لێیتدا*). کەواتە, بە زەبری (سێتایەتی) توانیمان دیاردەیەکی سەیر بدۆزینەوە. ئەوەی سەیرە دەگۆترێت: (نامەکەم پێتدا نارد), کەچی ناگوترێت: (نامەکەم لێیدا گرت)*, بەرانبەر بە (نامەکەم لە ئەودا گرت).

٨/٦: پوختەکاری:

- بۆ زمانی کوردی, کە زمانێکی زۆر ئاڵۆزە و ڕێزمانەکەی زۆر بێ خزمەتە, ڕێزمانی (سێتایەتی) کەلکێکی گەورە دەبەخشێت بە تایبەتی لە هۆبەکانی خوێندن و لە ناوەندەکانی توێژینەوەی زمانەوانیدا.
- ئەگەر ڕێزمانی (سێت) بکەوێتە کار, منداڵە چاوگەشەکان کەرەستەیەکیان دەست دەکەوێت کە مامۆستاکان تەنگەتاو بکەن، بە پرسیاری (دروست و بەجێ) و بە ڕەخنەی (کاریگەر و بنیادنەر).
- لە سێتی ڕێزمانیدا، پێویستە گشت ئەندامەکانی سێتەکە بخەینە کار بۆ ئەوەی بگەینە بنی گۆمە لێخەکان.
- بە برشتی (سێتی ڕێزمانی), دەتوانین هێڵی سووری ڕێزمانی لە نێوان بابەتەکاندا بکێشین و دەتوانین هەر بابەتێك بخەینە سەر ڕەفەی خۆی لە کتێبخانەی نێو بیری منداڵاندا.
- بۆ نموونە, لە ڕێزمانی تۆمارکراودا, جیاوازی نێوان ئەم دوو لاسێتە جێناوە:(م، یت، ــ، یت، ن، ن) یان (م، یت، ە، ین، ن،ن), هەر لە کەسی سێیەمی تاکدایە, چونکە دیارە لە ڕێزمانی ئێستایەتیدا هەر شەش ئەندامەکەی هەردوو سێتەکە لە یەکدی جودا دەبنەوە. بۆ نموونە, جێناوی (م) لە گرووپی یەکەمدا بە هیچ جۆرێك یەکسان نیە بە جێناوی

(م) لە سێتەکەی دیکەدا، بە هەمان شێوە هەر شەش ئەندامەکەی سێتی یەکەم خزمی یەکدین و هاوجێن، بەلاّم ئەندامەکانی سێتەکەی دیکە بریتین لە سێتێکی سەربەخۆ، لەگەڵ ئەوەیشدا هەرچەندە کە خزم و هاوجێ بن، بەلاّم لە ڕێسای سێتایەتیدا هەردوو سێتەکە لە یەکدی جودا دەبنەوە.

- لە نێو ئەم نووسینەدا، زەبری (سێتی ڕێزمانی) گەیشتنە چەند بابەتێکی دەگمەن، وەك:

- ڕێزمانی مۆرفیمی ئێستایی (ە)
- ڕوخساری کاری (ڕاگەیشتن).
- هەبوونی چاوگی (بکەر نادیار).
- تایبەتمەندی لە کارەکانی (بزووتن)دا
- تایبەتمەندی لەکاری (ناسان)دا
- نەبوونی ئامرازی پەیوەندی (لێ دا)

بێگومان، ئەم بابەتانە بە زەبری زمانی ئەدەبی باس دەکرێن، بەلاّم مەرج ئەوەیە کە بە شرۆڤەکاری زانستیەوە بێخ و بنجیان بۆ منداڵە چاو گەشەکان دەربهێنن. لە ئەم ڕووەوە، ڕێزمانی (سێت) کاریگەری زانستی خۆی هەیە و ناهێڵێت بیری مامۆستایان، یان بیری قوتابیان، لە ئاستی ئەو بابەتە هوردانە پەرت ببێت و چاوی بیر گێلەیان تێدا بکات. لە گەڵ ئەوەیشدا، لە وانەکانی ڕێزماندا بە ڕەهایی دەرگای گفتوگۆ و گەنگەشە دەکاتەوە.

٩/٦: بەرەنجامی پێشکەوتوو:

سێتی ڕێزمانی بریتیە لە ئەو پەیوەندیەی کە چەند ئەندامێك یان چەند پارچەیەك دەبەستێت بە یەکەوە، بۆ نموونە, سێتە جێناوی دوەم (م، ت، ی، مان، تان، یان) بریتیە لە سێتی ڕێزمانی. یان, سێتە جێناوی یەکەم سێ لاسێتی هەیە, وەك:

لاسێتی (١): (م، یت، ێت، یت، ن، ن)

لاسێتی (٢): (م، یت، ـ، یت، ن، ن)

لاسێتی (٣): (م، یت، ـە، یت، ن، ن)

لە سێتی دوەم و لە ئەو سێ لاسێتەدا, تەنها جێناوی (م) چوار جار دووبارە بوەتەوە, ئەو جێناوانە جیاوازن لە یەکتری چونکە سێتەکان و لاسێتەکان جیاوازن, وەك:

- لە لاسێتی (١)دا, جێناوی (م) سادەیە, جێنەگۆڕە, هەر ڕۆڵی (بکەر) دەبینێت, لە سیستمی ئەکیووزەیتیڤە, هەر لە ڕانەبردوو بەکار دەهێنرێت.
- لە لاسێتی (٢)دا, جێناوی (م), سادەیە, جێنەگۆڕە, ڕۆڵی (بکەر) دەبینێت لە کاری تێنەپەڕدا و ڕۆڵی بەرکاریش لە کاری تێپەڕدا, لە سیستمی ئێرگەیتیڤە و هەر لە ڕابردوودا بەکار دەهێنرێت.
- لە لاسێتی (٣)دا, جێناوی (م), ناسادەیە و مۆرفیمی ئێستایی (ـە)ی شاردوەتەوە, جێنەگۆڕە, ڕۆڵی (بکەر) دەبینێت لە کاری تێنەپەڕدا و ڕۆڵی بەرکاریش لە کاری تێپەڕدا, لە سیستمی ئێرگەیتیڤە و هەر لە ڕانەبردووی (بوون و هەبوون) و (ڕابردوو تەواو)دا بەکار دەهێنرێت.

- لە سێتی (دوەم)دا, جێناوی (م), سادەیە, جێگۆڕە, ڕۆڵی (بەرکار) دەبینێت لە کاری لە ڕانەبردوودا (سیستمی ئەکیووزەیتیف), ڕۆڵی (بکەر) دەبینێت لە (بوون و هەبوون) و لە ڕابردوودا (سیستمی ئیرگەیتیف), لە سیستمی ئیرگەیتیڤدا ئالۆودەیە بە بەرکارەوە و ئەگەر هیچ (بەرکار)ێك لە ڕیزەکەدا نەبێت, ئەوا جێناوی نادیاری کەسی سێیەمی تاك دەکات بە (بەرکار).

بە ڕاستی, ئەوەی گوترا بریتی بوو لە جیاوازی جێناوی (م) لە هەر سێتێکدا, یان لە هەر لاسێتێکدا, بەڵام ئەوەی لە ئەو چوار جێیەدا بۆ جێناوی (م) گوترا, بۆ هەر پێنج ئەندامەکەی تریش هەر ئاوهایە. کەواتە, ئەوەی لە ئەو خاڵانەی سەرەوەدا گوتراوە, هەر بۆ جێناوی (م) نەگوتراوە, بەڵکوو بۆ ئەو سێتە نووسراوە کە ئەو جێناوەی تێدا ئەندامە. بە ڕاستی, گەمەی سێتایەتی هێندە بەکار و کاریگەرە ڕەگ و ڕیشاڵی ئارێشەکان دەدۆزێتەوە لە ئەو بەزم و ڕەزمە ئاڵۆزەی ڕێزماندا و کۆتایی دەهێنێت بە باڵۆرەی وت و وێژە بێ سەرەداوەکان. سەرەڕای ئەوانە, سێتی ڕێزمانی ڕێگا دەکاتەوە کە ڕێزمانێکی ئەکادیمیانە بنووسینەوە, بە بڕشتی خشتە و نەخشە.

سەرچاوە:

کەڵك لە ئیشەکانی خۆمان وەرگیراوە، ئەوبابەتانەی کە لە پێشتردا بڵاو کراونەتەوە.

بابەتی حەفتەم

کاری ئاراستەدار و کاری ئامرازدار لە رێزمانی کوردیدا

١/٧: دەستپێك:

لە زمانەکەدا، چەند کارێك هەن دیوێکی دیکەیان هەیە، لە ئەو دیوەدا ئامرازی پەیوەندی هەڵدەگرن. بۆ نموونە، کارەکانی (گەیشتن، دان، ناردن... هتد) دەتوانن ببن بە (گەیشتن بە...، دان بە...، ناردن بۆ...، ...). لەڕاستیدا، ئەم دیاردەیە زۆر زۆر بەرفراوانە لە زمانی کوردیدا و ئارێشەیەکی گەورەی ناوەتەوە و زۆرجار بە نارەوایی لێکدەدرێتەوە. هەر لە بەر ئەوە، ئەم جۆرە کارە دەشێت بە دانسقەیی جودا بکرێنەوە و توێژینەوەیان لە سەر بکرێت. بەداخەوە، لە زمانەکەدا هێشتا کێشەی ئامرازی پەیوەندیی بە جوانی خزمەت نەکراوە و هێشتا رێزماننووسان ئەو بایەخەیان بە ئامرازی پەیوەندی نەداوە، کە پێویستە پێی بدرێت. ئەمە و لە زمانی ئینگلیزیدا، ئەگەر شەش هەزار کار تۆمار کرابێت، ئەو کارانە ژمارەیان دەبێت بە سیازدە هەزار کار. بە برِشتی ئەو ئامرازانەی کە هەڵی دەگرن. ئەو جۆرە کارەیش بە (Phrasal Verbs) ناسراوە. واتە، بە (کاری دارِێژراو بە ئامراز) ناوبراون. لە زمانی کوردیدا نە ئامارێك هەیە و نەزانراوە کە ژمارەی ئەو جۆرە کارە چەندە. ئێمە لە ئەو باوەرِەداین کە ئەم دیاردەیە لە زمانەکەی ئێمەدا زۆر چرِو پرِ و ئاڵۆزترە. لە راستیدا، ئەم کێشەیە پرِە لە ئاژاوە و هەرایەکی گەورە بەرپا دەکات، چونکە زمانەکە وەك پێویست خزمەت نەکراوە، بەتایبەتی لە گۆشەنیگای ئامرازی پەیوەندیەوە.

لەگەڵ ئەوەیشدا، ئێمە لە ئەو باوەرِەداین کە جۆرە بابەتی ئاوها بنچینەیی خزمەتێکی گەورە پێشکەش دەکات بە زمانەکە و ئەو دەرگایانە دەکاتەوە، کە بە ئاسانی، بە رێزمانی زمانانی دیکە، ناکرێنەوە. بە هیوایین بتوانین نەختێك تروسکایی بخەینەسەر بابەتەکە و بتوانین دەرگایەك بکەینەوە بۆ گفتوگۆ و بۆ رەخنەی بەجێ.

٢/٧: خشتەی ئامرازی پەیوەندی:

لە سەر نەخشەی (١/٧)، ئامرازەكانی پەیوەندی ریز دەكەین، بۆ ئەوەی بتوانین لە بابەتەكانی داهاتوو كەڵكیان لێ وەربگرین. لە ئەو خشتەیەدا، چەند راستیەك هەیە، وەك:

یەكەم: لە رێزمانی كاردا, سێ ئامرازی بنەڕەتی دیاریكراون، وەك (بۆ، بە، لە).

دووەم: ئامرازەكانی (بە) و (لە) دەتوانن دوو پاشپرتی وەك (دا) و (ەوە) وەربگرن بۆ ئەوەی سێ دیویان هەبێت بۆ سێ بەكارهێنانی جیاواز.

سێیەم: ئامرازەكانی (بە) و (لە) روخساری لكاویان هەیە، وەك (پێ) و (لێ) و ئەو ئامرازانەیش دەتوانن هەردوو پاشپرتەكە وەربگرن.

چوارەم: ئامرازی (لە) دوو روخساری لكاوی هەیە، وەك (لێ) و (تێ).

پێنجەم: ئامرازی (بۆ) نە پاشپرت وەردەگرێت و نە شێوەی لكاوی هەیە.

ئامرازی جودا	ئامرازی لكاو	
	جۆری یەكەم	جۆری دووەم
بۆ ــ	بۆ ــ	ــ
بە ــ	پێ ــ	ــ
بە ــ دا	پێ ــ دا	ــ
بە ــ ەوە	پێ ــ ەوە	ــ
لە ــ	لێ ــ	تێ ــ
لە ــ دا	ــ	تێ ــ دا
لە ــ ەوە	لێ ــ ەوە	تێ ــ ەوە

نەخشەی (١/٧): ئامرازەكانی پەیوەندی

٣/٧: دابەشبوونی ئامرازی پەیوەندی:

ئامرازی پەیوەندی بە دوو ڕێگا دادەبەزێتە نێو ڕێزمانی ڕستە، وەك:

ڕێگای یەکەم: دابەزینی ئامرازی پەیوەندی بۆ نێو پێکهاتەی سەرەکی لە ڕستەدا، کە بریتیە لە (کار). لە ئەم دیاردەیەدا، ئامرازی پەیوەندی بارگەیەك لە چەشنی (کۆمەڵەی ناو) هەڵ دەگرێت و ئەو بارگەیە دەبەستێت بە (بکەر)ەوە، یان (بەرکار)ی ڕستەکەوە. بۆنموونە، کە دەگوترێت:

شیلان گەیشت بە (هەولێر)

پەیوەندیەك پەیدا دەبێت لە نێوان بکەری ڕستەکە (شیلان) و بارگەی ئامرازی پەیوەندی (هەولێر). یان، لە نموونەیەکی دیکەدا، وەك:

من نامەکەم (برد بۆ (ئەو)

پەیوەندیەك پەیدا دەبێت لە نێوان بەرکاری ڕستەکە (نامەکە) و بارگەی ئامرازەکە (ئەو). ئەمە و ڕەنگە ئەم دیاردەیە بایەخی نەبێت، بەڵام دوو دیو ڕیز دەکات بۆ چاوگ، وەك:

کاری بێ ئامراز	کاری ئامرازدار
دیوی (گەیشتن)	دیوی (گەیشتن بە .....)
دیوی (بردن)	دیوی (بردن بۆ .....)

ڕێگای دووەم: لە ئەم ڕێگایەدا، ئامرازەکە ڕوودەکات لە ئاوەڵگوزارەیەکی پەتیو ئەو ئاوەڵگوزارەیە دەبێت بە ڕایەخێك بۆ ئەوەی ڕستەکەی لە سەر ڕابخرێت، وەك:

لەلای نێوە	ئامەکە دەنووسین

لە ئەم دەستەواژەیەدا، ئاوەڵگوزارەكە هیچ دەستدرێژیەك ناكات لە پێكهاتەكانی رستە، وەك لە رێگای یەكەم روودەدات، بەڵكوو قەوارەی رستەكە لە ئامێز دەگرێت و دەی خاتە جێیەكی دی. یان دەتوانین بڵێین: هیچ لە پەیوەندی نێوان پێكهاتەكانی رستەكە ناگۆڕێت، بەڵام هەر هەموویان بە بۆیەی ئاوەڵگوزارە بۆیاخ دەكات. بێگومان، ئەم جۆرەیان جێی مەبەست نیە لە ئەم نووسینەدا. واتە، تەنها ئەو ئامرازانە باس دەكەین كە دەچنە نێو پێكهاتەكانی رستەوە (رێگای یەكەم).

٤/٧: لیستی كاری ئامرازدار:

لە سەر نەخشەكانی (٢/٧) و (٣/٧)، دوو لیستە لە كاری ئامرازدار پێشكەش دەكەین. لیستەی یەكەم هەندێك لە كارە تێنەپەڕەكان پیشان دەداتو لیستەی دووەم هەندێك لە كارە تێپەڕەكان. لە ئەو نەخشانەدا، باری تایبەتی دەردەكەوێت و هەر كارێك وا بە ئاسانی، ناتوانێت هەر ئامرازێك وەربگرێت. بۆنموونە، كاری (گەیشتن) دەبێت بە (گەیشتن بە...)، بەڵام نابێت بە (گەیشتن بۆ)* یان، كاری (هاوێشتن) دەبێت بە (هاویشتن بۆ...) بەس نابێت بە (هاویشتن بە...)*. لە ئەم هەڵوێستەدا، ئەگەر كاری (هاویشتن بە...) بە دەستەواژەی (هاویشتن بە دەست) بناسین، ئەوا لە بەردەم كاری (هاوێشتن) و ئاوەڵگوزارەی (بەدەست) دەوەستین. لە لایەكی دیەوە، ئەگەر سەرنج بدەین لە دوو كاری دژ واتا وەك (فرۆشتن)و (كڕین)، دەبینین كە كاری (فرۆشتن) دەبێت بە (پێ فرۆشتن) و كاری (كڕین) دەبێت بە (لێ كڕین). یان، دەتوانین بڵێین، دەبن بە (فرۆشتن بە...) و(كڕین لە ...). لە ئەم ئاستەدا، ئەگەر زۆر لە ئامرازەكان بكەینو بڵێین (فرۆشتن لە ...)* و (كڕین بە...)*، ئەوا دەستدرێژیەكی گەورە دەكەین لە ئەو دوو كارە دژ واتایە و لە ئەو دوو ئامرازە تایبەتیە. لە ڕاستیدا، لە پێكهاتەی هەر كارێكدا باری تایبەتی هەیە،

وەك:

یەكەم: كاری وا هەیە بەهیچ جۆرێك ئامرازی پەیوەندی پەسەند ناكات لە پێكهاتنی قەوارەكەیدا.

دووەم: كاری وا هەیە، یەك ئامرازی پەیوەندی پەسەند دەكات لە قەوارەكەیدا.

سێیەم: كاری وا هەیە، پتر لە یەك ئامرازی پەیوەندی پەسەند دەكات لە قەوارەكەیدا.

چوارەم: ئەگەر بەپێی خاڵی سێیەم، پتر لە دوو ئامراز پەسەند كرا لە قەوارەی كارێكدا، ئەوا تەنها و تەنها هەریەكێكیان بۆی هەیە، كە دەربكەوێت لە یەك رستەدا.

پێنجەم: بەپێی خاڵەكانی پێشوو، لە یەك كارێكدا، هەریەك ئامراز پەسەندە. هەموو كارێك ئامرازی پەیوەندی پەسەند دەكات لە ئەو ئاوەڵگوزارەیەدا، كە دەبێت بە رایەخ و زەمینە بۆ رستەكەی.

کار	کاری ناسادە	نموونە بۆ (ئامراز و بارگەی)
ئالآن	لێ ئالآن	دەزووەکە ئالآ (لە دەستم)
ترازان	لێ ترازان	تۆپەکە ترازا (لە دەستم)
ترسان	لێ ترسان	منداڵەکە ترسا (لە پشیلەکە)
خشان	لێ خشان	کراسەکەم خشا (لە دیوارەکە)
رۆیشتن	بۆ رۆیشتن	منداڵەکە رۆیشت (بۆ کۆلآن)
کەوتن	لێ کەوتن	دەستی کەوت (لە دەستم)
گەیشتن	پێ گەیشتن	دەستی گەیشت (بەدەستم)
نیشتن	لێ نیشتن	تۆزەکە نیشت (لە دیوارەکە)
هاتن	بۆ هاتن	شیلان هات (بۆ هەولێر)
چوون	بۆ چوون	شیلان چوو (بۆ هەولێر)
پەڕین	لێ پەڕین	بەردەکە پەڕی (لە دەستم)
چەقین	لێ چەقین	دەزریەکە چەقی (لەدەستم)
خزین	لێ خزین	کتێبەکە خزی (لەدەستم)
فڕین	بۆ فڕین	چۆلەکەکە فڕی (بۆ ئاسمان)
.....	.....	.....

خشتەی (٢/٧): کاری تێنەپەڕی ئامرازدار

کار	کاری ناسادە	نموونە بۆ (ئامراز و بارگەکەی)
پێچان	لێ پێچان	پەڕۆکەم پێچا (لەدەستم)
دان	پێ دان	نامەکەم دا (بەدەستی)
دان	لێ دان	نامەکەم دا (لە دیوارەکە)
نان	لێ نان	بارەکەی نا (لە ولاْخەکە)
هێنان	بۆ هێنان	نامەکەم هێنا (بۆ ئەوان)
پاراستن	لێ پاراستن	ماڵەکەم پاراست (لە دزی)
خواستن	لێ خواستن	کتێبەکەم خواست (لە شیلان)
ژنەوتن	لێ ژنەوتن	وتەکەم ژنەوت (لە ئەو)
بیستن	لێ بیستن	وانەکەم بیست (لە ئەو)
فرۆشتن	پێ فرۆشتن	تۆپەکەی فرۆشت (بە شیلان)
هاویشتن	بۆ هاویشتن	تۆپەکەی هاویشت (بۆ ئاسمان)
گوتن	پێ گوتن	نهێنیەکەم گوت (بە شیلان)
بردن	بۆ بردن	نامەکەم برد (بۆ شیلان)
سەندن	لێ سەندن	نامەکەم سەند (لە شیلان)
سپاردن	پێ سپاردن	نامەکەم سپارد(بە شیلان)
بەخشین	پێ بەخشین	پارەکەم بەخشی (بە شیلان)
بڕین	لێ بڕین	پارچەکەم بڕی (لە کوتاڵەکە)
بچڕین	لێ بچڕین	پارچەکەم بچڕی (لە کوتاڵەکە)
پرسین	لێ پرسین	پرسیارەکەم پرسی (لە شیلان)
کڕین	لێ کڕین	تۆپەکەم کڕی (لە شیلان)
ناردن	بۆ ناردن	تۆ پەکەم نارد (بۆ شیلان)
.....	.....	...

خشتەی (٢٩٧): کاری تێپەڕی ئامرازدار

٥/٧: پەسەندکردنی ئامرازی پەیوەندی:

وەك لە کۆپلەی پێشوودا باسکرا، پەسەندکردنی ئامرازی پەیوەندی. لە قەوارەی کاردا، بریتیە لە دیاردەیەکی زۆر زۆر هورد و ئاڵۆز. لە ئەوێدا, چەند خاڵێك پێشکەش کرا دەربارەی ئەو خزمایەتیەی کە لە نێوان (ئامراز) و (کار)دا هەیە. لە ئەم کۆپلەیەدا، هەموو ئەو خاڵانە ڕوون دەکەینەوە بە نموونە، وەك:

یەکەم: دەگوترێت کار هەیە کە ئامراز پەسەند ناکات لە قەوارەکەیدا بۆ نموونە. کاری (سووتان) هیچ ئامرازێك پەسەند ناکات و هەر ئامرازێك لە گەڵیدا دەربکەوێت لە ئاوەلگوزارەدایە(لاکێشە گەورەکە)، نەك لە قەوارەی کارەکەیدا (لاکێشە بچووکەکە)، وەك:

دارەکە دەسووتێت **بە ئاگر**

بە بەراوردێکی ژێرانە، دەبینین کە ئەم ڕستەیە جیاوازە لە ڕستەی:

دارەکە دەگات بە ئاگرەکە

قەوارەی ڕستە

خوێنەری زرنگ و ڕێزماننووسی پێشەوەر، دەتوانێت دەزووی ڕەش و سپی جودا بکاتەوە لە نێوان ئامرازی (بە) لە هەردوو نموونەکەدا, یان لە نێوان هەردوو کاری (سووتان و گەیشتن)دا.

دووەم: کاری وا هەیە یەك ئامراز پەسەند دەکات. بۆنموونە، کارەکانی نێو ئەو دوو خشتەیەی کە لە پێشەوە پێشکەش کران، هەر یەك ئامراز وەردەگرن. بۆ نموونە، کاری

(گەیشتن) دەبێت بە (گەیشتن بە) و (ناردن) دەبێت بە (ناردن بۆ)، وەك:

تۆپەکە گەیشت (بە) شیلان
تۆپەکەم نارد (بۆ) شیلان

لە ئەم دوو نموونەیەدا، نەدەتوانین هەر ئامرازێك بە سەربەخۆیی دابنێین و نەدەتوانین جێی ئەو دوو ئامرازە بگۆڕین. کەواتە، ئەگەر کارێك یەك ئامرازی وەرگرت، ئەوا ئەو ئامرازە هەرەمەکی نیە و دیاریکراوە. بەواتایەکی دی، هەر کارێك ئامرازی تایبەتی خۆی هەیە. بۆ نموونە، ناتوانین بڵێین:

تۆپەکە گەیشت (بۆ) شیلان(*)
تۆپەکەم نارد (بە) شیلان(*)

لە ڕاستیدا، جۆرە ڕستەی ئاوەها بزرکاو, لە ڕستەی کەسێك دەچێت، کە زمانی کوردی وەك (زمانی دوەم) فێربووبێت.

سێیەم: دەگوترێت هەندێك کار هەن کە پتر لە یەك ئامراز وەردەگرن. بۆنموونە کاری (دان) دەتوانێت هەردوو ئامرازی (بە) و (لە) وەربگرێت، وەك:

تۆ پەکە دەدەم بەتۆ

تۆ پەکە دەدەم لە دیوارەکە

لەڕاستیدا، هەردوو ئامرازەکە دوو دیوی تازە دروست دەکەن بۆ کاری (دان)، کە بریتین لە (دان بە.....) و (دان لە .....). ئەم دوو کارە لە باری لکاودا دەبن بە (پێ دان) و (لێ دان)، کە ڕۆژانە لە چالاکی ئاخاوتندا هەڵ دەسووڕێن. لە لایەکی دیەوە، لە ئەو دوو

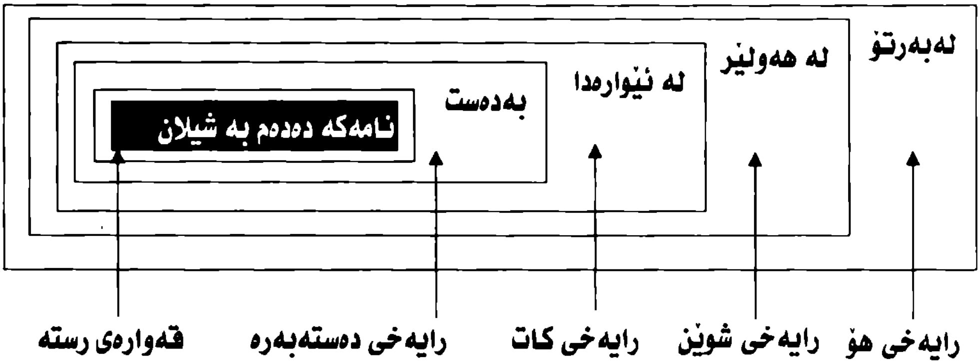
کارەدا ناتوانین جێی ئامرازەکان بگۆڕین لە نموونەکاندا. لە جۆرە کرداری ئاوەهادا، دوو نموونەی (هەڵبزڕکاو) پەیدا دەبن.

چوارەم: لە پێشتردا گوتمان: لە هەر ڕستەیەکدا هەر یەك ئامراز پەسەندە. بۆ نموونە، لە کاری (دان)دا دوو ئامراز پیشان دران، بەڵام بۆ دوو دیوی جیاواز. لە ئەم هەڵویستەدا، هۆی دەرکەوتنی (یەك ئامرازێك)، لە قەوارەی کاری یەك ڕستەیەکدا، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕاستییەی کە ئامرازی پەیوەندی بە یەك ڕەگەزی ڕێزمانی هەژمارکراوە لە ئەو قەوارەیەدا. هەر لە بەر ئەوە، هەر یەك ئامراز پەسەندە لە یەك کاردا.

پێنجەم: لە هەر ڕستەیەکدا، چەند ئامرازێك بۆی هەیە ڕیز ببێت، بەڵام تەنها هەر (ئامراز)ێك، لە ئەو ئامرازانە دەبێت بە پێکهاتەی کارەکە. بۆ نموونە، لە ڕستەی داهاتوودا، پێنج ئامراز ڕیزبووگن، بەڵام بە تەنها ئامرازی (بە)ی کۆتایی لە قەوارەی کاری (دان) دایە و ئەوانی دی لە قەوارەی ئاوەڵگوزارەدان، وەك:

لە بەر تۆ، لە هەولێر، لە ئێوارەدا، بە دەست، نامەکە دەدەم (بە) شیلان

ئێستا، ئەگەر فەرشی ئاوەڵگوزارەکان ڕابخەین، دەبینین کە چۆن هەریەکێکیان لە ئاستێکدا، ڕیزدەبن، نەخشەی (٤/٧). بەسەرنجێکی هورد، دەبینین، کە چوار زەمینەی ئاوەڵگوزارەیی ڕاخراوە لە ژێر ڕستەی (نامەکە دەدەم بە شیلان)دا. کەواتە، دەتوانین هەر زەمینەیەك لابەین، بەڵام ناتوانین دەست بدەین لە ئامرازی (بە) لە کاری (پێ دان)دا، چونکە دەگۆڕێت بۆ کاری (دان).

نەخشەی (٤/٧): رایەخەکانی ئاوەڵگوزارە لە ژێر قەوارەی رستە

٦/٧: ئاراستە لە رێزمانی کاردا:

هەندێك لە کاری زمانەکە بێبەریە لە (ئاراستە)، وەك (خەوتن، نووسین، نووسین، ...). لە بەرانبەردا، لە هەندێك کاردا ئاراستە هەیە، وەك (رۆیشتن، هاتن، بردن، ناردن، ...) لە ئەم هەڵویستەدا، دەتوانین رووبکەین لە چەند سەرنجێکی هورد، کە لە ئاستی ئاراستەی کاردا تۆمار کراون، وەك:

یەکەم: هەندێك کار هەیە کە هەر بە رووتی و بەبێ هیچ رەگەزێکی سەربار ئاکاری ئاراستەداری دەبەخشێت. بۆ نموونە، کاری (کەوتن) و (نیشتن) واتای ئاراستەیەك دەبەخشن لە چەشنی شاوڵی (بەرەو نشێو)، وەك:

کاری (کەوتن ↓): کاری (نیشتن↓)

یان هەندێك کار هەن واتای ئاراستەی ستوونی (بەرەو هەوراز) دەبەخشن، وەك:

کاری (فڕین ↑): کاری (هەڵستان ↑)

سروشتی ئاراستەکە لە ئەم جۆرە کارانەدا هەرچەندە ستوونی نەبێت بە تەواوی، بەڵام پێکهاتەیەکی ستوونی تێیدا هەیە (Vertical Component)، بەتایبەتی لە واتای ڕووداوەکەدا.

دووەم: هەندێك کار هەن کە جێگای ئاخێوەرەکە ئاراستەکەیان دیاری دەکات. بۆنموونە، ئەگەر ئاخێوەرەکە بێ بایەخ بکەین، ئەوا واتای کاری (ڕۆیشتن) و (هاتن) دەبن بەیەك (ڕووداو)، هەرچەندە کە ئاراستەیان پێچەوانەیە. هەر لە بەر ئەوە، لە بەردەم هەر کارێکدا دەتوانین دوو تیری دژ ئاراستە دابنێین، وەك:

کاری (هاتن ⇄): کاری (ڕۆیشتن ⇄)

لە ئەم هەڵویستەدا، ئەگەر ئاخێوەرەکە لە لای (ڕاست) یان لە لای (چەپ) دیاری بکەین، ئەوسا دەتوانین ئاراستەی تیرەکان دیاری بکەین و ئەو ئاراستە دوولایەنە یەکلایی بکەینەوە. بۆ نموونە، ئەگەر ئاخێوەرەکە لە لای (ڕاست) ڕاوەستا، ئەم نەخشەیە پەیدا دەبێت:

ئاخێوەر	(هاتن ⟶): (ڕۆیشتن ⟵)

بە هەمان شێواز، ئەگەر ئاخێوەرەکە چووە لای (چەپ)، ئەوا ئاراستەی تیرەکان دەگۆڕێت و هەر کارێك لە ئەو دوانە، ئاراستەی پێچەوانە پەسەند دەکات، وەك:

(هاتن ⟵): (ڕۆیشتن ⟶)	ئاخێوەر

سێیەم: لە هەندێك کاردا، ئاکاری (گواستنەوە) لە واتای کارەکەدا هەیە، بەڵام ئاراستەکەی دیاری نەکراوە. بۆنموونە لە کاری (گەیشتن)دا ئاراستە هەیە، بەڵام

دەرنەخراوە، کە رووکارەکەی لە کوێیە. لە ئەم جۆرەکارەدا، تەنها ئامرازی پەیوەندی و بارگەی ئامرازەکە دەتوانن ئاراستەکە دیاری بکەن. کەواتە، ئەگەر گوترا (نامەکە گەیشت) دەبێت ئامرازی (بە...) بەکاربهێنین بۆ گەیاندنی ئاراستەی کارەکە بەناوی (شیلان)، وەك نامەکە گەیشت (بە شیلان)

٧/٧: بەرەنجام و پوختەکاری:

- لە رووداوی هەندێك کاردا بزووتن و راگوێزی هەیە و ئەو (بزووتن) و (راگوێزی)یەیش، ئاراستەی فیزیاوی تێدا هەیە.
- ئاراستەداری لە رووداوی کاردا بە دوو رێگا دەچەسپێت، یەکەمیان بە ئامرازەکانی پەیوەندی، وەك (دەچم بۆ زانکۆ) و دووەمیان بە جێگەی ئاخێوەری رستەکە، وەك هەردوو کاری دژ ئاراستە (هاتن) و (رۆیشتن).
- لە ئاستی ئەو کارانەدا کە ئامرازی پەیوەندی وەردەگرن، زاراوەی (کاری ئامرازدار) سەنگی خۆی هەیە، چونکە ئەو ئامرازانە باڵێکی تازە پەیدا دەکەن لە رووداوی کارەکەدا.
- زاراوەی (کاری ئامرازدار) دەبێت بە سەنگی مەحەك بۆ جوداکردنەوەی لە زاراوەی (ئاوەڵگوزارە). واتە، بەزەبری ئەو زاراوەیە دەتوانین ئەو هێڵە دیاری بکەین، کە چەمکی (ئاوەڵگوزارە) جودادەکاتەوە لە چەمکی (کاری ئامرازدار).
- لە هەر رستەیەکدا, کاری ئامرازدار بۆی هەیە یەك (ئامراز) وەربگرێت، بەڵام بۆی هەیە چەند ئامرازێك وەربگرێت، لە ئاوەڵرستە و ئاوەڵگوزارەدا.
- ئامرازی ئاوەڵگوزارە بریتیە لە (ڕایەخ) یان لە (زەمینە) بۆ قەوارەی هەر رستەیەك، بەڵام ئامرازی کاری (ئامرازدار) بریتیە لە باڵێك لە واتای کارەکەدا.
- ئەو ئامرازانەی کە لە لای (کاری ئامرازدار) پەسەندن، بەهیچ جۆرێك (ئاڵوگۆڕ) و (خستنەبری) ناچەسپێت بەسەریاندا، چونکە لە قەوارەی (کار)دان و دیوێکی تایبەتی دەنەخشێنن بۆ کارەکە.

- لە رێزمانی كوردیدا، زۆرجار ئامرازەكانی (كاری ئامرازدار)، نەك (ئاوەلگوزارە)، بە ئامرازی پەیوەندی (لە) نابووت دەكرێت و بەشێوەیەكی هەڕەمەكی ئەو ئامرازە دەخرێتە جێی ئامرازەكانی تر. لە هەلومەرجی ئاوهادا، دەشێت و دەبێت هێڵێكی سوور بكێشرێت لە نێوان رێزمانی (كاری ئامرازدار) و رێزمانی ئامرازی راگوێزی (لە)دا.

٨/٧: بەرەنجامی پێشكەوتوو:

لە ئاستی رێزمانی كاردا، تەمومژ هەیە و زۆرە. لە ئەم رووەوە، دەشێت بایەخ بدرێت بە گشت كارەكانی زمانەكە و هەر كارێك فایلی تایبەتی خۆی هەبێت، چونكە ژمارەی كارەكان كەمە. هەر لە بەر ئەوە، پێویستە دۆسیەی هەر كارێك بە جودایی سەودا بكرێت، چونكە هەر نموونەیەك لە كاری زمانەكە دەبێت بەگلێنە بۆ واتادانەوە و بۆ دارێژكردنی چەندین فۆرمی تر، یان بۆ چەندین واتای تر. بە راستی كاری وامان هەیە یەك ناوەندی توێژینەوەی پێویستە، وەك كارەكانی (بوون، بوونی بوونایەتی، كردن، دان)، باسكراو لە بابەتەكانی ئەم كتێبەی بەردەستدا. بەش بەحاڵی خۆمان، ئێمە گەمەكەمان دەست پێكردوە، بە هیوایین رۆژێك بهێت و دەیان ناوەندی توێژینەوەمان بۆ كێشە نووتەكەكانی زمانەكەمان.

سەرچاوە:

- د. شێركۆ بابان، هەندێك بابەتی رێزمانی كە هێشتا بلاونەكراونەتەوە (٢٠٠٨).
- عەبدوللا شالی، رابەری فوتابیان بۆ چاوگ و بۆ فەرمان، بەغدا (١٩٧٦).
- نووری عەلی ئەمین، گرتنی كەلێنێكی تر لە رێزمانی كوردیدا، بەغدا (١٩٥٨).
- د. وریا عومەر ئەمین، ئاسۆیەكی تر لە زمانەوانیدا، پاشبەندەكان ل (٢٨-٤٥) هەولێر (٢٠٠٤).
- G. Quenelle and D. Hourquin, 6000 Verbes anglais, Bescherelle, Hatier, Paris 1995

بابەتی هەشتەم

کارەکانی دەنگی سروشتی لە ئاخاوتنی کوردیدا

١/٨:دەستپێك:

لە زمانی کوردیدا، چاوگی (ئاندن) بریتیە لە قاوغێکی بۆش و کراوە بۆ چێکردنی (چاوگی تێپەڕ) و بۆ سەپاندنی بکەرێکی چوست و چالاك لە پەرێزی رستەدا. لە م رووەوە، چاوگی (ئاندن) بۆی هەیە بەرەهایی و بەبێ بەرهەڵستی روو بکات لە دوو بابەتی ڕێزمانی، وەك:

یەکەم: وەك لە پێشەوە باسکرا، چاوگی (ئاندن) دەچێتە سەر کاری (تێنەپەڕ) و دەی کات بە (تێپەڕ).

دووەم: چاوگی (ئاندن دەچێتە سەر هەموو دەنگە سروشتیە ئاوازەدارەکان و دەیان کات بە چاوگێکی (تێپەڕ بە ڕێزمان) و (تنەپەڕ بە واتا)، وەك (جیکە: جیکاندن).

ئەمە و چاوگی (ئاندن)، وەك دەچێتە سەر دەنگە سروشتیەکان، هەندێك ئاکاری تایبەتیان پێ دەبەخشێت وجودایان دەکاتەوە لە چاوگە تێپەڕەکانی تر. لە ڕووی مۆرکایەتیەوە، چاوگی (ئاندن) بریتیە لە دەمێکی کراوە، بۆ هەرس کردنی گشت دەنگێکی سروشتی و بۆ چێکردنی گەردانامەیەکی فراوان بۆ (کار)ێك کە ئاوازەی ئەو دەنگە سروشتیە دەگوێزێتەوە.

٢/٨: دوو جۆر لە چاوگی (ئاندن):

ئەگەر دوو چاوگی (ئاندن)، وەك (سووتاندن) و (گرماندن) بخەینە نێو تەرازووی بەراوردەوە، دەبینین کە جیاوازی هەیە لە نێوانیاندا و باری لاسەنگی دەچەسپێت، چونکە هاوسەنگ ناوەستن، وەك:

یەکەم: لە ڕووی هێزی تێپەڕینەوە، چاوگی (سووتاندن) تێپەڕە و داوای (بەرکار) دەکات، وەك ([redacted]سووتاندن)، بەڵام چاوگی دەنگی سروشتی (گرماندن) لە تێپەڕ دەچێت و

داوای هیچ (بەركار)ێك ناكات.

دووەم: لە كاری (سووتاندن)دا، چاوگی (ئاندن) ڕووی كردوە لە كارێكی تێنەپەڕ لە چەشنی (سووتان) و بنجەكەی وەرگرتوە ، وەك (سووت + ئاندن)، بەلاّم لە چاوگی (گرماندن)دا، چاوگی (ئاندن) رووی كردوە لە دەنگێكی ئاوازەدار لە چەشنی (گرم م م ....)، یان (گرمەگرم).

سێیەم: لە چاوگی (گرماندن)دا، دەنگە سروشتیەكە (گرمەگرم) بوە بە بنجی چاوگی (ئاندن) و لە هەنگاوی یەكەمەوە چاوگی (گرماندن) پەیدا بوە ، بەلاّم لە چاوگی (سووتاندن)دا، چاوگی تێنەپەڕی (سووتان) بریتیە لە هەنگاوی یەكەم و چاوگی (سووتاندن) بوە بە هەنگاوی دووەم.

چوارەم: وەك چاوگی (گرماندن) بریتیە لە هەنگاوی ژمارە یەك لە ڕۆنانی (چاوگ)دا، هەنگاوی سەرووتر بە دوایدا ناهێت. هەر لە بەر ئەوە یەك هەنگاوێك دەكرێتەوە و بەس. واتە، چاوگی دەنگی سروشتی، وەك (گرماندن) بریتیە لە چاوگێكی ئاقانە و ناتەواو، ئەگەر بەراورد بكرێت بە چاوگی (سووتاندن). بۆنموونە، لە چاوگی (سووتان)ەوە، چاوگی (سووتاندن) پەیدا دەبێتو لە ئەم چاوگەوە چاوگی (بكەر- نادیار) پەیدا دەبێت (سووتێنران)، وەك:

چاوگی بنجی	چاوگی ئاندن	چاوگی بكەر نادیار
سووتان	سووتاندن	سووتێنران
	گرماندن	

كەواتە، چاوگی (سووتاندن) پێكهاتەی (خوارتر) و (سەرووتر)ی هەیە، بەلاّم چاوگی (گرماندن) نشوستە و ئەو دوو پێكهاتەیەی نیە.

پێنجەم: بە گردوكۆكردنی ئەو خالاّنەی سەرەوە، سیمای جیاوازی واتایی دەردەكەوێت لە نێوان خێزانە چاوگێك لە چەشنی (چاوگی دەنگی سروشتی) و خێزانە چاوگێك لە

چەشنی چاوگی (ئاندن)ی ئاسایی. بێگومان، ئەو جیاوازیە واتاییە وا بە ئاسانی گەمارۆ نادرێت، مەگەر بە میكرۆسكۆپی توێژینەوە.

شەشەم: لە نموونەیەكدا، وەك: (تەقە: تەقە تەق: تەقاندن)، واتای (تەقین: تەقاندن) زاڵ دەبێت و واتای (تەقە تەق كردن) لادەچێت، چونكە چاوگی (تەقاندن) لە چەشنی (سووتاندن)ە، بەلاَم لە چاوگی (گرماندن)دا، هەر واتای (گرمەگرم(كردن زاڵە.

٢/٨: ئاماری چاوگەكانی دەنگی سروشتی:

لە نامەیەكی ماستەردا، مامۆستا (شادمان سالار نەریمان) ئامارێكی پان و بەرینی ئامادە كردوە بۆ (ناوی دەنگ) بەگشتی. ئێمەش دەست خۆشی لێ دەكەین چونكە ئیشەكە جوانە و خزمەتێكی كاریگەر دەبەخشێت بە ڕێزمانی كوردی. ئەمە و لە گۆشەنیگای ڕێزمانی ئەو كارانەوە، كە لە سەر دەنگی سروشتی بە چاوگی (ئاندن) ڕۆنراون، ئێمە كەڵكی ڕاستەوخۆمان لێیان وەرگرتوە. هەر لە بەر ئەوە، ئامارێكی بچووكمان ئەنجام داوە بۆ (چاوگی دەنگی سروشتی) و نزیكەی سەت دانەمان لێ دانەژمێر كردوە، نەخشەی (١/٨).

نەخشەی (١/٨): ئاماری كارەكانی دەنگی سروشتی

ئاهە:	ئاهە ئاه	: ئاهاندن
بارە :	بارەبار	: باراندن
باعە :	باعە باع	: باعاندن
بۆڕە :	بۆڕە بۆڕ	: بۆڕاندن
بۆڵە :	بۆڵە بۆڵ	: بۆڵاندن
بڵمە :	بڵمە بڵم	: بڵماندن
بووقە :	بووقە بووق	: بووقاندن
پرمە :	پرمە پرم	: پرماندن

پرخه :	پرخه پرخ	: پرخاندن
پرقه :	پرقه پرق	: پرقاندن
تریشقه :	تریشقه تریشق	: تریشقاندن
ترپه :	ترپه ترپ	: ترپاندن
جریوه :	جریوه جریو	: جریواندن
جنگه :	جنگه جنگ	: جنگاندن
جووکه :	جووکه جووك	: جووکاندن
جیکه :	جیکه جیك	: جیکاندن
جرووکه :	جرووکه جرووك	: جرووکاندن
جیڕه :	جیڕه جیڕ	: جیڕاندن
جیقه :	جیقه جیق	: جیقاندن
جووقه :	جووقه جووق	: جووقاندن
چیزه :	چیزه چیز	: چیزاندن
چرکه :	چرکه چرك	: چرکاندن
چریکه:	چریکه چریك	: چریکاندن
چپه :	چپه چپ	: چپاندن
حیلکه :	حیلکه حیلك	: حیلکاندن
حەپه :	حەپه حەپ	: حەپاندن
درقه:	درقه درق	: درقاندن
دغه :	دغه دغ	: دغاندن
زریکه:	زریکه زریك	: زریکاندن
زۆڕه :	زۆڕه زۆڕ	: زۆڕاندن
زیڕه :	زیڕه زیڕ	: زیڕاندن
زووکه :	زووکه زووك	: زووکاندن

زیقە :	زیقە زیق	: زیقاندن
زریوە :	زریوە زریو	: زریواندن
زووقە :	زووقە زووق	: زووقاندن
سیقە :	سیقە سیق	: سیقاندن
سیخە:	سیخە سیخ	: سیخاندن
سیکە:	سیکە سیك	: سکاندن
شاتە :	شاتە شات	: شاتاندن
شریخە :	شریخە شریخ	: شریخاندن
شیڕە :	شیڕە شیڕ	: شیڕاندن
فیشکە :	فیشکە فیشك	: فیشکاندن
فینگە :	فینگە فینگ	: فینگاندن
فیقە :	فیقە فیق	: فیقاندن
فیکە :	فیکە فیك	: فیکاندن
فیڕە :	فیڕە فیڕ	: فیڕاندن
فیسکە :	فیسکە فیسك	: فیسکاندن
فیشە :	فیشە فیش	: فیشاندن
ڤیژە :	ڤیژە ڤیژ	: ڤیژاندن
قاڕە :	قاڕە قاڕ	: قاڕاندن
قۆڕە :	قۆڕە قۆڕ	: قوڕاندن
قوولە :	قوولە قوول	: قوولاندن
قیڕە :	قیڕە قیڕ	: قیڕاندن
قیقە :	قیقە قیق	: قیقاندن
قاسپە :	قاسپە قاسپ	: قاسپاندن
قروسکە :	قروسکە قروسك	: قروسکاندن

قرخە :	قرخە قرخ	: قرخاندن
قریوە :	قریوە قریو	: قریواندن
کورکو:	کورکە کورك	: کورکاندن
گڤە :	گڤە گڤ	: گڤاندن
گرپە :	گرپە گرپ	: گرپاندن
گارە :	گارە گار	: گاراندن
گرمە :	گرمە گرم	: گرماندن
گمە :	گمە گم	: گماندن
گغە :	گغە گغ	: گغاندن
گیزە :	گیزە گیز	: گیزاندن
لرخە :	لرخە لرخ	: لرخاندن
لرفە :	لرفە لرف	: لرفاندن
لووشکە :	لووشکە لووشك	: لووشکاندن
لوورە :	لوور لوور	: لووراندن
مرقە :	مرقە مرق	: مرقاندن
میاوە :	میاوە میاو	: میاواندن
مرخە :	مرخە مرخ	: مرخاندن
منجە :	منجە منج	: منجاندن
منگە :	منگە منگ	: منگاندن
مرە :	مرە مر	: مراندن
ملّچە :	ملّچە ملّچ	: ملّچاندن
ناڵە :	ناڵە ناڵ	: ناڵاندن
نقە :	نقە نق	: نقاندن
نووزە :	نووزە نووز	: نووزاندن

نووکە :	نووکە نووك	: نووکاندن
نکە :	نکە نك	: نکاندن
نەڕە :	نەڕە نەڕ	: نەڕاندن
نرکە :	نرکە نرك	: نرکاندن
هاڕە :	هاڕە هاڕ	: هاڕاندن
واقە :	واقە واق	: واقاندن
ورتە :	ورتە ورت	: ورتاندن

٤/٨: هەلومەرجەکانی چاوگی دەنگی:

یەکەم: دەبێت دەنگێکی ئاوازەدار هەبێت، وەك (جیکککك، زیڕڕڕ، پرخخخ،...) و ئەو دەنگە ناوی هەبێت، وەك (جیکە، زیڕە، پرخە،...).

دووەم: دەبێت ئەو جۆرە دەنگە باری دوو بارەیی پەسەند بکات لە چەشنی (جیکە جیك، زیڕە زیڕ، پرخە پرخ،...).

سێیەم: دەبێت دەنگە ئاوازەدارەکە هەرس ببێت وەك (بنج) لە چاوگی (ئاندن)دا، وەك: (جیك : جیکاندن)، (زیڕ : زیڕاندن)، (پرخ : پرخاندن).

چوارەم: ئەو دەنگە ئاوازەدارە، کە دەبێت بە (بنج) لە چاوگەکەدا، واتای (بەرکار) هەڵ دەگرێت، وەك:

جیکاندن : جیکە کردن (جیکە ئەنجامدان)

زیڕاندن : زیڕە کردن (زیڕە ئەنجامدان)

پرخاندن : پرخە کردن (پرخە ئەنجامدان)

پێنجەم: بنجی کارەکە واتای (بەرکار) هەڵ دەگرێت. هەر لە بەر ئەوە، هیچ بەرکارێکی تر پەسەند نابێت لە ڕیزەکەدا. واتە، چاوگی دەنگی سروشتی بە هیچ جۆرێك (بەرکار)

وەرناگرێت. بۆنموونـە، کارەکـانی (جیکانـدن، زیرانـدن، پـرخانـدن،...) کۆلکـەی (بـەرکار) پەسـەند ناکـەن، وەك (دار سـووتاندن). بێگومـان وشـەی (دار) بریتیـە لـە (بـەرکار) لـە بنیادی ئەو چاوگەدا.

شەشەم: وەك چاوگی دەنگی سروشتی، (بـەرکاری دەرەکـی) پەسـەند ناکات، ناتوانێت چاوگی (بکەرنادیار) دروست بکات، چونکە کولکەی (بەرکار) لە ریزەکەدا نیە تا بکرێت بە (جێگـری بکـەر). بۆنموونـە، دەگوترێـت: (دارەکـە دەسـووتا: دارەکـە دەسـووتێنرا)، بـەلاّم چاوگی دەنگی سروشتی ئەم میکانیزمە پەسەند ناکات.

حەفتەم: لە بەر رۆشنایی خاڵی پێشوو، چاوگی دەنگی سروشتی (تێپەڕ)ن بە (رێزمان)، بەلاّم تێنەپەڕن بە (واتا)، چونکە بنجی کارەکە، کە بـەرکارێکی هەرسـکراوە، بریتیـە لـە گلێنەی واتایی.

هەشتەم: هەر کارێك کە بە چاوگی (ئاندن) دروست کردبێت، چاوگی بنجی پەسـەند ناکـات. بۆنموونـە، چـاوگی (سـووتاندن) لـە سـەر چـاوگی (سـووتان) بنیـاد دەنرێـت. بـەلاّم چاوگێك لە چەشنی (پرخاندن)، چاوگی بنجی (پرخان)* پەسەند ناکات.

نۆیەم: وەك بەرەنجامێك بۆ ئەوەی گوترا، چـاوگی (ئانـدن) دەچـێتە سـەر دوو بابـەت، وەك:

١- بابەتی یەکەم بریتیە لە کاری بنجی تێنەپەڕ، وەك:

سووت + اندن = سووتاندن

روخ + اندن = روخاندن

٢- بابەتی دووەم بریتیە لە توخمی (دەنگ)، وەك:

لوورە + اندن = لووراندن

قاڕە + اندن = قاڕاندن

بێگومان، ئەو دوو بەكارهێنانە زۆر زۆر لە یەكتری جیاوازن و دوو میكانیزمی ڕێزمانی جیاواز دەنوێنن.

دەیەم: لە خاڵی پێشوودا، میكانیزمی یەكەم زۆر ڕوون ئاشكرایە، بەڵام میكانیزمی دووەم زۆر ئاڵۆزە، چونكە خزمەت نەكراوە.

یازدەیەم: لە میكانیزمی دووەمدا، توخمی (دەنگاندن) و ئاوازەداری دەكەوێتە واتای كارەكەوە. بۆنموونە، چاوگی (پرخاندن) توخمی دەنگێنەری تێدا هەیە، بەڵام چاوگی (پرخەكردن) ئەو توخمە هەڵ ناگرێت. لە لایەكی ترەوە، وشەی (پرخە) جیاوازە لە دەستەواژەی (پرخەپرخ)، چونكە دووەمیان توخمی دەنگ و ئاوازە پیشان دەدات، وەك ئاوازی (پرخ خ خ خ ...).

٥/٨: بەرەنجام و پوختەكاری:

- ئەو كەسەی بخوازێت لە چاوگی دەنگی تێ بگات، دەبێت لە ڕێزمانی چاوگی (ئاندن) تێ بگات، چونكە دوو بەكارهێنانی جیاوازی هەیە. واتە، دەچێتە سەر (بنجی كاری تێنەپەڕ) و دەچێتە سەر (دەنگی ئاوازەدار).
- بە پێی خاڵی پێشوو پەرێزی چاوگی (سووتاندن) زۆر زۆر جیاواز لە پەرێزی چاوگی دەنگی (پرخاندن).
- چاوگی (ئاندن) ناچێتە سەر (ناوی دەنگ)، وەك (پرخە)، بەڵام لە ڕایەڵەی بیردا دەچێتە سەر زایەڵەی دەنگە ئاوازەدارەكە، وەك (پرخ خ خ خ).
- چاوگی دەنگی سروشتی، دەنگەكە دەكات بە (بنج) و بە (بەركار) لە هەمان كاتدا. هەر لە بەر ئەوە، ئەو جۆرە چاوگە ناتەواوە، چونكە نە چاوگی (بنجی) هەیە و نە چاوگی (بكەر نادیار)ی هەیە.
- وەك چاوگی (هەناسەدان)، چاوگی دەنگی، لە چەشنی (پرخاندن)، بە (ڕێزمان) تێپەڕە، بەڵام بە (واتا) تێنەپەڕە. هەر لە بەر ئەوە، تەنها و تەنها هەر (بكەر) وەردەگرێت.

- چاوگی دەنگی سروشتی پسوولەی (كار) دەبەخشێت بە چاوگی (ئاندن) و كونج و كەلێنی ڕێزمانەكەی دەردەخات.
- لە ئاستی دەنگی ئاوازەداردا، دەرگای چاوگی (ئاندن) و والآیە و هەر دەنگێك بخەیتەبەری هەرسی دەكات و گەردانی دەكات.
- وەك چاوگی دەنگی سروشتی، بەركاری دەرەكی وەرناگرێت و ڕێژەی بكەرنادیاریش پەسەند ناكات، تەنها هەر سێتێكی شەش ڕێژەیی هەیە، وەك:

من دەپرخێنم : ئێمە دەپرخێنین

تۆ دەپرخێنێت : ئێوە دەپرخێنن

ئەو دەپرخێنێت : ئەوان دەپرخێنن

- لیستی چاوگی دەنگی سروشتی، بۆی هەیە بە پێی ناوچە بگۆڕێت و فراوان ببێتەوە، چونكە لە پەرێزی ئاخاوتنی كوردەواریدایە.
- ئەو چاوگانەی كە لە ئەم نووسینەدا، هەژمار كراون، بریتین لە نموونە بەرچاویەكان و دەشێت دەیان نموونەی تر هەبێت كە رایەڵەكانی بیری ئێمە نەی قۆزتبێتەوە.
- زۆرجار چاوگی (ئاندن) بە زۆر لێكردن بەكاردەهێنرێت، وەك (راستاندن، كوراندن،...). ئەم جۆرە بەكارهێنانە لە ئێرە و لە ئەوێ بەرچاو دەكەوێت، بەلآم دەبێت بڕیارێكی ئەكادیمی یەكلایی بكاتەوە، چی بە (بەكارهێنان) و چی بە (لابردن).
- پێ دەچێت كە چاوگی دەنگی سروشتی وەك چاوگی ئەلفی تێنەپەڕ پەیدا بووبێت, وەك (پرخان). لە پاشتردا, وەك هەر چاوگێكی تێنەپەڕ, چاوگی (پرخان) بووبێت بە (ئاندن), وەك (پرخاندن). ئەوەی سەیرە, چاوگە ئەلفیە تێنەپەڕەكە ئفلیج بوە لە بەكارهێناندا.

سەرچاوە:

شادمان سالار نەریمان، ناوی دەنگ لە زمانی کوردیدا، بە کەرەستەی دیالێکتی کرمانجی خواروو، نامەی ماستەر، زانکۆی بەغدا، ٢٠٠٢.

د. نسرین فەخری، فەرهەنگی ناوی دەنگ لە زمانی کوردیدا، بەغدا ١٩٧٤.

د. نسرین فەخری، د. کوردستان موکریانی، ڕێزمانی کوردی، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر ١٩٨٢.

- تەها فەیزی زادە، فەرهەنگی وشە دوانەکانی زمانی کوردی، چاپی یەکەم، تاران ١٣٦٧.

لیستی توێژینەوەکان لە بواری ڕێزمانی کوردیدا

١- جێ گۆڕکێی جێناوی لکاو، ڕۆلی بکەر و بەرکار، گۆڤاری کاروان ژمارە (٢)، ١٩٩٢

٢- بلاوکردنەوەی پوختەی پرۆژەی:

Programmable Grammar of Kurdish Language

لە بلاوکراوەکانی زانکۆی ئەمستردام، پەیمانگای مەنتیق و زمان و کۆمپیوتەر، ژمارە (Lp-95-02)

٣ دەنگی خپ لە زمانی کوردیدا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١١٦)، هەولێر .١٩٩٧

٤- ڕێزمانی مۆرفیمی ئێستایی (ـە)، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٢٠)، هەولێر .١٩٩٨

٥- بڕشتی خانە ڕێزمانیە بۆشەکان لە نێو بیردا،گۆڤاری (پەیامی مامۆستا)، ژمارە (٩)، هەولێر .١٩٩٨

٦- ڕەگەزە ڕێزمانیە ستوونیەکان، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١١٨)، هەولێر .١٩٩٨

٧- لێکدانەوەی ڕستە بە ژمارە، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (١)، هەولێر ١٩٩٨.

٨ پێنج پێشنیار بۆ زمانی ڕۆژنامەگەری، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٢٠)، هەولێر .١٩٩٨

٩- چێوەی بڕگەی دەنگسازی، گۆڤاری (مەتین)، ژمارە (٧٦)، دهۆك .١٩٩٨

١٠- جێناوی نادیار، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٢)، هەولێر .١٩٩٨

١١- کۆلکە ڕێزمانیە دوو ڕەگەزەکان، گۆڤاری (پەیامی مامۆستا) ، ژمارە (١٠)، هەولێر

١٩٩٨.

١٢-كێشەی كاری (هاویشتن) لە زمانی نووسیندا, گۆڤاری (مەتین), ژمارە (٧٨), دهۆك ١٩٩٨.

١٣ ئامرازی پەیوەندی (ە) ، لە زمانی نووسیندا,گۆڤاری كاروان, ژمارە (١٢٢)، هەولێر ١٩٩٨.

١٤- خشتەی لێكدانی بزوێن ,گۆڤاری (كاروان), ژمارە (١٢٤)، هەولێر ١٩٩٨.

١٥ شێوەزاری گەرمیان بەبەراورد , گۆڤاری (هاواری كەركووك), ژمارە (١), هەولێر ١٩٩٨.

١٦ پانۆرامای مۆرفیمی ئێستایی (ـە),گۆڤاری (پەیامی مامۆستا) , ژمارە (١١), هەولێر ١٩٩٨.

١٧ كێشەی روخساری جێناو, گۆڤاری (رواندز) , ژمارە (٢), هەولێر ١٩٩٨.

١٨ بەرەو زمانی نووسین: مەكینەی وشە رۆنان, گۆڤاری (رامان) , ژمارە (٢٨), هەولێر ١٩٩٨.

١٩- میكانیزمی وەرچەرخان, گۆڤاری (مەتین) , ژمارە (٨١), دهۆك ١٩٩٨.

٢٠ میكانیزم لە بزافی جێگۆڕكێدا, گۆڤاری (كاروان), ژمارە (١٢٧)، هەولێر ١٩٩٨.

٢١ چەند نهێنیەك لە رێزمانی مۆرفیمی ئێستایی (ـە)دا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٦), هەولێر ١٩٩٨.

٢٢ كێشەی جێناوی كەسی دوەمی تاك لە زمانی نووسیندا,گۆڤاری (مەتین) , ژمارە (٨٣), دهۆك ١٩٩٨.

٢٣ رێزمانی پاشكۆی (یەتی), گۆڤاری (پەیڤ) , ژمارە (٩), دهۆك ١٩٩٨.

٢٤- كێشە و كەڵك لە رێزمانی كەسی سێیەمی تاكدا, گۆڤاری (پەیامی مامۆستا) , ژمارە (١٢), هەولێر ١٩٩٨, ژمارە (١٣), هەولێر ١٩٩٩.

٢٥ برگەی دووبارە لە زمانی نووسیندا, گۆڤاری (مەتین) , ژمارە (٨٧), دهۆك ١٩٩٩.

٢٦- رێزمانەكە خۆی خۆی راست دەكاتەوە, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٩), هەولێر ١٩٩٩.

٢٧- نەخشەی دابەشبوون لە رێزمانی بوون و هەبووندا, گۆڤاری (هەڵەبجە), ژمارە (١),

هەولێر .١٩٩٩

٢٨ میکانیزمی زەبری بزوێن, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (١٣٢), هەولێر .١٩٩٩

٢٩- دوو رەگەزی رێزمانی بە بەراورد, گۆڤاری (هەڵەبجە), ژمارە (٢), هەولێر .١٩٩٩

٣٠ رێژەی فەرمان, گۆڤاری (پەیامی مامۆستا) , ژمارە (١٤), هەولێر .١٩٩٩

٣١- پاشگری دووپات کردنەوە (ەوە) لە شیتەڵکاریدا, گۆڤاری (مەتین) , ژمارە (٩٠), دهۆك .١٩٩٩

٣٢ گەمەیەك لە گەڵ ئامرازی (ی)دا, رۆژنامەی برایەتی ئەدەب و هونەر, ژمارە (١٤٠), هەولێر ١٩٩٩/٨/٢٠.

٣٣ دەنگی خپ و دەنگی نیمچە خپ لە زمانی نووسیندا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (١٠), هەولێر ١٩٩٩.

٣٤ گەشتێك لە گەڵ جێناوی کەسی سێیەمدا, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (١٣٦), هەولێر ١٩٩٩.

٣٥- جێناوی لکاو بە بەراورد, گۆڤاری (رامان), ژمارە (٣٩), هەولێر .١٩٩٩

٣٦ تایبەتمەندێتی لە رێزمانی بوون و هەبووندا, گۆڤاری (بیاڤ), ژمارە (٢), هەولێر .١٩٩٩

٣٧- ئامرازی بار و سەربار " ی", گۆڤاری (پەیامی مامۆستا) , ژمارە (١٥), هەولێر .١٩٩٩

٣٨ لە ئەلبوومی خلیسکەبزوێندا, گۆڤاری (پەیڤ) , ژمارە (١٢), دهۆك ١٩٩٩.

٣٩- جەبر و رێزمانی کوردی, رۆژنامەی برایەتی ئەدەب و هونەر, ژمارە (١٤٨), هەولێر ١٩٩٩/١٠/١٥

٤٠- واتاسازی لە پاشگری (ەوە)دا, گۆڤاری (رۆشنبیری کوردستانی), ژمارە (١), هەولێر .١٩٩٩

٤١ لە پەراوێزی مۆرفیمی ئێستاییدا, گۆڤاری (هەڵەبجە), ژمارە (٣), هەولێر .١٩٩٩

٤٢- گرێی دەنگسازی, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (١٣٩), هەولێر ١٩٩٩

٤٣ رێزمانی ئامرازی گەیێنەر, رۆژنامەی برایەتی ئەدەب و هونەر, ژمارە (١٥٧), هەولێر .١٩٩٩

٤٤ ئامرازی ئاماژە و ئامرازی گەیێنەر, گۆڤاری (مەتین) , ژمارە (٩٥), دهۆك ١٩٩٩.
٤٥- ئامرازی ناساندن (ەکە)، گۆڤاری (پەیامی مامۆستا)، ژمارە (١٦)، هەولێر .٢٠٠٠
٤٦ پلەی پۆلە جێناوەکان، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٤٢)، هەولێر .٢٠٠٠
٤٧- گەشتێك بە ناو واتای کاری سووتاندا, گۆڤاری (ڕۆشتبیری کوردستانی), ژمارە (٢), هەولێر .٢٠٠٠
٤٨- گەمەبەك لەناو ئامرازەکانی ناساندندا, ڕۆژنامەی برایەتی ئەدەب و هونەر, ژمارە (١٧٣), هەولێر .٢٠٠٠
٤٩ ڕوخسارەکانی مۆرفیمی ئێستایی (ـە) . گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (١٣), هەولێر ٢٠٠٠.
٥٠- گەمەیەك لە گەڵ مۆرفیمی بۆشدا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٤٤)، هەولێر ٢٠٠٠
٥١- بنجایەتی لە هێزی تێپەڕیندا, ڕێزمانی بنەڕەت, گۆڤاری (رامان) ژمارە (٤٧), هەولێر ٢٠٠٠.
٥٢ گەمەیەك لەگەڵ ئامرازی ئاماژەدا, گۆڤاری (پەیامی مامۆستا), ژمارە (١٧), هەولێر .٢٠٠٠
٥٣- دۆخەکانی مۆرفیمی ئێستایی (ـە), گۆڤاری (مەتین), ژمارە (١٠١), دهۆك.٢٠٠٠
٥٤ جێناوی سادە و جێناوی نسادە, گۆڤاری (رامان), ژمارە (٥٠), هەولێر ٢٠٠٠.
٥٥- تایبەتمەندی لە جێناوی کەسی سێیەم دا, ڕۆژنامەی (برایەتی ئەدەب و هونەر, ژمارە (١٩٠), هەولێر ١٨/٨/ ٢٠٠٠.
٥٦ ڕێژەی نائاشکرا لە نیازداری و گوماناریدا, گۆڤاری کاروان, ژمارە (١٤٨), هەولێر ٢٠٠٠.
٥٧ نموونەیەك لە چاکسازی لە زمانی نووسیندا، گۆڤاری (پەیامی مامۆستا)، ژمارە (١٨)، هەولێر .٢٠٠٠
٥٨- بەرەو ڕێزمانی برگە , گۆڤاری (ڕۆشتبیری کوردستانی), ژمارە (٣), هەولێر ٢٠٠٠.
٥٩ دەنگی /ت/ لە ڕوخساری جێناودا بە بەلگە، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٥٢)، هەولێر ٢٠٠٠.

٦٠- چەند نهێنیەك لە ڕێزمانی ئامرازی پەیوەندی(ـە)دا، گۆڤاری (كاروان)، ژمارە (١٥٢)، هەولێر .٢٠٠٠.

٦١ ڕێژەی بكەر نادیار و چەند سەرنجێك، گۆڤاری(رامان)، ژمارە(٥٥)، هەولێر ٢٠٠٠.

٦٢- ئامرازی پەیوەندی(بۆ) لە چەند سەرنجێكدا، ڕۆژنامەی (برایەتی ئەدەب و هونەر، ژمارە (٢١٦)، هەولێر ٢٠٠١.

٦٣ رامانێك لەئاستی ناوی واتایی لە زمانی نووسیندا، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٥٧)،، هەولێر .٢٠٠١.

٦٤ سێ میكانیزم بۆ دەركەوتنی مۆرفیمی ئێستایی (ـە)، گۆڤاری (مەتین)، ژمارە (١٠٩)، دهۆك .٢٠٠١.

٦٥- گەمەیەك لە نێو بڕگەی دەنگسازیدا، گۆڤاری (پەیامی مامۆستا)، ژمارە (٢٠)، هەولێر ٢٠٠١.

٦٦- گەشتێك لە ڕێزمانی ئامرازی پەیوەندی دا, گۆڤاری (كاروان), ژمارە (١٥٥), هەولێر ٢٠٠١.

٦٧ ڕێزمانی كەرەستەی (هەر) بەلێكدراوی, گۆڤاری (یەكبوون), ژمارە (١٧), هەولێر .٢٠٠١

٦٨ كەرەستەی (هەر) لە شرۆڤەكاری ڕێزمانیدا, گۆڤاری (رامان), ژمارە (٥٩), هەولێر ٢٠٠١.

٦٩- ئامرازی پەیوەندی لە ئاوەلگوزارەدا, گۆڤاری (كاروان), ژمارە (١٥٧) , هەولێر ٢٠٠١.

٧٠- رامانێك لە ئاستی خوێندنی ڕێزمان لە قوتابخانەكاندا, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی), ژمارە (٧), هەولێر ٢٠٠١.

٧١ نابووت كردنی ئامرازی پەیوەندی لە زمانی ڕۆژنامەگەریدا, گۆڤاری (ڕۆژنامەوانی), ژمارە (٥), هەولێر ٢٠٠١.

٧٢- ئامرازی پەیوەندی (لە), گۆڤاری (كاروان), ژمارە (١٦٠), هەولێر .٢٠٠١

٧٣ گەشتێك لە نێو ڕێزمانی ئاوەڵناودا, گۆڤاری (رامان), ژمارە (٦٣-٦٤), هەولێر ٢٠٠١.

٧٤ كەڵكی ئامرازی پەیوەندی (ـە) لە وانەی ڕێزماندا, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی),

ژمارە (١٠)، هەولێر ٢٠٠١.

٧٥- واتای گشتی، واتای تایبەتی، واتای خوازراو، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (١٨)، هەولێر ٢٠٠١.

٧٦- ئامرازی پەیوەندی (بۆ) لەشرۆڤەكاری رێزمانیدا، گۆڤاری (كاروان)، ژمارە (١٦٢)، هەولێر ٢٠٠٢.

٧٧- زمانی رۆژنامەگەری و هەڵسووڕاندنی هەواڵ، گۆڤاری (رۆژنامەگەری)، ژمارە (٩)، هەولێر ٢٠٠٢.

٧٨- رێزمانی ئامرازی پەیوەندی (بە) ، گۆڤاری (مەتین)، ژمارە (١٢٦)، دهۆك ٢٠٠٢.

٧٩- كێشەی رێنووسی واوی درێژ، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٧٩)، هەولێر ٢٠٠٣.

٨٠- مۆرفیمی ئێستایی لە ژێر جێناودا، بە بەڵگە، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٨١)، هەولێر ٢٠٠٣.

٨١- روخساری مۆرفیمی ئێستایی بە بەڵگە، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٢١)، هەولێر ٢٠٠٤.

٨٢- ئامرازی بەستن (ی) لە چەند گەمەیەكی شرۆڤەكاریدا، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٨٦\٨٧)، هەولێر ٢٠٠٤.

٨٣- ئەندازەیەك بۆ ناسینەوەی ئاوەڵناو، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٢٣)، هەولێر ٢٠٠٤.

٨٤- پانۆرامایەك بۆرێزمانی ئامرازی پەیوەندی ، گۆڤاری (ئەكادیمی)، ژمارە (٢)، دهۆك ٢٠٠٤

٨٥- ئاوەڵناو وەك كوانوویەك بۆ ناوی واتایی، گۆڤاری (پەیڤ)، ژمارە (٣١)، دهۆك ٢٠٠٤

٨٦- بەڵگەسازی و ئەندازەكاری لە ئاكارەكانی ئاوەڵناودا، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (٩٢)، هەولێر ٢٠٠٥

٨٧- كاری (كردن) بریتیە لە دیوە تێپەڕەكەی (بوونی رووداودار)، گۆڤاری (كاروان)، ژمارە (١٩٣)، هەولێر ٢٠٠٥

٨٨- گەشتێك بە نێو ڕێزمانی کاری (هەبوون)دا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٩٥)، هەولێر ٢٠٠٥.

٨٩- لە ئاکارە ڕەنگینەکانی ڕێزمانی کوردی، گۆڤاری (مێرگ)، ژمارە (٣)، هەولێر .٢٠٠٥

٩٠- بوونی بێ ڕووداو بوونی ڕووداوداربە بەراورد، گۆڤاری (ئەکادیمی)، ژمارە (٣)، هەولێر ٢٠٠٥

٩١- حەشارگەی دەمکاتی ئایندە لە ڕێزمانی بوون و هەبووندا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٩٧)، هەولێر ٢٠٠٥.

٩٢- ڕێزمانی کاری (کردن) بۆ مامۆستایانی زمانی کوردی، گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی)، ژمارە (٥٨)، هەولێر ٢٠٠٥.

٩٣ جۆرەکانی (بوون) لە ژێر میکرۆسکۆپی لێکۆڵینەوەدا، گۆڤاری (ڕامان)، ژمارە (١٠٢)، هەولێر ٢٠٠٥.

٩٤- تایبەتمەندی لە ڕەفتاری ئامرازی کۆ (ان)دا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (١٩٩)، هەولێر ٢٠٠٥.

٩٥- بزوێنی بزرۆکە /أ/ بە بەرجەستەیی لە ڕێنووسدا، گۆڤاری (هزرین)، ژمارە (٢)، هەولێر ٢٠٠٥.

٩٦- پەندی (ڕەگ بە ڕەگێشە و گلێخە بە بنە تۆو) لە تەرازووی زماندا، گۆڤاری (ئاسۆی فۆلکلۆر)، ژمارە (١٦)، هەولێر ٢٠٠٦.

ڕێچکەکانی ڕستەسازی لە کاری بوونی ئێستایی دا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (٢٠٢)، هەولێر .٢٠٠٦

٩٨- وشە ڕۆنان بە بێ ئامرازی ڕێزمانی ، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٣١)، هەولێر ٢٠٠٦.

٩٩- گەمەیەکی هورد و ئاڵۆز لە ڕێزمانی بوون و هەبووندا، گۆڤاری (ڕامان)، ژمارە (١٠٧)، هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٠- چەند سەرنجێك دەربارەی کاری بێهێز و کاری ناتەواو، گۆڤاری (ئاسۆی

پەروەردەیی), ژمارە (٦٤), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠١- گەشتێك بە ناو ڕێزمانی ئامرازی (نەرێ)دا , گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٣٢), هەولێر .٢٠٠٦

١٠٢ گەشتێك بە نێو ڕێزمانی چاوگی (ئاندن)دا , گۆڤاری (پەیڤ), ژمارە (٣٧),دهۆك ٢٠٠٦.

١٠٣- واتادانەوەی کاری (شکان) لە ئاخاوتنی کوردەواریدا, گۆڤاری (ئاسۆی فۆلکلۆر), ژمارە (١٨), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٤ چەند وێستگەیەك لە ڕێزمانی ئاوەڵناودا , گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢٠٥), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٥- گەشتێك بە نێو ڕێزمانی کاری (دان)دا , گۆڤاری (ئەکادیمی), ژمارە (٤), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٦ بوونی ئێستایی و مۆرفیمی ئێستایی بریتین لە کار بە بەڵگە و بە شرۆڤە, گۆڤاری (ڕامان), ژمارە (١٠٧), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٧- سێتی ڕێزمانی وەك کەرەستەیەك بۆ فێرکردن لە وانەی ڕێزماندا, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی), ژمارە (٦٧), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٨ پاشگری ناوی بکەر (ـەر) لە شرۆڤەکاریدا , گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢٠٨), هەولێر ٢٠٠٦.

١٠٩- گرنگی وشەی (خۆ) لە ڕێزماندا, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی), ژمارە (٦٩), هەولێر ٢٠٠٦.

١١٠- مۆرفیمی ئێستایی (ـە) لە سێتی ڕێزمانیدا , گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٣٤), هەولێر ٢٠٠٦.

١١١- ئەرك و ڕیزی ئامرازی (ـە) لە ڕێزمانی کاردا, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی), ژمارە (٧٢), هەولێر ٢٠٠٦.

١١٢- ئامرازی (ـە) لە ڕێزمانی کاری (هاتن)دا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٣٥),

هەولێر .٢٠٠٦.

١١٣- ئامرازی (ـە) لە ڕێزمانی کاری (کەوتن)دا, گۆڤاری (پەیامی مامۆستا), ژمارە (٣٠), هەولێر ٢٠٠٦.

١١٤- گرنگی (بەرکار) لە ئاستی ڕێزمانی کار و ڕێزمانی چاوگدا, گۆڤاری (رامان), ژمارە (١١٦), هەولێر ٢٠٠٦.

١١٥- پۆلین کردنی تەرزسازییانەی زمانی کوردی, گۆڤاری (ئەکادیمی), ژمارە (٥), هەولێر ٢٠٠٧.

١١٦- ئامرازی (ـە) وەك ئامرازێکی پتەو لە ڕێزماندا, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢١٣), هەولێر ٢٠٠٧.

١١٧- ڕێزمانی پاشگری (ـەر) بە نموونە و بە شرۆڤە, گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی), ژمارە (٧٥\٧٦), هەولێر ٢٠٠٧.

١١٨- ئامرازی (بۆ) و ئامرازی (لەبۆ) بە شرۆڤە و بە بەراورد, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢١٦), هەولێر ٢٠٠٧.

١١٩- دیوە تیۆرییەکانی ڕێزمانی بەرکاری راستەوخۆ, گۆڤاری (ئەکادیمی), ژمارە (٦), هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٠- ماکەکانی شێوەزاری گەرمیان لە زمانی نووسیندا, گۆڤاری (نەوشەفەق), ژمارە (٤٣), هەولێر ٢٠٠٧.

١٢١- کێشە دەنگسازییەکانی ئامرازی (ـە) لە ڕێزمانی کاردا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٣٧), هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٢- ئامرازی نیشانە لە چەند ئالۆزییەکی ڕێزمانیدا , گۆڤاری (پەیامی مامۆستا), ژمارە (٣١), هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٣- پاشگری ناوی بکەر (ـەر) پاشگری ناوی بەرکار (راو) بە شرۆڤەو بە بەراورد, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢١٨), هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٤- لە سیما جوانەکانی شێوەزاری گەرمیان، گۆڤاری (نەوشەفەق)، ژمارە (٤٦)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٥- کەرەستەی (هی) و کەرەستەی (هین) تە شرۆڤەکاری ڕێزمانیدا، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٣٨)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٦- کاری (بریتی بوون لە......) لە زمانی نووسیندا، گۆڤاری (رامان)، ژمارە (١٢٥)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٧- کەرەستەی (تر) لە روانگەی زمانی نووسینەوە، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (٢٢٠)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٨ چەند سەرنجێکی زاراوەسازییانە دەربارەی پەنی (ماڵی خۆ نەخۆر بە چەکمە بۆر)، گۆڤاری (ئاسۆی فۆلکلۆر)، ژمارە (٣٠)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٢٩- سۆراخێك بە دوای مۆرفیمی ئێستاییدا، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٣٩)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٣٠- ئاخاوتنی ئزە-وزە لە شرۆڤەکاری زانستیدا ، گۆڤاری (ئاسۆی فۆلکلۆر)، ژمارە (٣١)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٣١- هەبدێك تایبەتمەندی دەنگسازییانە لە نیشانەکانی رابردوو "د" و "ت"دا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (٢٢٣)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٣٢ وشەی ریزمانی و وشەی لێکسیکی، گۆڤاری (ئاسۆی پەروەردەیی)، ژمارە (٧٨)، هەولێر ٢٠٠٧.

١٣٣- نیشانەکانی رابردوو و نیشانەکانی جۆری رابردوو، گۆڤاری (نووسەری نوێ)، ژمارە (٤٠)، هەولێر ٢٠٠٨

١٣٤- گوڵبژێرێك لە وشە تایبەتییەکانی شێوەزاری هەولێر، گۆڤاری (ئاسۆی فۆلکلۆر)، ژمارە (٣٢)، هەولێر ٢٠٠٨.

١٣٥- هەندێك لە لە جۆرەکانی تێپەڕ لە شرۆڤەکاریدا، گۆڤاری (کاروان)، ژمارە (٢٢٦)، هەولێر ٢٠٠٨.

١٣٦- ڕێساکانی وشەرۆنان لە بنجی کارەوە, گۆڤاری (ئاینده), ژمارە (٧٨), سلێمانی ٢٠٠٨.

١٣٧ ڕێزمانی ناو و لاڕێزمانی ئاوەڵناو لە تەرازووی بەراوردددا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤١), هەولێر ٢٠٠٨.

١٣٨ ئامرازی پەیوەندی "بە" لە چەندین بەکارهێناندا, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢٢٩), هەولێر ٢٠٠٨.

١٣٩- کاری ئاراستەدار و کاری ئامرازدار لە زمانی کوردیدا, گۆڤاری (نەوشەفەق), ژمارە (٥٧), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٠ ئەلبوومێك بۆ نیشانەی کۆ "ان" لە ئاخاوتنی کوردیدا, گۆڤاری (پەروەردە و فێرکردن), ژمارە (١), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤١ کارەکانی دەنگی سروشتی لە ئاخاوتنی کوردیدا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤٢), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٢ ڕێزمانی ڕێژەی تێپەڕ لە شرۆڤەکاریدا, گۆڤاری (نەوشەفەق), ژمارە (٦٠), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٣- پێشکاری (بـ) لە زمانی نووسیندا, گۆڤاری (رامان), ژمارە (١٣٨), هەولێر .٢٠٠٨

١٤٤- ڕێژەی کاری تێپەڕ لە شرۆڤەکاریدا , گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢٣٢), هەولێر .٢٠٠٨

١٤٥ دوو جێناوی لکاو بە بەراورد (یت) و (ێت), گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤٣), هەولێر .٢٠٠٨

١٤٦- مۆرفیمی ئێستایی بە ئاوێتەیی, گۆڤاری (نەوشەفەق), ژمارە (٦٢), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٧ زمانی کوردی زمانێکی بکەرلەپێش, زنجیرەی زمانی کوردی لە تەرازووی بەراوردکاریدا, گۆڤاری (هەرێمی کوردستان), ژمارە (٤٥٠), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٨- زمانی کوردی زمانێکی بکەربەزێن, زنجیرەی زمانی کوردی لە تەرازووی بەراوردکاریدا, گۆڤاری (هەرێمی کوردستان), ژمارە (٤٥١), هەولێر ٢٠٠٨.

١٤٩ زمانی کوردی زمانێکی ئەرکگۆڕ, زنجیرەی زمانی کوردی لە تەرازووی بەراوردکاریدا, گۆڤاری (هەرێمی کوردستان), ژمارە (٤٥٢), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٠- زمانی كوردی زمانێكی نووسەكی, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٣), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥١ زمانی كوردی و جێگۆڕكێی جێناو, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٤), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٢- نیشانەی كۆ (ان) تایبەتمەندی خۆی هەیە, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٥), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٣- جێناوی كەسی سێیەم توخمی دوور و نزیك هەڵ دەگرێت, زنجیرە زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٧)هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٤- جێناوی كەسی سێیەم وەك باتلۆیەكی ڕێزمانی, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٨), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٥- ئامرازی گەیەنەر لە سەر ئامرازی ئاماژە ڕۆنراوە, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٩), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٦- ئامرازی ناسراوی (ەكە) دیوی كۆی هەیە, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٦٠), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٧- دیاردەی ئەركگۆڕكێی جێناو, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٦١), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٨ بووژاندنەوەی دەنگی خپی /ت/, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٦٣), هەولێر ٢٠٠٨.

١٥٩- بووژاندنەوەی دەنگی خپی /ر/, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٦٤), هەولێر ٢٠٠٨.

١٦٠- سێتە جێناوی بارگاوی (م, یت, ە, ین, ن. ن), زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٦٧),هەولێر ٢٠٠٨.

١٦١- نیشانەی نەرێ (نی), زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٧٠), هەولێر ٢٠٠٨.

١٦٢- ریزە جێناوی (م, ت, ی, مان, تان, یان) بارگاوین بە بەركارێكی نادیار, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٧٤), هەولێر ٢٠٠٨.

١٦٣- سركایەتی لە روخساری رستەدا, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٧٨), هەولێر٢٠٠٩.

١٦٤- كێشەی نیشانەی رابردوو /ت/, زنجیرەی زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردكاریدا, گۆڤاری (هەرێمی كوردستان), ژمارە (٤٥٠), هەولێر٢٠٠٩.

١٦٥- ئامرازی پەیوەندی (ە) لە چەند ئالۆزییەكی رێزمانیدا, گۆڤاری (پەروەردەو فێركردن), ژمارە (٢), هەولێر ٢٠٠٩.

١٦٦ كاری بوونی ئێستایی لە پەرێزی رستەسازیدا, گۆڤاری (كاروان), ژمارە (٢٣٦), هەولێر ٢٠٠٩.

١٦٧- پانۆرامایەك بۆ رێزمانی ئاوەڵناو لە ئاخاوتنی كوردیدا, گۆڤاری (ك ٢١), ژمارە (٤), هەولێر ٢٠٠٩.

١٦٨ پانۆرامایەك بۆ واتاكانی كاری (دان) لە ئاخاوتنی كوردیدا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤٥), هەولێر ٢٠٠٩.

١٦٩- ئامرازی پەیوەندی (ـە) لە رێزمانی كاری ناسادەدا, گۆڤاری (زمانناسی), ژمارە (١), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٠ چەند پەراوێزێك لە تەرازووی زمانی نووسیندا, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤٦), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧١- رێزمانی ئاوەڵناو بە بەراورد, گۆڤاری (كاروان), ژمارە (٢٣٨), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٢- دیوە تیۆرییەكانی فۆنیم و برگەی دەنگسازی لە ئاخاوتنی كوردیدا, گۆڤاری (زمانناسی), ژمارە (٢), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٣- نیشانەی نەرێ (نی) لە شرۆڤەكاریدا, گۆڤاری (پەروەردە و فێركردن), ژمارە (٣), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٤- دیوە تیۆرییەکانی گرێی دەنگسازی بڕگەی ئاخاوتنی کوردی بە نموونە, گۆڤاری (زمانناسی), ژمارە (٣), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٥- رێزمانی کاری لێکدراو بە کۆلکەی بەرکار, گۆڤاری (ك ٢١), ژمارە (٥-٦), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٦- جیاوازی نێوان ئامرازی کار و ئامرازی ئاوەلگوزارە, گۆڤاری (نووسەری نوێ), ژمارە (٤٧), هەولێر .٢٠٠٩.

١٧٧- شێرازەی کاری ناسادە, گۆڤاری (زمانناسی), ژمارە (٤-٥), هەولێر ٢٠٠٩

١٧٨- رێزمانی بکەر و بەرکار لە تەرازووی رێزمانی کاردا, گۆڤاری (کاروان), ژمارە (٢٤٠), هەولێر ٢٠٠٩.

١٧٩- چەند بابەتێکی رێزمانی بە بەراورد, گۆڤاری (پەروەردە و فێر کردن), ژمارە (٤), هەولێر ٢٠٠٩.

١٨٠- ئامرازی (ـە) لە بەر زوومی پرسیاردا, گۆڤاری (زمانناسی), ژمارە (٦), هەولێر ٢٠١٠.

١٨١- ئاستەکانی جیاوازی لە نێوان رێزمانی کاری دارێژراو و کاری لێکدراودا, گۆڤاری (ك ٢١), ژمارە (٧) هەولێر .٢٠١٠

١٨٢- تیۆری سەرتاسەری روخساری فۆنیم لە ئاخاوتنی کوردییەوە, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١٠), هەولێر .٢٠١١

١٨٣- تیۆری سەرتاسەری گرێی دەنگسازی لە ئاخاوتنی کوردییەوە, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١١), هەولێر .٢٠١١

١٨٤- تیۆری سەرتاسەری بنیادی بڕگەی ئاسایی, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١٢), هەولێر .٢٠١٢

١٨٥ تیۆری سەرتاسەری بنیادی بڕگەی لێکدراو, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١٣), هەولێر ٢٠١٢.

١٨٦- تیۆری سەرتاسەری بنیادی بڕگەی ناتەواو, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١٤), هەولێر .٢٠١٢

١٨٧- تیۆری سەرتاسەری بنیادی بڕگەی, گۆڤاری (زانکۆ پرێس), ژمارە (١٥), هەولێر ٢٠١٣.

١٨٨ تیۆری توانستی بزوێن، گۆڤاری (زانكۆ پرێس)، ژمارە (١٦)، هەولێر .٢٠١٢.

١٨٩ – كتێبی تەمەن (Vowel Power Theory)، گۆڤاری (زانكۆ پرێس)، ژمارە (١٨)، هەولێر ٢٠١٣.

لیستی توێژینەوەكان لە بواری ئەندازیاری میكانیكدا

یەكەم: بە زمانی ئنگلیزی:

1. Study of Hard Faced Steels under Thermal and Tribological Strains, Application to Copper- rolling. 4th CONTIROD conference, Ozaka, Japon 1984.
2. Surface Morphology and Contact Nature in Abrasion Processes, Journal of College of Education, University of Salaheddin, vol. 4, 1994.
3. Effect of Low Values of Surface Roughness in Abrasive Wear Mechanism, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 6, No 2, 1994.
4. Effect of the Flank Wear Land on Cutting Edge Angles in Turning, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 16, No 2, 2004..
5. The Theretical Approach for the Shape and Area of the Flank Wear Damage in Turning. 1st Middle East Conference on Advances in Civil, Mechanical and Material Engineering. Amman- Jordan, 10-13 May 2005.
6. A Reconsideration for the Position of the Cutting Edge in Turning, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 16, No 5, 2005.
7. Response Surface Regression Methodology. Evaluating in Turning 1050 Steel and Hardened Steel, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 17, No 1, 2005.
8. Effect of the Contact Angle between the Cutting Edge and Surface of Cut on the Flank Wear Width in Turning Operations, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 17, No 1, 2005.

9. The Study of Vibration Characteristics in Head Stock of a Lathe Machine at Different Cutting Conditions, ZANKO, Journal of University of Sulaimany, vol. 9, No 1, 2006..
10. Effect of the Tool Nose Radius of Coated Carbides on Surface Roughness in Turning, ZANKO, Journal of University of Slaimany, vol.1 9, No 1, 2007.
11. Improvement in Surface Roughness Quality of Aluminium by the Application of Roll-burnishing, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 19, No 2, 2007.
12. Analytical Aspect of Some Ignorted Parameters Affecting the Flank Wear Land Width in Turning Operations, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol.19, No 3, 2007.
13. The Impact of the Flank Wear Land VB on the Dimensional Deviation of Machined Parts. ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 19, No 4, 2007.
14. Optimum Cutting Conditions and Tool Life for Finish Hard Turning of AISI 1050 steel, ZANKO, Journal of University of Salaheddin, vol. 21, No 4, 2009.
15. Effect of a Higher Solution Annealing Temperature on the Abrasion Resistance of Duplex Stainless Steel SAF 2304, Journal of (Stainless Steel World), volume 22, May 2010.
16. Evaluation of the Abrasive Wear and Surface Roughness of Duplex Stainless Steel SAE 2304. Journal of (Stainless Steel World), published in Vol. (3), September 2010.
17. Determination of the Height of the Cutting Edge Lost in Wear from the Flank Wear Land VB in Turning Operations. Vol. 3 No. 3 September 2010, (Global Journal of Engineering and Technology).
18. Effect of Conic Head Angle on the Mechanical Properties of Friction Welded Joints of Al Alloy 6063. Vol. 3 No. 4 December 2010, (Global Journal of Engineering and Technology),
19. Effect of Steel Fiber Srengthening on the Mechanical Properties

of Friction Welded Joints of Al Alloy 6063. Vol. 3 No. 4 March 2011, (Global Journal of Engineering and Technology).
20. Effect of Welding Temperature on the Hardness and Microstructure of Friction Weld Joints of Aluminum Alloy 6063, published in 5th International Mechanical Engineering Forum, Prague, June 20-22 2012.

دوەم: بە زمانی فەرەنسی:

1. Etude de la resistance a lendommagement des galets de laminoire a chaud., Revue de metallurgie, No 9 80e annee, Paris Septembre 1983.
2. Importance de phenomenes eletrochimique dans lendommagement dun acier peu allie, Proceeding of 9th international congress on metallic corrosion Toraonto Canada, June 3-7-1984 page 171- 176.
3. Etude de lendommagement Sous Sollicitation multiple de super alliage recharges. Proceeding of 7th international conference on the strength of metals and alloys Montréal- Canada 12-16 August 1985 page 1569-1574
4. Etude de levolution micro-structural dun alliage base Cobalt sollicite en cyclage terminus. SFM - Fatigue a haute temperature, Paris, Jun. 1986.

سێیەم: بە زمانی عەرەبی:

١- (تطوير سبانك الالمنيوم المستخدمة في تصنيع مكوك الغزل في مكائن الغزل والنسيج) مجلة زانكو, المجلد (٥), العدد (٢)، اربيل ١٩٩٤
٢- (دراسة تأثير الاجهاد المسبق علي مقاومة التآكل الميكانيكي لصلب منخفض الكاربون) مؤتمر جامعة تكريت، .١٩٩٢
٣- (مدي استخدام رمل ارضمة في تهيئة قوالب السباكة بواسطة ماكنة الرج والعصر)، مؤتمر جامعة صلاح الدين، اربيل ١٩٩٣)

چوارەم: بە زمانی کوردی:

١. پیشەسازی ئەلیکترۆنی و دروست کردنی توێژاڵی سیلیکۆن, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (٢,٣), هەولێر ٢٠٠٢.
٢. پیسبوونی ژینگە بە دووکەڵی ئۆتۆمۆبیل, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (٤), هەولێر .٢٠٠٣
٣. باری ئەندازیاری لە سیستمی لێخوڕینی ئۆتۆمۆبیلدا, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (٥,٦), هەولێر ٢٠٠٤.
٤. سیستمی ئەی بی ئێس لە برێکی ئۆتۆمۆبیلدا, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (٧,٨), هەولێر ٢٠٠٥
٥. سیرامك, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (١٠), هەولێر ٢٠٠٦
٦. گەشتێك بەناو کەرەستە تیژبڕەکاندا, گۆڤاری (ئەندازیار), ژمارە (١٢,١١), هەولێر ٢٠٠٧
٧. هاوکێشەیەك بۆ لێکدانی گشت ژمارەکان, گۆڤاری زانکۆ پرێس, ژمارە (٦), هەولێر ٢٠١٠
٨. خشتەیەك بۆ لێکدانی گشت ژمارەکان, گۆڤاری زانکۆ پرێس, ژمارە (٧), هەولێر ٢٠١١.

كتێبە بڵاوكراوەكانی نووسەر

١- ڕستە سازی و شیتەڵكاری زانستی, هەولێر ١٩٩٦

٢- میكانیزمە بنەڕەتیەكانی ڕستەسازی, هەولێر ١٩٩٧

٣ داینامیزمی جێناوی لكاو لە ڕستەسازیدا, هەولێر ١٩٩٧

٤ نەخشەی ڕۆنانی ڕێژەی كار. هەولێر ١٩٩٩

٥ لە مۆركە ڕەسەنەكانی ڕێزمانی كوردی , هەولێر ٢٠٠٠

٦ بەرەو ڕێزمانی كوردی : بەرەو زمانی نووسین, هەولێر ٢٠٠٠

٧- شرۆڤەكاری ڕێزمانی لە زمانی نووسیندا, هەولێر ٢٠٠٠

٨ ڕێزمانی پاشگری دووپاتی (ـەوە) , هەولێر ٢٠٠١

٩- ڕێزمانی كەسی سێیەمی تاك, هەولێر ٢٠٠٤

١٠- دەنگسازی و بڕگەسازی, هەولێر ٢٠٠٥

١١- مۆرفیمی ئێستایی (ـە) , هەولێر ٢٠٠٦

١٢- زمانی نووسینی ڕێزماندار, هەولێر ٢٠٠٨

١٣- بەرەو وشەرۆنان لە زمانی نووسیندا , هەولێر ٢٠٠٨

١٤- هەندێك لە ئاكارە ڕەنگینەكانی ڕێزمانی كوردی, هەولێر ٢٠٠٨

١٥- ڕێزمانی ئامرازی پەیوەندی لە ئاستی زمانی نووسیندا , هەولێر ٢٠٠٩

١٦- بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠٠٩ (نووسینەوەی یەكەم)

The Phonemic Junction Faculty

١٧- بەرەو زانستی دەنگسازی لە ئاخاوتنی كوردییەوە, سلێمانی ٢٠١٠.

١٨- بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٠, (نووسینەوەی دوەم, پێداچوونەوە و نۆژەنكردنەوە)

The Phonemic Junction Faculty, 2nd edition

١٩- بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٠

Engineering Phonology

٢٠ سێ میكانیزمی ڕێزمانی, دەزگای موكریانی, هەولێر ٢٠١٢

٢١- بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٣

Vowel Power Theory

٢٢ بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٣

Phonetic Engineering

٢٣ ڕێزمانی كاری ناسادە, هەولێر ٢٠١٤

٢٤ بەرەو ڕێزمانی ئاوەڵناو, هەولێر ٢٠١٤

٢٥ دەنگسازی زمانی كوردی بە تیۆری زەبری بزوێن, هەولێر ٢٠١٤

٢٦- بنچینەی ڕێزمانی كوردی, هەولێر ٢٠١٤

٢٧ برگەسازیی كوردی لە تیۆری زەبری بزوێندا, هەولێر ٢٠١٤

٢٨- بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٤

Syllabification and Re-syllabification Processes

٢٩- ڕستەسازی و شیتەڵكاری زانستی/ نووسینەوەی دووەم / هەولێر ٢٠١٥

٣٠ بە زمانی ئنگلیزی, هەولێر ٢٠١٥

Minimized Phonology and Phonetic System Insertion

٣١- ڕێزمانی بوون و هەبوون لە شرۆڤەكاری زانستیدا/ هەولێر ٢٠١٥

٣٢- بنچینەی دەنگسازی لە زمانی كوردیدا/ هەولێر ٢٠١٥

٣٣- پانۆڕامایەك بۆ ڕێزمانی مۆرفیمی ئێستایی (ـە), هەولێر ٢٠١٥

٣٤ زمانی كوردی لە تەرازووی بەراوردا, هەولێر ٢٠١٥

٣٥- چەند وانەیەك لە ڕێزمانی كوردیدا, هەولێر ٢٠١٥

٣٦ پانۆڕامایەك بۆ ڕێزمانی جێناو, هەولێر ٢٠١٥,

٣٧: گەشتێك بە نێو ڕێزمانی كاردا, هەولێر ٢٠١٦, (ئەم كتێبەی بەردەست).

ئامرازی جودا	ئامرازی لکاو	
	جۆری یەکەم	جۆری دووەم
بۆ ــ	بۆ ــ	ــ
بە ــ	پێ ــ	ــ
بە ــ دا	پێ ــ دا	ــ
بە ــ ەوە	پێ ــ ەوە	ــ
لە ــ	لێ ــ	تێ ــ
لە ــ دا	ــ	تێ ــ دا
لە ــ ەوە	لێ ــ ەوە	تێ ــ ەوە

نەخشەی (١/٧): ئامرازەکانی پەیوەندی

MINARA PRINTING PRESS
مطبعة منارة 0750 445 6297